

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÂRİHLER VE YORUMLARI

Çeviren:
BAHAEDDİN YEDİYILDIZ

TÜRK TARİH KURUMU

TÂRİHLER VE YORUMLARI

Avrupa Konseyi
Parlamento Asamblesi

TÂRİHLER VE YORUMLARI

Marc Ferro
Yuri Afanasyev
Joaquim Nadal i Farreas
David Lowenthal
Joaquim Prats i Cuevas
Roland Minnerath
Maitland Stobart
Klaus Wenger
Hermann Schäfer

Çeviren:
Bahaeddin Yediyıldız

Avrupa Konseyi Parlamento Asamblesi

**Târihler ve yorumları / Avrupa Konseyi Parlamento
Asamblesi ; Marc Ferro...[ve başk.] ; çev. Bahaeddin
Yediyıldız.—Ankara : Türk Tarih Kurumu, 2003.**

**viii, 101 s. ; 24 cm.--(AKD TYK Türk Tarih Kurumu
yayınları ; VII. Dizi-No. 204)**

Bibliyografya ve indeks var.

ISBN 975 - 16 - 1633 - 6

**1. Tarih. 2. Tarih eğitimi. 3. Tarih öğretimi. I. E.a.
II. Ferro, Marc. III. Yediyıldız, Bahaeddin. IV. Dizi.**

907.2

ISBN 975-16-1633-6

Raportör: Prof.Dr. Ahmet Yaşar OCAK

Bu kitap batı dillerinde Avrupa Konseyi tarafından yayımlanmıştır:

– History and its interpretations

ISBN 92-871-3225-9

– Histoires et interprétations

ISBN 92-871-3224-0

Belçika, 1997

"Târih benim hayâlimin sâde bir anbarıdır ve konular birbiriyle uyum sağlamak ve sâhip olmak istediğim şeye dönüşmek zorundadırlar"

Friedrich von Schiller, *Histoire de la Guerre de Trente Ans, 1791-1793.*

SUNUŞ

Dünyanın herhangi bir ülkesinde ya da bölgesinde meydana gelen önemli yeni oluşum ve dönüşümlerin arkasında bir takım insanların, kurum ya da kuruluşların varolduğunu görmemek mümkün müdür? Elbette, ya bireyler ya da sözkonusu kurum ya da kuruluşları elinde bulunduran, temsil eden insanlar!.. İnsansız köy, insansız şehir, insansız vatan, insansız devlet, insansız kültür ya da medeniyet olur mu? İnsansız tarih olur mu? Elbette olmaz!.. Ancak bütün bunları, hedefi ve iradesi olan insanlar; sorgulayan, araştıran, bilen ve bilgisini hedefi istikametinde sabırla ve iradeli bir biçimde uygulamaya koyabilen şahsiyetli ve irade sahibi insanlar gerçekleştirebilir...

Bir toplumun yeni bir sosyal ya da siyasî oluşum yaratabilmesi, yeni bir kültür dirilişi yaşayabilmesi, kendi kültürünün ve diğer kültürlerin bütün boyutlarını geçmişten günümüze derinliğine tarihî tahlillere tabi tutarak anlamasına, elde ettiği verileri bugün içinde bulunduğu şartlara ve tasarladığı yeni hedeflere göre yorumlamasına ve mevcut mirasların sözkonusu tahlil sonucu ortaya konulan unsurlarını, kendi kültürünün özünü teşkil eden mayasıyla mayalamak suretiyle, gerçekçi ve anlamlı tasarımlarda yeniden kullanabilme becerisini göstererek yeni terkiplere ulaşmasına bağlıdır... Bu, tarihin iyi araştırılması, sorgulanması, yorumlanması, ezbere tarih bilgisine değil, tarih bilincine sahip olunması demektir... Bu bilinç, tarihin niçin ve nasıl araştırılacağıнын, niçin ve nasıl öğrenileceğinin, niçin ve nasıl yorumlanacağıнын, niçin ve nasıl kullanılacağıнын bilincidir.

Elinizdeki eser, Avrupa Konseyi Parlamento Asamblesi Kültür ve Eğitim Komisyonu'nun ürünlerinden birisidir. Burada, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında, insan haklarına, kültürlerin çeşitliliğine ve çoğulcu demokrasiye saygı temeline dayalı bir anlayış, yakınlaşma ve dayanışmanın sağlanması için *tarihler*'in nasıl araştırılıp yorumlanması ve öğrenilmesi gerektiği konusu tartışılmaktadır. Kitabı okuduğunuzda, ele alınan bütün konuların son derece ilgi çekici ve ufuk açıcı olduğunu göreceksiniz. Ben burada sadece bir hususa dik-

kat çekmek istiyorum. O da şudur: Avrupa Konseyi, uluslararası bir kuruluştur. Yarım yüzyıl önce kurulmuştur. Hedefleri vardır. Kırk üyesinden birisi de Türkiye'dir. Elinizdeki kitapta, üye dokuz on ülkenin temsilcileri, Konsey'in amaçlarını gerçekleştirmek için tarihlerin nasıl yorumlanması ve öğrenilmesi konusunu tartışmaktadırlar. Tartışanlar arasında Türkiye yoktur. Acaba Türkiye Avrupa Konseyi'nin hedefleri konusunda ne düşünüyor? Bu hedeflerin yorumlanması ve geliştirilmesi konusunda ne düşünmekte ve tasarlamaktadır? Kendisini bu oluşumun neresine yerleştirmekte, bu oluşumun gerçekleşmesi için kendisine ne tür görevler biçmektedir? Avrupa Konseyi bağlamı içinde millî tarihini ya da Türkiye tarihini, Türk Dünyası Tarihini ve mensubu bulunduğu diğer bir kültür camiası olan İslam Dünyası tarihini nasıl yorumlamaktadır? Bunların araştırılması, öğrenilmesi ve öğretilmesi konusunda tasarıları ve eylemleri nedir? Hedefleri nedir? İçinde bulunduğumuz coğrafyanın, Avrupa'nın ve bütün dünyanın yeni oluşumu hakkında tarih bilincine dayalı yeni çözüm önerileri üretmek için hangi çabaları sürdürmektedir.

Bu küçük kitabın, yukarıda belirtilen sorulara cevap aranılması konusunda bir uyanışa vesile olacağını umuyorum...

Bahaeddin YEDİYILDIZ

Ümitköy, 21 Nisan 2002

İÇİNDEKİLER

Önsöz, Marc Ferro	3
Giriş	9
Siyâset ve târih	11
-Rusya 'nın sürekli dönüşü, Yuri Afanasyev	20
-Târihin kullanılmaları, Joaquim Nadal i Farreras	27
Târihin çıraklığı üzerine	33
- Bir tarih eğitimine doğru, David Lowenthâl	39
-Târihin çıraklığı sürecinde târihî muhtevâların seçimi, Joaquim Prats i Cuevas	49
-Katolik Kilisesi ve târih öğretimi, Roland Minnerath	58
-Târihte "letrizm": yeni bir kavrama doğru, Maitland Stobart	60
Eğitim sistemi dışında târihin çıraklığı.....	67
-Târihin tele-vizyonu, Klaus Wenger	72
-Bir müze müdürünün görüşü, Hermann Schäfer	76
Sonuç: ilerleme, demokrasi, insan hakları ve dayanışma için tarih	83
Ek: Avrupa'da Târihe ve Târihin Çıraklığına Dâir Tavsiye 1283	84
Avrupa Konsseyi'nin Seçme bibliyografyası	89
Dizin	93

1949’da kurulmuş olan Avrupa Konseyi, kırk ülkeyi¹ biraraya getiren hükümetler arası bir teşkilâttır. Bu teşkilâtın ana hedefleri, insan haklarını ve çoğulcu demokrasiyi savunmak, Avrupa kültür kimliğinin bilincine varılmasını ve değerlendirilmesini teşvik etmek, toplum sorunlarına (azınlıklar, yabancı sevmelik, müsâmahasızlık, uyuşturucu, vs...) çözümler aramak, orta ve doğu Avrupa’nın yeni demokrasileri ile bir siyasî ortaklık geliştirmek, orta ve doğu Avrupa ülkelerine siyâset, hukuk ve anayasa konularında gerçekleştirecekleri reformlarda yardımcı olmaktır. Avrupa Konseyi’nin karar mercii olan Bakanlar Komitesi, kırk üye ülkenin dışişleri bakanlarından veya onların dâimî temsilcilerinden müteşekkildir.

Konseyin Danışma Meclisi, Avrupa Parlamentosu Asamble-si’dir. Bu meclisin üyeleri millî parlamentolar tarafından seçilir.

Avrupa’nın Yerel ve Bölgesel İktidarlari Kongresi, yerel ve bölgesel topluluklari temsil eden bir danışma organıdır.

Avrupa Konseyi’nin **Parlamento Asamblesi**, Avrupa kıtası târihinde yaratılmış ilk asamble olmuştur. Kırk Millî parlamentonun murahhas heyetleriyle güçlendirilmiş olan bu asamble, Avrupa’nın en geniş asamblesi durumundadır.

Gündemine hâkim olan Asamble, güncel konuları ve özellikle toplum sorunlarını ve uluslararası siyasî meseleleri ilgilendiren ve gelecekle ilgili olan temaları ele alır. Her sene Avrupa Sarayı’nın anfi-sinde halka açık oturumlar hâlinde dört defa toplanır.

¹ Avrupa Konseyi’nin üye ülkeleri (1 Nisan 1997’de): Arnavutluk, Almanya, Andorra, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kıbrıs Rum Kesimi, Hırvatistan, Danimarka, İspanya, Estonya, Makedonya, Rusya Federasyonu, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İzlanda, İtalya, Letonya, Liechtenstein, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Moldavya, Norveç, Hollanda, Polonya, Portekiz, Romanya, İngiltere, Saint-Marin, Slovakya, Slovenya, İsveç, İsviçre, Çek Cumhuriyeti, Türkiye, Ukrayna.

Asamble'nin alışmaları, Bakanlar Komitesi'nin faaliyetlerinin yönlendirilmesinde önemli bir rol oynar.

Bu eser, Parlamento Asamblesi Kültür ve Eēitim Komisyonu'nun târih ve târihin ıraklıēı hakkında hazırladıēı rapordan (Doc. 7446, raportör: M. de Puig) ve Avrupa'da Târihin ıraklıēı Kollok-yumu'nun (Paris, 5-6 Eylül 1994) tutanaklarından hareketle gerçekleştirilmiştir.

Raporun tartışılması sonucunda, Asamble, târih ve Avrupa'da târihin ıraklıēı ile ilgili olan ve ekte sunulan Tavsiye'yi (Recommandation 1283, 22 Ocak 1996) benimsemiştir.

ÖNSÖZ

Marc Ferro²

Avrupa'da târihin çıraklığı konusunda düzenlenen Paris Kollok-yumu'nda, görüş bildiren bilim adamlarının büyük bir bölümü, târihin kullanılmaları hususunda özellikle bu disiplinin âlet olarak kullanılması üzerinde ısrar ederek ve onun öğretilme ve benimsenme tarzını sorgulayarak karamsarlıklarını ifâde ettiler. İnsan hakları ruhu içinde târihi nasıl öğretmeli ve târih bilgisini nasıl yaymalı? Tabiatıyla, Doğu'dan gelen raportörler, bütün düşüncelerini toplum üzerinde yoğunlaştıran bir ideolojiye bağımlılıklarının hatalı kıldığı bir "târih bilgisi" örneği verdiler. Târihi bağımsızlaştırmak, herkesin -ve özellikle târihin millî, ya da millîyetçi bir vurguya sâhip olduğunu bilenlerin- kabûl ettiği bir zorunluluktur. Bu durumda, bir Avrupa târihi yazmanın mümkün olup olmadığı sorgulanabilir, aynı şekilde bu târihin dışarıdan, yani eski-sömürge halklar tarafından, hattâ Amerikalılar tarafından da incelenmesi gerekip gerekmediği sorulabilir. Bu sorular geniş bir yankı bulur, ve böyle bir târihin muhtevâsının ve alabileceği biçimlerin ne olabileceği de sorgulanabilir.

Geçmiş silinip atılamaz. Geçmiş ve günümüz arasındaki bağı -en azından bazı fâciaların tekrarını önceden görmek için- anlamak gerekir. Mitlerin, mit kalıntılarının durumu böyledir: Bu mitler, yeniden üretilmeli, tahlîl edilmeli, eleştirilmeli midir? Tanınmış, inşâ edilmiş muhayyel "olgular"ın durumu da böyledir: Bunların oluşmakta olan târih üzerinde etkisi yok mudur? Bu "olgular"a ne tür bir işlem uygulanmalı?

Toplumların ve geçmişlerinin tahlîli olan târihin karşılaştığı belirsizlikler içinde, bir başka güçlük vardır: İdeolojiler ile küllî açıklama ve anlam sistemlerinin, târihin vâsıtalaştırılmasına bağlı olarak

² Tarihçi olan Marc Ferro, *Annales*'in müdürü ve Ecoles des Hautes Etudes en Sciences Sociales'de araştırma grubu başkanıdır. Marc Ferro, Avrupa Konseyi'nin Avrupa'da Tarihin Çıraklığı Kollokyumu'nu düzenledi (Paris, 5-6 Aralık 1994).

çöküşü, her sistemin kendi olgularını, kahramanlarını, dönemlemele-
rini, tasnif biçimlerini seçtiği tarzındaki düşüncelyi doğrulama imkânı
sağlamıştır. Ayrıca, târih mahfellerinin sömürgelikten kurtulmasına
ve millîyetçiliklerin doğuşuna bağlı olarak çoğalması, ek bir değişken
yaratmıştır. Nihâyet, resmî târihin gözden düşmesi, hâtıranın ve bu-
lunduğu yerlerin değer kazanmasına katkıda bulunmuştur. Ancak
hâtıranın kutsallaştırılmasının da bir sapma teşkil ettiği ve hâtıranın
da diğer târihî türler kadar geçici olduğu fark edilmemiştir.

Sinemanın ve özellikle televizyonun yayılması sonucunda artık
gençlerin târih bilgilerinin özü, okula dayanmıyor. Bu olayın henüz
iyi değerlendirilmemiş sonuçları vardır. Sinema-televizyon ve okul
çatışmasının, eskiden romanın ve tiyatronun te'sirinden çok daha et-
kili bir biçimde târihin vizyonunu değiştirdiği görülüyor. Çünkü,
programlar kronolojik takdimi alt üst ediyor, hoşla gidecek durumları
seçiyor, hikâyeyi dramatik biçimde kullanıyor: Centre de Recherche
et de Documentation Pédagogiques (Pedagojik Araştırma ve Dokü-
mantasyon Merkezi, CRDP)'in bir anketine göre, hatırayı koruyan bu
dramlaştırmadır. Oysa, dramlaştırma zorunlu olarak "gerçekten
geçmiş olan"a tekâbül etmiyor, bir anketin gözlemlerine de uymuyor.

Geçmiş bilgisi, bir çok değişkene bağlıdır. Her şeyden önce ha-
berlerin seçimine, ya da daha çok bu seçimin ilkesine. Çünkü, genel
olarak, seçim, bazı kaynaklar diğerlerine nazaran daha değerli kılın-
dığından hiyerarşik bir ilkeye tâbidir. Devlet arşivleri, özel arşivler-
den çok daha değerlidir. Churchill'in bir mektubu bir anonim tanık-
lıktan daha çok nazarı dikkate alınır. Haksız ya da haklı, bizzat yargı-
lanmış olmalarından dolayı gizli kalmış belgeler, açık belgelerden
-meselâ basından- daha makbûldür. Burada, Boukharine'in itirafla-
rına güven atfeden ve târihî tahlili siyâset ya da iktisat yöneticilerinin
söylevinin bir kopyası hâline getirmekle sonuçlanan, -bu kopya ten-
kidli olsa bile-, tartışmalı bir tutum sözkonusudur. Böylece kıyartıl-
mış ya da haşlanmış bir resmî târih, toplumun ancak kendisi adına
konuşanlar aracılığıyla kendisini ifâde ettiği, tepeden görülmüş bir
târih de söz konusudur.

Târihî söylemin örgütlenmesi ilkesi, târihleme ve bunun bilin-
mesi doğruluğun, pratisyenlerin meslek faaliyetlerinin ölçütleri ola-

rak kaldığından, genellikle kronolojiktir. Bu söylevin biçimi, geçmiş, geçmişin günümüz ile bağlarını yeniden tesis eden ya da daha doğrusu, yeniden inşa eden hikâyesidir. Oysa, hikâye olguların ve tespit edilen delillerin seçimini meşrûlaştırmama engeliyle karşı karşıyadır; memnûniyetle kaynaklarını gösterir, fakat üretimindeki sırrın ilkesini vermez. Bir çok sapmalara, özellikle, -mümkün tarafgirliğinden bahsetmesek de- retorik sapmalara dalmasından şüphelenilebilir. Fransız İhtilâli'nin bir çok farklı versiyonu, aynı delillerle, aynı tanıklılıklarla yazılmamış mıdır?

İşte, *Annales* ekolü, özellikle bir çok târih versiyonunun: Fransız ve Alman, katolik ve protestan, laik ve inanan, bölgesel ve millî târih versiyonlarının yanyana bulunduğu bir yer olan Strazburg'da 1929'da, bu üretim biçimlerine karşı, bu belirsizliklere karşı tepki olarak kurulmuştur. Lucien Fèbvre ve Marc Bloch tarafından kurulan bu okul, belgelerinin seçimini açıklayarak, işleyiş biçiminin gerekçesini izah ederek, sosyolojide, iktisatta, tecrübî tıpta, ve hattâ coğrafyada olduğu gibi bir tahlîl metodu geliştirilmesine öncelik vererek kronolojik hikâyenin yerine sorunların incelenmesini koymak istemektedir.

Son on yıllık dönemde, pedagoji, öznenin bağımsızlığını teşvik etmek için, hâkim olunan olgular, âile, çalışma verileri, çevre, vs. ile dış dünya arasındaki ilişkiyi daha iyi kavramak için bu ilkelerden bazılarını benimsemiştir. Bununla birlikte, bu pedagoji inşa edilmiş her bilgiyi masaya yatırarak, öznelere kültürsüzleştirilmesine, onların sosyal hafızadan, yani, doğrulanmamış olmasına rağmen, zihniyetlerimizin ana kalıbı olduğu için târihin bir ajanı olarak işleyen bir geçmişin bilgisinden uzaklaştırılmasına sebep olmuştur.

Böylece, Avrupa târihinin Çıraklığı Kollokyumu boyunca, târih öğretiminin, kronoloji, süreklilikler ve kopukluklar, yavaş dönüşümler, fenomenlerin bilinci, kapsamı, güncellikleri gibi bir çok ölçütten hareketle yeniden düzenlenmesi amacıyla bir çok uyarıcı görüş teklif edilmiştir. Bunlar yanında, sesli ve görüntülü târih bilgisi üretimini daha iyi yönetme ve her imaj ustasının kendisini bir târihçi olarak ilân etmesine inanmama zarureti de vurgulanmıştır. Kaldı ki, televizyonda, târihin uyumlu ve irâdesi bir vizyonunu zorla kabul

ettirmek de günden güne zorlaşmaktadır; hikâye ve yorum giderek geleneksel pratisyen târihçilerin, yazarların, siyâset adamlarının gözünden kaçmaktadır. Bu durum, çok kötü kaymalara (Romanya, Körfez Savaşı, vs..), hattâ -televizyondan da yardım görerek- geleneksel müesseselere bürünmüş yeni tabuların yükselişine yol açabilir.

Hâtıranın ve toplumların bilgisinin inşâ edildiği ve geliştiği yerlerin ve durumların envanterini tespit etmek de gerekir. Bunların başında her şeyden önce okul kitapları gelir. Kollokyumun bütün katılımcıları, bu kitapların incelenmesi ve eleştirisi ile meşgul olmaktadırlar, hâlbuki tam aksine yine bizzat onlar, ergenlerin bilgisinin, esas îtibâriyle, başka mahfellerden geldiğini de gözlemektedirler. Televizyon ve sinemadan bahsedildi, fakat müzeleri de hatırlatmak gerekir. Müzeler ziyâretçinin nisbeten kendi hareketlerinden ve gözlemlerinden kurtulduğu bir yerdir (onların güncel olarak yeniden doğuşu buradan kaynaklanmaktadır). Aynı şekilde, şehirlerin ya da şatoların ziyâreti, sâdece salonlarda tekrarın değil, bir târihin, benzer nesnelerin (tablolar, mobilya, vs...) aşamalarını gösterme avantajına sâhiptir. Bütün bu bilme biçimlerini bütünleştirme zarûreti üzerinde ısrar edilebilmiştir. Hâlbuki, bu bilme biçimleri aynı tasnif ilkelerini kullanmamakta; basında devletinkileri (siyasî, iktisadî olaylar), üniversiteyle ilgili kuruluşlarda (disiplinlere göre) bilimlencikleri, ve televizyonda farklı türleri (haber, magazin, drama belgeleri, kurgu) üretmektedirler.

Demek ki, kısa vâdede bir sesli ve görüntülü metinler bilgisi yaratmak ya da geliştirmek gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu metinleri okumayı bilmek, çözmek ve târihin başka mahfellerinden gelen daha genel bir bilgiyle bütünleştirmek.

Toplumların farklı hâtırâlarını (azınlıklar, dışlananlar) şöyle ya da böyle kucaklayacak olan bir Avrupa târihinin inşâsını düşünmek zorundayız. Hattâ bu çalışmada, tahlîllerini yapmak üzere farklı tabuların ve yasakların, hattâ daha iyi reddetmek üzere (ölü yakma fırınları, Ermeni katliamları, Afrika'nın dramaları üzerindeki) inkarcı tezlerin nazarı dikkate alınmasını da ihmâl etmemek icap eder. Uluslararası işbirliği zorunludur; bu da uluslararası bir çağrışı gerektirmez.

Özellikle, târihin biçimlerinden birine, müze ziyâretine, veya ders kitaplarının incelenmesine, ya da televizyona veya ankete öncelik verilmemelidir. Bunları birlikte değerlendirmeyi öğrenmek gerekir.

Târih bir devletin ya da bir ideolojinin hizmetinde olmak zorunda değildir, fakat o, insan ve vatandaşlık haklarının korunmasına yardım etmek zorundadır. Bu amaçla, târihçiler bir himâyeden yararlanmalıdırlar ve Avrupa Konseyi onların korunmasını teminât altına alacak olan bir yardımcı olmak zorundadır.

GİRİŞ

İlkokulda, lisede ve üniversitede öğrendiğimiz şekliyle târih, târih bilgilerimizin ancak bir kısmını temsil eder. Târihin çıraklığı eğitim sisteminin dışında da gerçekleşir, ve çoğu zaman biz târih bilgilerini kısmen siyasî hayatta, edebiyatta ya da sanatta algılarız. Bize târihten sadece meslekten târihçilerin bahsetmeleri zorunlu değildir.

Târih öğrenimi mefhûmu, çıraklık mefhûmuyla genişletilmelidir. Bu mefhûm, daha geniş ve daha kapsayıcıdır; bir vatandaşın eğitim-öğretimi ve hayatı boyunca kazandığı târihî bilgilerin tamamını kapsar. Bu husus öğrenilen târih üzerinde düşünülmesine, onun nasıl ve niçin öğrenildiğinin sorgulanmasına yol açar.

Tartışma, Avrupa'nın târihi hakkında değil, fakat Avrupa'da târih hakkındadır. Tek bir Avrupa târihi yazılamaz, çünkü farklı yorumlarla, fikir çatışmalarıyla, muhtemelen üstesinden gelinmez metodolojik ve ideolojik anlaşmazlıklarla karşılaşılır. Ve iyi ki böyledir, aksi taktirde târih dogmatik olur. Dogmatik ya da çoğulcu arasında, târihin çoğulcu olmasının tercih edilmesi daha iyidir.

Bir bilgi toplumunda, târihi değerlendirecek kaynakların çeşitliliği giderek kaçınılmaz oluyor. Zâten, müsamahayı ve ötekinin kabûlenilmesini cesâretlendirme endişesi güçlenmiştir. İşte böylece Avrupa Konseyi, târihi öğretmenin çok önemli, vazgeçilmez bir temel olduğunu hükûmetlere ve kamuoyuna hatırlatma doğrultusunda yeni bir düşünce hamlesini gerçekleştirmek istemektedir. Târihin bugün öğretildiği şekilde yanlış, tahrîf edilmiş ya da bayağılaştırılmış olmasını artık kabûl edemeyiz.

Bugünkü Avrupa bağlamında, târihî tahrîfleri, bir çok fırsatta târihin havaî ve sathî bir şekilde işlenmesini ve tabiatıyla, târihin Balkanlarda şahit olduğumuz gibi tiksindirici amaçlar için kullanılmasını reddetmek gitgide zorunlu hâle gelmektedir.¹

¹ Her bölümün başlangıç metinleri, Parlamento Asamblesi Kültür ve Eğitim Komisyonu üyesi M. de Puig'in Tarih ve Avrupa'da Tarihin Çıraklığı Hakkındaki Raporundan alınmıştır (Doc. 7446).

SİYÂSET VE TÂRİH

Târih, bir değerlendirme, yargılama, zıddiyet ve kesinlikle kaçınılması mümkün olmayan bir gönderme görevi yüklenmiştir. Biz geçmişî bugünkü zihniyetimiz, sorunlarımız, dünya ve toplum vizyomuz, fikirlerimiz ile inceliyoruz. Bunun içindir ki, her târihî dönemin yorumu, yeni anlamlar ihtivâ eder. Şimdiki durumumuzla ilişkileri olmayan katıksız, zamandışı bir târih gerçekten sâdece saf bir edebî deneme olur. Târih bizim zamanımızı ilgilendirir ve bizim bu durumun bilincinde olmamız gerekir.

Târihin rolü çok küçük bir mesele gibi gözükmesine rağmen, târihin ideolojiyle, millîyetçilikle, müsâmahayla (veya müsâmahasızlıkla), ırkçılıkla (ırkçılık karşıtlığı ile), sosyal duyarlılıkla, ve, genellikle, bir toplumun uzlaşma ve işleme biçimleriyle doğrudan ilişkisi yüzünden, öncelikli bir sorun söz konusudur

Öyleyse târih siyasî bir iştir. Geçmişin araştırılması ve tahlîli, tabiatıyla târihçi tarafından şartlandırılmış olarak kalır. Târihçi, kendisine müspet gözükecek şeyi müspet olarak yorumlayacaktır. Temaların, kaynakların, metodların, bibliyografyanın seçimine de daha başlangıçta özel, ideolojik ve politik unsurlar girmektedir. İşte burada, târihin ilk siyasî âmillerinden biri kendini göstermektedir ki, o da, târihi inceleyenin siyasî bilincidir.

Târihin kullanılması, kendi başına, olumsuz değildir. Târih, insanlığın gelişmesine büyük hizmetler yapmaktadır ve dâima yapmıştır. Târihî tecrübe, geçmişin bilinmesi, ortak hâfıza, önceki başarıların ve hatâların değerlendirilmesi, asırların bize bırakmış olduğu mîras, insanın ilerlemeleri, teknolojik, kültürel, hümanist, sosyal zaferleri, bütün bunlar siyâseti damgalar. Târih genellikle olumlu hamlelerin ve değişmelerin silahı ve sancaktarı olmuştur. O, siyâseti gerekçelendirir ve temellendirir, ve eğer kullanımı saptırılmamışsa, ya da despotik, antidemokratik veya antisosyal menfaatlara hizmet etmiyorsa onu meşrûlaştırabilir.

Siyâsette târihe ve târihî göndermelere başvurmak, meşrû bir şekilde yapılabilir, ama bunun iki şartı vardır:

-Gerçekten târih sözkonusu olmalıdır, netice îtibâriyle biz, geçmişin olgularının ve muhtemel ve mümkün yorumların tahlîlinin tenkitli bir yaklaşımını gerçekleştirmeye muktedir olmalıyız. Siyâsete ulaşmak için târihten hareket etmek gerekir, bunun tersi yapılmamalıdır. Çünkü alışılmış sistem, siyasî bir önermeden hareket ederek, uygulanabilir ya da uygulanamaz, emin ve uyumlu ya da bunların tersi târihî göndermeler bulmayı dener.

-Târih lâyük ve haklı dâvâlar için kullanılmalıdır. Ne kadar geniş, ne kadar farklı ve ne kadar korkunç olursa olsun târih az kuruntulu şahıslara her türlü örnek sağlayabilir. En kötü davranışlar, harpler, saltanatlar, otoriter sistemler ve insanlığın sömürülmeleri, teoriler zikredilerek ve geçmişin olgularında deliller aranarak temize çıkarılmıştır. Haksız bir gelecek inşâ etmek için târihe başvurmak kabûl edilemez.

Târihin meşrû kullanımına örnekler vermek gerekirse, Fransız İhtilâli'nin temelindeki ilkelerin hangi noktaya kadar geniş bir biçimde yayılmış olduklarını hatırlatmak, ya da nazi rejimini ve *holocauste*'u, gelecekte bu tür sapmalardan kaçınmak için hatırlamak yeterlidir. Buna mukâbil, bozuk bir târih yorumu karşısında olduğumuzu iyi anlamak için Fransa'da Millî Cephe tarafından târihin kullanılması gözlemek yeter. Sovyet rejimi tarafından târihin korkunç bir şekilde tahrîf edilmesini de unutmayalım. Bu rejim, sâdece öğretiye âit postûllarıyla uyum hâlinde bir târih icâdetmeyi başarmakla kalmadı, fakat aynı zamanda, Hegel ve Marx'ın teorilerini dogmatikleştirerek, târih tahlîlinin "yanılmaz" metodunu ve, başlangıçta kabûl edilmiş uzlaşmaların mantıkî sonucu olarak hizmet etmek zorunda olduğu bir siyasî öğretinin âleti olan târihî materyalizmin temel katkısının savurganlığını yaratmayı da başardı.

Târihin siyasî gâyelerle iyi ve kötü kullanımının iki büyük eğilimi, millî sorun ya da sosyal sorun üzerinde odaklanmıştır: eskiden grubun kimlik unsuru olarak ya da insanın hürriyetine kavuşması olarak, sonra millî ya da sosyal târih olarak. Millî ya da sosyal târih, aşırı veya aşırı söylenelemleri içinde, yurtseverci -hattâ şovenist- târih ve ihtilâlcî ya da tepkici târih hâline gelmiştir.

Halkların târihte kimlik alâmetlerini aramaları tenkit edilemez. Hiç şüphesiz bir millî insan topluluğu zorunlu olarak kendine özgü ve müstakil uzun bir târihî süreç boyunca inşâ olunmuştur. Öyleyse her halkın millî târihinin başlıbaşına bir anlamı vardır. Bununla birlikte, sâdece grubun millî husûsiyetlerini açıklamayı değil, fakat, dış düşmanlara karşı öğreti aşılama sâyesinde millîyetçi zihinler yaratmayı iddia eden millîyetçi, şovenist târih için durum aynı değildir. Millî târih, beşerî duruma, ferdin kendi öz grubuyla aynîleşmesine, hattâ milletin varlığına ve evrensel târihin söylemine uygun bir târih olduğu hâlde, milîyetçi ve yurtseverci tip târihe gelince o, saldırıyı ve sürgünü beslemektedir. Böyle bir târih anlayışı, bütün geleceği efsânevî millet fikrine tabî kılmak anlamına gelir, ve bu gâye için her şeyi meşrû görür.

Sosyal sorun için de durum aynıdır. Tenkidî bir târihin fertler ve sosyal sınıflar için hürriyete kavuşma vâsıtası olması, son derece mantıklı ve istenen bir husus olarak gözükmektedir. Târihî tahlîl mutlaka, geçmiş sâyesinde, kesin bir biçimde, haksızlıkların, sömürülerin, köleliklerin ve bağımlılıkların tedavî edilmesine katkıda bulunmuştur. Hürriyet, demokrasi, eşitlik, sosyal adâlet ve dayanışma fikirleri, ve sınırlı ve geçici olmalarına rağmen onların ilerlemeleri, kısmen târihî tecrübeden kaynaklanmaktadır. Târih, bizzat kendisinde, sosyal ilerlemenin tohumunu ihtivâ eder, çünkü o, insanın daha adâletli ve hakkâniyetli şartlar içinde yaşaması için değişmesi ve dönüşmesi gerekeni gösterir. Bu anlamda târih, sosyal dönüşümün, beşerî ve insancıl ilerlemenin motorunu teşkil eder.

Hâlbuki, onun ihtilâl, yani târihî süreçlerin köklü dönüşümü ya da âni hızlandırılması vâsıtası olarak kullanımı, her zaman ciddiyetle ve tenkit duygusuyla yapılmamıştır. Bazan târihî tahlîl ve zorlanmış ve tahrîf edilmiş târih teorileri, bir ilerleme değil fakat bir gerileme olan dönüşümlerin şaşırtmacası işlevini görmüştür.

Millî Târih

Hiç kimse millî bir cemâatin kendi târihindeki hakkını inkâr edemez. Bir grubun varlığı bile, onun birliğini belirleyen târihî bir te-kâmülü gerektirir. Öyleyse, her milletin millî bir târihe sâhip olması, ve târih bilincinin millî siyâset bilincinin temelinde yer alması normaldir. Milletin devamlılığının uygun -görkemli ya da trajik- açıklaması, yurtsevergil bir zorunluluk olur.

Millî târihten millîyetçi târihe geçtiğimiz zaman -çoğu zaman olan da budur-, bir sorun ortaya çıkar. İşte o zaman târih propagandaya ve öğreti aşılama hizmet eder. Millî târih varlığını açıklamak için birleştirici unsurları araştırdığı hâlde, millîyetçi târih yurtsevergil değerlerin meşrûlaştırılmasına çalışır.. Destanî ve efsânevî görünüşleri ve "millî" husûsiyetleri şiddetlendirir. Komşu ülkelerle farklılıkların altını çizer, tekbiçimciliği yüceltir, bölgelerin ve azınlıkların târihini gizler ve kendisini dâimâ dış düşmanlara göre tanımlar. Millîyetçi târih etnik çatışmaların kökeninde yer alır. Eski-Yugoslavya'nın durumu, buna örnek olacak niteliktedir. Sırp ve Hırvat târih el kitaplarında, "târihî" tasvirler, millîyetçi ruhla tamamen bozulmuştur.

Avrupa'da, XIX. yüzyıldan beri, yoğun, tekbiçimli, tek kültürlü, tekdilli, tekbiçimlendirilmiş, eşitlendirilmiş ve merkezîleştirilmiş bir millet fikri hâkimdir. Bu kavramı savunmak için, yoğun, tekbiçimli, tek kültürlü bir târih gerekiyordu. Bu durumda, farklılıklar, çeşitlilikler, dış tesirler, farklı ırkların birleştirilmesi inkâr edilmiştir. Ve bununla birlikte, ülkelerimizin târihi, esas itibâriyle çeşitli, çok kültürlü, çok etnidir. Daha çok "yabancılar"a mı yoksa millîlere mi borçlu olduğunu bilmenin çoğu zaman zorluğu kesin olsa da dış etkiler de vardır.

Avrupa'nın Târihi

Avrupa sonsuz bir çeşitlilikler yığınının, bir fikirler, ırklar karışımının târihidir. Millî târihler rengi altında bize anlatıldığından çok daha karışık ve çok daha tekbiçimli bir Avrupa çizilir . Avrupa, mütecânis değildir, fakat târihi büyük ölçüde ortak olan bir çok unsuru paylaşır.

Avrupalı geçmiş, zorunlu olarak tek olmasına rağmen, Avrupa'nın târihi tek değildir. *Avrupa Târîhi (Histoire de l'Europe)* diye adlandırılan sayısız metin, olguların birçok yorumlarının var olduğunu göstermektedir. Bir ülke için olumlu ve hattâ şanlı-şerefli (bir askerî zafer, bağımsızlık) bir hâtırâ oluşturan şey, komşu ülke tarafından bir yıkım olarak telakkî edilmiş olabilir. Geçmiş olup bitmiştir ve onun değerlendirilmesi şüphesiz günümüze bağlıdır. Târîhi tahrîf etmek yanlışdır, fakat geçmişin bir tek vizyonuna sâhip olmak da zorunlu değildir.

Buna mukâbil, eğer Avrupa farklılaşmış ve özdeşleştirilebilir bir gerçeklik olarak mevcutsa, eğer global bir Avrupa kavramı varsa, işte bu gerçekliğin, onun kökenlerinin, zıtlıklarının, onu bugün hayran olduğumuz bütünleşme projesine götüren her türlü serüvenlerinin târihini yazmak mümkün olmalıdır.

Ümidi kaybetmemek ve geçmişimizin uyumlu bir açıklamasının gelişmesine çalışmak gerekmektedir. Başlamak için, Avrupa halklarının muhtelif târihleri hakkında, herkes tarafından kabûl edilmiş temel unsurlarını ihtivâ eden bir bölümün bütün Avrupa târih elkitaplarına dâhil edilebileceği tarz incelenebilir. Derinliğine araştırmalardan sonra, belki tamamen hor görülmeyen bir Avrupa târihi yazma gücüne erişilebilir.

Orta ve Doğu Avrupa'da Târîh

Batı Avrupa'da târihî tahrîfler söz konusu edilmiş olmasına rağmen, bu Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde meydana gelenlerle mukâyese edilemez. Târîh öğreniminin dogmatik siyasî yönlendirilmesi, bu ülkeleri âcilen hakikî târihlerini yeniden bulma zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştır.

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, çok âcil olarak târih elkitaplarına, öğretmenlerin hizmet içi eğitimden geçirilmesine, yeni araştırma metodlarına ve yenilenmiş eğitim planlarına ve sistemlerine ihtiyaçları vardır. Tenkitli ve ciddî bir târihin yazılması, bu ülkelerin, başka bir dogmatizme düşmeksizin, hakikî kimliklerini bulmalarına yardım edecektir.

Avrupa'nın bu kısmının totaliter sistemleri, târihî normallîği yenden tesis etmek için onyıllar gerektirecek ölçüde, târihi tahrîf etmişlerdir. Sovyet rejimi tarafından alay konusu hâline getirilmiş târihi, sembolleri, sanatı, kitapları, arşivleri, kütüphaneleri, nesnelerin sokakların, şehirlerin, yerlerin adlarını özgün hâline getirmek gerekir. Bu durum Baltık ülkelerinde de gözlenebilmiştir.

Bu konuda, 1941-1945 harbi sırasında SSCB'nin geçici olarak işgâl ettiği bölgelerde, Polonya'da imhâ kamplarında faşist Alman işgâlciler tarafından Yahudilerin vicdansızca imhâsı hakkındaki *Kara Kitabı* zikretmek ilgi çekicidir². 1941'de, Hitler ordularının SSCB'ni istilâsı sırasında Stalin, dünya kamu oyunu harekete geçirmek niyetiyle, bir antifaşist Yahudi Komitesi'nin kurulmasını destekledi. Albert Einstein'ın bir teklîfi üzerine, Komite üyeleri, tehlikeden kurtulanların hikâyelerine, notlarına, günlüklerine, şâhitlere ya da cellâtlara dayanarak *Kara Kitabı* yazdılar. Bununla birlikte, öncelikler değişti ve kitap kesinlikle yayınlanmadı. Herşeyden önce Stalin, nazi cinâyetlerine Ukranyalıların, Litvanyalıların, Rusların ve diğerlerinin katılımına yapılan göndermeleri kaldırttı, sonra, "Yahudi millîyetçiliğini cesâretlendirmemek için" getolarda Yahudilerin direnişi hakkındaki hikâyelerin kaldırılmasını emretti. 1947'de, matbaada olduğu hâlde yasaklandı, çünkü "ciddî siyasî hatâlar" ihtivâ ediyordu. Antifaşist Yahudi Komitesi'nin başkanı, 1948'de katledildi ve üyelelerinden çokları -ki onların birçoğu *Kara Kitabın* yazarlarıydı-, tutuklandılar, işkence gördüler, mahkûm edildiler ve 1952'de idam edildiler. 1989'da *Kara Kitap*'ın özgün nüshası KGB Arşivlerinde bulunmuştur, ve nihâyet 1993 yılındadır ki, Rusça olarak Vilnius'ta yayınlanmıştır.

Siyâset ve Târih: Yeradları Biliminde Yansıma

Caesaraugusta'yı Zaragoza'ya ve Cebelü't-Târik'ı Gibraltar'a dönüştüren dilbilimin tekâmülü yanında, târihî kargaşalar da genellikle yeradlarına dâir değişimlere yol açar. Bizans şehri bu şekilde IV. yüzyılda Constantinople, XV. yüzyıldan itibaren de İstanbul ol-

² Bu paragraf Annette Lévy-Willard tarafından kaleme alınan ve 16 Kasım 1995 tarihli fransız *Libération* gazetesinde yayınlanan bir makaleye dayandırılmıştır. Uçsuz P.D. Kitap Arşiv - <http://hmap.org>

muştur. Almanların Orta-Çağ'da Petersburg adıyla tanıdıkları şehir, üç yüz yıldan daha fazla bir zaman süresince Poszonyi adıyla Macaristan'ın başşehri, bugün ise Bratislava adı altında Slovakya'nın başşehri olmuştur. İki üç değişiklikten sonra eski adlarını ya da ilk adlarını yeniden bulan şehirler de vardır. Özellikle Chemnitz > Karl Marx Stadt > Chemnitz için ya da Saint-Pétersbourg > Petrograd > Lenin-grad > Saint-Pétersbourg için durum böyledir.

Bu yeradları ile ilgi değişmeler, her zaman barış içinde olmasalar bile, târihî dönüşümlerin sonucu olmuşlardır. Bilhassa (fakat tek örnek değil) Orta ve Doğu Avrupa'da, resmîsi bir tek kalsa bile genellikle iki ya da üç ada sâhip olan şehirler ve köyler bulunmaktadır. Bir çok durumda, farklı dillerde aynı ad söz konusudur; bu durum, Kıbrıs'ta Nicosie / Lefkoşe örneğindeki gibi ya halkın karışık olmasından, ya da Slovenya'da Caporetto / Karfeit / Kobarid örneğindeki gibi sınır değişmelerinden kaynaklanmaktadır.

Nihâyet, eskiden Prusyalıların Baltık halkı tarafından iskân edilmiş bölgesinin özel durumu zikredilebilir. Litvanyalıların ve Polonyalıların arasına sıkışmış olan bölge, XIII. yüzyılda Töton şövalyeleri tarafından fethedilmiş, 1709'da vebayla kırılmış, XIX. yüzyılda Bismarck tarafından güçlü bir şekilde almanlaştırılmış ve nihâyet 1945'ten sonra Sovyetler Birliği tarafından sistemli bir biçimde ruslaştırılmıştır. Bu son "işlem" bizzat kendisi de daha önce Litveanyalılar, Polonyalılar ve Almanlar içinde erimek suretiyle kaybolmuş bir halkı Avrupa haritasından silmiştir, fakat onların hâtırâsı oturmuş oldukları bölgenin yer ve su adlarında devâm ediyordu³.

Târih genellikle tekrar eder fakat aslâ geri dönmez. Her ihtimâle karşı, bu alandaki kararlar birinci derecede ilgili halklara âit olmalıdır.

³ Avrupa Konseyi'nin mahallî ya da azınlık dilleriyle ilgili Avrupa Charte'ına bkz. Bu Charte'ın 10. maddesinin 2. paragrafı, artık konuşulmamış olsalar bile, "bölge ya da azınlık dillerinde yeradlarının an'anevî ve doğru biçimlerinin, gerektiği durumlarda resmî dil ya da dillerdeki adlandırması ile birlikte, kabûlünü ve kullanılmasını teşvik etmektedir".

RUSYA'NIN SÜREKLİ DÖNÜŞÜ

Yuri Afanasyev⁴

Rusya örneğinde, târihin bilim olarak kavranması karmaşık ve hattâ dramatik bir sorudur. Bu durum sâdece Rusya'nın kendine özgü, alışılmamış ve hattâ biricik sosyal tekâmülüyle açıklanmaz. Târihin öğretimi, hususî bir mesele olarak telakkî edilebilir, çünkü Sovyet dönemi seksen yıl sürmüştür ve bu büyük tecrübe bir başarısızlıkla kapanmıştır. Bu dönemi öğrencilerine açıklayan öğretici, bu olumsuz, hattâ, belli bir tarzda, trajik sona erişin bilincinde olmalıdır.

Bununla birlikte, târih profesörünün görevinin tek güçlüğü ve özelliği burada değildir. Aynı zamanda, 1917'ye kadar, daimâ bir başka ülkenin kalkınma seviyesine çıkmayı hedeflemiş olmamız olgusunu da nazarı dikkate almak zorundayız. Şüphesiz Korkunç İvan döneminden beri, ya da en azından Pierre le Grand döneminden beri, fetih amacıyla, kendi modelimizden daha güçlü olmak için bir başkasının seviyesinde olmaya gayret ettik.

Ayrıca, bugünkü Rus toplumu, dönüşüm hâlinde olan bir toplumdur. Herkes, ya da toplumun büyük bir bölümü, bunu kabûl etmektedir. Hangi tür dönüşümün söz konusu olduğunu açıklamakta genellikle çok büyük zorluklarla karşılaşyoruz. Hiç kimse sosyalizmden postsosyalizme geçişin söz konusu olduğundan şüphe etmiyor. Bununla birlikte, aynı şekilde, bizi gelenekçilikten liberalizme geçiren bir değişmeye de şahit olunuyor. Gerçi bu görüş açısını çok az tâarihçi paylaşıyor. Benim görüşüme göre, şu an geçirmekte olduğumuz dönem, modern değerler uğruna geleneksel değerlerin terkedilmesiyle nitelendirilebilir. Sâdece bu değişme bile, Rusya'da re-

⁴ Bu metin *Colloque sur l'apprentissage de l'histoire en Europe* (Avrupa'da Tarihin Çıraklığı Kollokyumu, Paris 1994) münâsebetiyle yazılmıştır. Yuri Afanasyev, bu makalenin yazılışı sırasında Moskova Hümanist Rus Üniversitesi müdürü idi.

formlar sürecinin hakîkaten olumlu sonuçlara ulaşmasına imkân sağlayabilir.

Rus toplumunun gelenekçilik sorunu, esas îtibâriyle birey mefhûmuna değil topluluk mefhûmuna dayanması sorunudur. Bu şu anlama gelir: Birey, iktisadî açıdan hür bir toplumun köşe taşı olarak algılanmamıştır. Bu gelenekçilikten modern bir topluma geçiş, sâdece yeni bir sosyal ve ekonomik sistem değil, fakat aynı şekilde yeni bir kültür tipi doğurur.

XIX. yüzyılın sonunda ve XX. yüzyılın başında, bu soru Rus aydınları tarafından yapılan tartışmaların ana konusu idi. Bu aydınlar, Rus kültürünü damgalayan ikiciliği ve ikili yapıyı göstermek için, Rusya'yı insan başlı bir atla mukâyese ediyorlardı.

Rus gelenekçiliğinin bu tasviri, çok şematik kalmaktadır, fakat, eğer Rus öğrencilerine ve talebelerine târihimizde hiçbir şeyin tatmin edici olarak değerlendirilemediği okutulursa, şu soruyu sorma tehlikesi ortaya çıkar: eğer bizim târihimiz mantıkî bir seyir tâkip etmediyse, eğer o belirsiz ise, o hâlde biz kimiz? Eğer sorunu bu ifâdeler içinde ortaya koyarsak, ona kaçınılmaz olarak karanlık, olumsuz, çözümümü şüpheli geniş bir anlam yüklemiş oluruz.

Aynı zamanda, şurası da bir gerçektir ki, Rus kültürünün bu ikili tabiatı sadece sorunların ve tezatların kaynağı değildir, ve Rus halkının diğer mümkün yolları kabûl etmesine ve farklı ilerleme yolları arasında seçim yapmasına elverişli bir tür aslî yeteneğinin gelişmesine de katkıda bulunur. Bununla birlikte, son seksen yılın istisnaî ve yapay târihî tekâmülün bir başarısızlık olduğu açıkça ortaya çıktığı zaman, aynı şekilde sorunun sırf öğretimi değil, fakat toplumu da ilgilendirdiği açıklık kazanır.

Sorunun bir diğer yönü var. Burada özellikle talebelere okutulan târih değil, fakat daha çok siyâset adamlarımızı ilgilendiren târih söz konusudur. Toplumumuz bugün bir dönüşüm ve temel reformlar dönemi yaşamaktadır. Sorun, Rus târihinin bugünkü Rusya'da bu reformları iyi bir şekilde gerçekleştirme hususunda bize nasıl yardım edebileceğini bilmekten ibârettir.

Rus târihi daha önce bir reformlar dönemi yaşamıştır. Bu dönemde birçok şey gerçekleştirilmiştir. Meselâ II. Aleksandr, Stoly-pine ve Witte gibi büyük isimlerle bütünleşen XIX. yüzyıl ortasının büyük reformları devrini hatırlayalım. Bununla birlikte, ihtimamla hazırlanmış olan ve Rus geleneklerini nazarı dikkate alan reformlar bile çarpıcı bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1917'de yapılan reformları kastediyorum.

Bugünkü ıslâhatçılar daha karmaşık bir durumla karşı karşıya bulunmaktadır, çünkü bütün Rus târihinden çıkan derslere kulaklarını tıkamış gibidirler. Öyle ki, başbakan Çernomirdin şu programı teklîf etmişti:

- 1995: malî istikrar yılı;
- 1996: kriz aşılmıştır, iktisadî atılımın şartları yaratılmıştır;
- 1997: düzenli bir iktisadî büyümenin başlangıcı.

Böyle bir programla, Rus toplumu ve dünyanın geri kalanı, yeni bir yalanın yazarları olurlar, çünkü bizim ne geçmişimizde ne de bugünümüzde bize böyle ümitlere kapılma imkânı sağlayan bir örnek vardır.

Eğer iktisat sektörünü incelersek, Sovyet devrinde uygulanan ekonomik sistemin hiçbir biçimde ne tekâmül edebildiğini ne de kendiliğinden dönüştürebildiğini görürüz. Bu sektör, ordu ile ağır ve temel sanâyîlerin hâkimiyeti altındadır. Çok büyük işletmelerden ve devâsâ komplekslerden müteşekkildir.

İşte bir kaç örnek. 1989'da, ağır sanâyî ürünlerinin % 87'si tekel işletmelerine verilmişti. Bugün bu türden firma sayısı 2500 kadardır ve üretimlerinin % 80'i, özel müşterilere değil orduya yöneliktir.

Bu işletmeler, bütün sanâyîin ve taşımacılığın işleyişini belirlemektedir. Bunlar serbest pazarın dışında işlemektedir ve bu pazarla bütünleşemezler. Böyle olunca, eğer başbakanın istikrar ve 1997'de iktisadî büyüme konusundaki teklîfleri üzerinde düşünülürse, hangi tip istikrarın söz konusu olduğu sorulabilir. Askerî üretimin aşırı derecede merkezîleştirilmiş ve devlet tarafından dağıtım ilkesi üzerine odaklanmış yapısı, tabiatıyla tekâmülün hiç bir gerçek imkânına sâ-

hip değildir ve ancak iktisat dışı vâsıtalar ve sermâyenin zorla dağıtımı youyla işleyebilir.

Eğer sorunu global tarzda ele alırsak, sormamız gereken soru şu olur: dünya ölçeğinde olmasa da, en azından güncel menfaatlarının bulunduğu bölgede, Rusya'yı süper güç rolünü elinde tutarak, ekonomik sistemi ve toplumu kendi bütünlüğü içinde ıslâh etmek mümkün müdür? Rusya'nın menfaat bölgesi, ben katılmıyorum ama en azından bâzılarının görüşlerine göre, Orta ve Doğu Avrupa'yı kapsamaktadır. Bu bölgenin elbette eski Sovyetler Birliği'nin cumhuriyetlerini de içine aldığını belirtmek zorundayız.

1994'te, Rus hükümeti ilerici bir reformdan "şok tedâvisi" diye nitelenen bir reforma geçtiğini beyân etmişti.

Bizzat başkan halkçılığı (popülizm) terketti ve temel ekonomik reformlara desteğini açıkladı. İktisadî reformlar ve demokrasi lehindeki bu bildirgenin, Çeçenistan'a karşı saldırıyla çakışması pek hayra alâmet değildir. Bu saldırının özelliği, çok sayıda silahlı gücün müdahâlesiyle gerçekleşmiş olmasıdır. Bu militarist saldırgan tutumla birleşen bütün bu projeler iyice göstermektedir ki, geçmişte olduğu gibi, Rus yetkilileri ve yöneticileri târihimizi ciddiye almamaktadır. Dış işleri bakanımız M. Kozyrev'in tutumu, buna mükemmel ve çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Açıkça söylememesine rağmen, bu politika bugün hâlâ kalleşliğe ve güce dayanmaktadır.

Bu durumdan kurtulmak için târih öğrenimini ve onun güncel politikaya uygulanmasını nazarı dikkate almaktan başka seçeneğimiz yoktur. Hükümet eylemini demokratik kılabilmemizin tek tarzı budur.

Uzun vadeli bir bakış açısı içinde, Rus toplumu, târihte sosyal ve ekonomik farklı dinamik tiplerinin tanımına özel bir ilgi göstermektedir.

En çok tanınmış kalkınma tiplerinden bir kaç örnek vermek için "soğuk" denen toplumlardan başlayalım, sonra "eski rejim" tipli ekonomiyle kalkınan toplumları, ve nihâyet, *yükümlülük* çerçevesinde,

"büyüme ekonomisi" tipli ya da sanâyî sonrası kalkınmanın muhtelif tiplerini yaşayan toplumları zikrederim.

Rusya özel bir durumu temsil eder ve Rusya'nın dinamik tipinin yukarıda zikredilenlerle alâkası yoktur. Rusya örneği, öylesine ilgi çekici gözükmemektedir ki, sâdece akademik değildir, çünkü farklı sosyal dinamik tiplerinin mevcûdiyeti, günümüz dünyasında tezatlarla, krizlere, küresel tehlikelere yol açmaktadır.

Rusya'dan gelen tehlikeler husûsunda, en tanınmış tehlikelerin sâdece sıralanması bile korkutuyor:

-etniler arası çatışmalar ve savaşlar (Çeçenler-Kafkasya ötesi-Orta Asya);

-cinâyet olayları: Bugün Rusya'da, daha büyük 150 teşkilât etrafında kümelenmiş olan 2500 tane örgütlü cinâyet işleyen cemiyet vardır;

-zararlar ve felâketler: 1993'te, 1050 kişinin ölümüne sebep olan 923 kazâ meydana gelmiştir; 1994'ün ilk beş ayında, 489 kaza, 811 kurbanla sonuçlanmıştır. Ayrıca, 40 milyon kişi, duyarlı ekolojik bölgelerde yaşamaktadır;

-sanâyî malzemelerinin, üretim ve taşıma vâsıtalarının eskimiş olması: techizâtın % 60'ı eskimiştir ve otuz yıldan beri yenilenmemiştir.

Bunlar sosyalist sonuçlardır. Fakat sırf sovyet onyıllarından gelmeyen, fakat Rus târihinin daha önceki yüzyıllarından da kaynaklanan çok daha derin sebepler de mevcuttur. Bu belirli noktaların altını çizelim: Sovyet dönemi, 1917 öncesinde mevcut olan her şeyi ne ilgâ etti ne de sildi. Aksine, Rus sosyal dinamiğinin asırlık ayırddedici niteliklerine vurgu yaptı ve onları güçlendirdi. Bu ayırddedici nitelikler neler idi?

Daha yüz elli yıl önce, Rus filozofu Pierre Çerdaiev şöyle yazıyordu: "Biz târihte dâire çizen ve kaybeden bir halkız", yâni ilerletmeyen ve kalkındırmayan bir hareket içinde bir halk. Bu, kaçınılmaz bir biçimde Rusya'yı çıkmazlara ve çöküntülere sürükleyen bir

"başlangıcı olmayan bir son" görüngüsüdür. Kalkınmamışlığın bu talihsiz görüngüsü, Rus kaderinin çekirdeğini oluşturmaktadır.

Bugün bunu doğrulayan olgular nelerdir? Herşeyden önce, Rusya'nın sâdece iktisadî, hukukî ve değerler sisteminden gelen sosyal temelleri ve değişimleri değil, fakat aynı zamanda Rusya'nın kimlik meselesi ve kırk nesilden beri devam eden bin yıllık hayat tarzı meselesi: cemâatçi hayat, koro şarkısı, *sobornost* (gelenekçilik). Rus toplumu değişme hâlinededir. Özel mülkiyet mi Devlet mülkiyeti mi? Bi-reycilik mi kolektivizm mi? Hür rekabet mi tekel mi? Her yerde karışıklık var! Karışıklık var ama, bu, henüz net olmayan şey anlamında değil; bu tercihlerden hangisi hâkim olacak? Bu tür soruya cevap, tercih terimlerinden her birinin gerçekliğini gerekli kılar. Şimdilik, Rus toplumunda bütün bu eğilimlerin, rekâbete muktedir güçler olarak mevcut olup olmadıklarını kesin bir biçimde söylemek zordur.

Daha somut olarak: Stolypine reformu zamanında (1907-1915), 2,5 milyon tarım işletmesi köy cemâatlerinden hareketle yaratılmıştır ki, bu 1916'daki bütün işletmelerin % 27'sini teşkil etmektedir. Ve, bununla birlikte, Stolypine reformunun başarılı olduğu söylenemez. Niçin? Çünkü, rakam yüksek gibi gözükse de, günümüz şartlarında bile, köy cemâatlarının anlamı ve gücü, o ölçüde azalmamıştır.

Gelenekçilik, yani *sobornost* galip gelmiştir: Eğer 1905'te Rusya Avrupasında 135 bin tarım cemâatı varsa, 1917'de hâla 110 bini duyuyordu. Stolypine reformunun başarısızlığından sonra, Rus köylerinde, hemen hemen seksen yıl boyunca her özel olan ve her ferdî olan iktisadî, fizikî ve ideolojik açıdan yıkılmıştır. Ve işte sonuç: 27.000 Kolhoz ve Sovhoz Rus gelenekçiliğinin temelini muhâfaza etmektedir.

Son beş yıl içinde, 270.000 tarım çiftliği kuruldu. Bugün onların sayısı azalıyor. Tarım cemâatlarının son reformu başarısızlığa uğradı.

Bir rakam daha: ekilebilir toprakların ferdî işletmelere âit 222 milyon hektarlık kısmı, % 9'u geçmemektedir.

Üstelik şehirlerde topluluktan ferdîliğe geçmeye başlamadık. *Agroprom*'un yerini askerî sanayî kompleksi, ve kolhozun yerini de

fabrikalar ortaklığı almıştır. Sosyal açıdan bu aynı şey demektir: toplumsallık, fakat kesinlikle bireysellik değil.

Rusya, kalkınmamışlığın bu kısır döngüsünü kırmayı, sosyal dinamiğin çizgisel bir biçimini bulmayı, Avrupa'nın yoluna, ya da, diyelim ki, kapitalist yola girmeyi bir çok defa denedi. Ve her defasında başarısız oldu. Pierre Le Grand, II. Aleksandr, Witte ve Stolypine, bolşevikler ve bugün demokratik reformcular, kapitalizmi amaç olarak yeniden ilân etmişlerdir. Ve her defasında bu denemeler, ya hürriyetsizliğin katlanmasıyla, ya da yeni bir defa daha kalkınmamışlıkla sonuçlanmıştır. Ve niçin bir kez daha? Ben cevabı bütün Rus reformcularının yüzyıllık denemelerinde, barışmaz olanı barıştırmak: bir taraftan Rusya'nın iç güçlerini gevşetirken diğer yandan büyük bir güç olarak kalmak istemelerinde görüyorum. Bu sebeptendir ki, bizde hareketin anlaşılabilir bu tipi tasdik edilmiştir. Bizi geçenleri yakalamayı denerken, fethetmek ve genişliğine kendimizi kalkındırmak, kendiliğinden kalkınmaya imkân vermeyen sun'î yapılar inşa etmek zorundayız.

Bu inşaatın farklı adları vardır: Rus İmparatorluğu, sosyalist toplum, totaliter rejim. Ve niçin demokratik Rusya olmasın...

Mümkün çözümler nelerdir? Bu kısır döngünün bir çıkışı var mıdır?

Büyük güç ideolojisini ve politikasını reddetmek bir çıkış mıdır? Bu, iktisadî yapıları harp için değil fakat insanların iyiliği için dönüştürmek anlamına gelir; Rusya'nın bütün târihinde böyle bir şey aslâ gerçekleşmemiştir. Bölgelere daha çok otomoni ve hürriyet vermek, ne eşitlemek ne tıkamak, fakat nefes almalarını sağlamak, nihâyet federasyon ya da konfederasyonun özel bir tipini kurmaya başlamak, bir çıkış mıdır? Yoksa siyâseti demirleme noktalarını başka türlü belirlemek: Rusya'ya hiçbir şey sağlamayan yıpratıcı dış eylemler yerine sürekli olarak iç reformları harekete geçirmek mi bir çıkış olur?

Arzulanan bu strateji hemen hemen bir ütopyaya benzemektedir. Gerçekte, bunun aksi doğrulanmaktadır, yeni bir defa daha aynı döngü içine giriş: askerî-sınâî kompleksin *-agroprom'*un- bürokrasi ve vurguncu tâcirlerin malî sermâyesinin gerçekleşmesi.

TÂRİHİN KULLANILMALARI

Joaquim Nadal i Farreras⁵

İster sırf öğretici ister hem öğretici ve hem de araştırmacı olarak sosyal bilimler sahasında çalışan bir kişi, kendisini çoğu zaman her türlü şüpheyle kuşatılmış hissedebilir. Esas îtibârîyle pragmatik ve faydacı kavramlara bağlı olan bir toplumda, akla yakın bir yararlılık bulmak kolay değildir. Profesörler için olduğu kadar târih talebeleri için de, "târihin neye yaradığı" sorusuna cevap vermek güç gözükmektedir. Nüfusun önemli bir bölümü de bu soruya uygun ve iknâ edici bir cevap bulamaz. Bununla birlikte, açıklayıcı tarzda cevap vermek için gerekli yetenek eksikliği, inkâr edilemez bir târihî anlamın varlığını, târihin kesin zorunluluğunu, belirlenmiş alanlardan hareketle târihî bir söyleme hâkim olma ve onu yönlendirme mecbûriyetini ve nüfusun büyük kesimi tarafından zımnî bir târih tüketiminin açık olduğunu yalanlayamaz. Dünyanın eşzamanlı ve zamandışı vizyonlarının, ne önemi ne de yansıması vardır ve bunlar insanlığın belirsiz, profilsiz, sınırsız bir vizyonunu verirler. Buradan şu sonuç çıkar: Mikropsuz, tasvirî, hikâyeci, ara yerde üretilmiş ve laboratuvarında gerçekleştirilmiş görüntüsü veren her yaklaşım, sâdece yorgunluk, can sıkıntısı ve ilgisizlik getirir. Târihin sırf akademik, sözde tarafsız bir yaklaşımı, yeniden üretimin ve bilginin belirlenmiş bir seviyesinin mekanik aktarımının basit bir vâsıtası olur; bozulmamış ve bozulamaz aktarımı garanti etmekten başka hiç bir faydası yoktur. Fakat her şeye rağmen, bu ilkel ve çizgisel yaklaşım, gazetelerin faydalı bir okunuşu imkânını garanti eden en küçük bir kültür kadrosunu kurmak için dayanak oluşturmaz. Tamamen sun'î ve dar söylemler hiç bir ilgi çekmez ve halkın târih duygusunu öldürür. Bunların uyutucu etkileri vardır. Ve muhtemeldir ki, târihçinin vicdanının ötesinde, ku-

⁵ Bu metin *Colloque sur l'apprentissage de l'histoire en Europe* (Avrupa'da Tarihin Çıraklığı Kollokyumu, Paris 1994) münâsebetiyle yazılmıştır. Joaquim Nadal i Farreras, bu makâlenin yazıldığı sırada Gérone Üniversitesi'nde profesör ve Gérone Belediye başkanı idi.

rumuş şemaların en geniş tanımı içinde, elde edilen sonuç tam olarak araştırılmış olan sonuçtur. Üstelik aynı şekilde bu yönlendirmelerin daha az hileli bir vizyonuyl, bu söylemleri akademik zararsız bir işlevi korumak ve yeniden üretmek için en kolay yol olarak haklı göstermenin mümkün olduğunu söylemek de lüzumsuzdur.

Diğer uçta, öğretisel, kateşistik, dogmatik bir basitlikte, hemen hemen tâlimat niteliğinde yönlendirmeler; her hangi bir duruma mekanik bir çözüm bulmaya yarayan harekât şemaları bulmak da mümkündür. Öğreti aşılama hedefi içinde, en azından, bir bakıma târihin yararlılığının tanınması kendisini gösterir. Bu şemalaştırmalar, daha da bozuldukça, zoraki ve peşin hükümlü bir biçimde zorla kabûl ettirilmiş fikirlerin mutlak haklılığına yol açar. Bunlar, ilk ve temel haklardan, ferdî ve kolektif nitelikli haklardan mahrûmiyetten beri aktarılmış fikirlerin, öğretilerin fiilen zorla kabûl ettirilmesini haklı göstermek gayesiyle, belli bir kurtarıcılıktan, târihin bahâne olarak kullanılmasından kurtulamamış durumlardır.

Bu alanda da, târih artık tutkuları uyandıramaz. Sınıflar, çok daha başka vizyonlardan hareketle, aptallaşmış ve soğuk, sunulan geziyi özümlemekten âciz gözlerle doluyor. Şüphecilik, ferdî ve kolektif şahsiyetin eğilip bükülmesi, ve muhtemelen çok açık bir saçmalığın önünde saf ve basit başkaldırma, işte bu şekilde yapılmıştır.

Bu boğucu ve kendi kendini tahrip edici dinamiği kırmak için, metodolojik açıdan farklı ve karmaşık, tek bir harekât yolu vardır. Düşünölmüş bir söylemin îcadı. Olayların ve bilhassa davranışların illetlerini, sebeplerini, nasılinı ve niçinini anlamaya yardım eden eleştirel bir vizyonun katkısı. Ferdîliği aşmak ve sosyal davranışları tahlil yeteneğini uyarmak. Bir grup teşkil eden ve belli bir grubu şü ya da bu istikamette tekâmül ettiren hususlar hakkında sorgulama yapmasını bilmek. İşte, târihin çıraklığının temel zorluğunun ve asıl çekiciliğinin bulunduğu yer tam burasıdır. Sosyal davranışların illetlerini keşfetmek, ya da keşfetmeye yardımcı olmak, ufuk açar, heyecanı ve tutkuları uyandırabilen bir boyuta ulaşır. Fakat bunu öğretim alanına aktarmak hiç de kolay değildir. Ve buna ulaşıldığı zaman,

gerekli tonu korumak, dikkati zayıflatmamak, bu niteliklere sâhip târihî bir söylemin gerektirdiği metodolojik ve ideolojik gerilimi muhâfaza etmek de kolay değildir. Aramızda, yolda bitkin düşenlerimiz, umut verici metodolojik bekleyişler, ideolojik iddialar ve elde edilmiş sonuçlar arasındaki sürekli tezat karşısında bezginlik alâmeti gösterenlerimiz, ve alternatif yollar arayanlarımız az değildir. Siyâset, târihe, târihin iyiye ya da kötüye kullanılmaları, târihî söylemin imkânları ve bozulmaları konusunda muntazam bir tecrübe alanı sunmaktadır. Bunu, siyâset dünyasına dalmış ve tâarihçi formasyonundan siyâset sahasında pratik bir eylemin asıl unsurlarını çıkaran tâarihçi olarak; ve şaşakalmış bir vaziyette, basitleştirmeler, kararsızlıklar, hileler, sapmalar ve tezatlarla içiçe yaşayan politikacı olarak, ikili bir görüş açısıyla gözlüyorum. Siyâsetçilerin tahmin edilemeyecek bir bölümü, işte bu yollarla târihe başvururlar.

Ben tâarihçi büyütecimi özellikle mahallî bir alana, çok somut bir kadroya: tek bir şehre yaklaştırdım: Bir ülkede ve bir bölgede bir şehir, elbette. Ve çok açık bir biçimde bir şehir yaklaşımının ötesine geçmedim. Bu taşralı ve sınırlı bir başvuru gibi gözükebilir, fakat benim târihten hareketle gerçekleştirdiğim siyâsî yaklaşım, doğrusu tam aksi sonuç verdi. Bu yaklaşım, söz konusu şehrin târihinin sürekli ve tenkitli bir biçimde bir gözden geçirilmesini gerektirdi. Özellikle şehir tarihi yazıcılığına dâir bütün görüşlerin ortaya çıkarıldığı ideolojik söylemlerin gözden geçirilmesi. Filenin düğümlerini çözmek, tuzakları tesirsiz hâle getirmek, üstyapıları ayırmak, sosyal ilişkileri, bu sosyal ilişkilere göre şehrin ilerlemesini ve gerilemesini başka bir açıdan tahlîl etmek gerekti. Benim şehrim târihin esiri bir şehirdir, târihin resmî görüşüyle engellenmiştir. Târihin bu biricik ve tek taraflı görüşü, belirlenimci bir anlamda bugünü ve geleceği etkiliyordu. Gelecek, işte bu geçmişin bir cevâbı idi. Bütünyle kendisini geçmişte görmeyen bir gelecek, bir ihânet idi; şehrin özünden ve hattâ derinliklerinden sapma idi. Fakat bu yönlendirmeye karşı koymak zor olmamıştır. Bu görüş, bir kötürümleştiren arzusunun, kısır devamlılık arzusunun, felâketlerin ve sınırlamaların kaderci kabûlünün, intihara götüren kahramanlıkların yüceltilmesinin, beklenmedik her mahallî olayın en yıkıcı epizotlarının efsâneleştirilmesinin yükünü

taşıyordu. Ve ben şahsen bir şehrin karmaşık sosyal dokusunun bir vizyonunu, bir global yaklaşımını geliştirmek için kendi birikimimden yararlandım. Maddî (fizikî) ve sosyal (beşerî) gerçekliklerden ne kadarı, şehrin akademik, medyatik, sosyal ve resmî görünüşlerinde gizli kalıyordu? Kaç mahâllesini bilmiyorduk ve şehrin târihî merkezince kaçı bilinmiyordu? Küllî bir gerçekliğin son derece sınırlı ve öylesine yanlış bir vizyonu! Gerçekten diyebilirim ki, benimkiyle aynı sosyal kökenden (sınıftan, diyebilirim) fakat farklı bir ideolojik yönlendirmeden gelen siyâsî rakiplerim, onbeş yıl sonra (dört dönem sonra) hâlâ bugün, rahat rahat kazanacaklarını umdukları seçimleri kaybetmiş olmalarına şaşıyorlar. Onlar, şehrin târihini bilmiyorlardı ve bu şehrin doğru ve kapsamlı bir biçimde incelenmesini reddediyorlardı. Ortak bir târih görüşüyle, toplumun dar bir görüşüyle, bu gerçeklik önünde ayrımcı bir yönlendirmeye körleşmişlerdi.

Bununla birlikte ben, yaptığım bu katkının târihin ve siyâset alanında târihî bir vizyonun kullanılmasının (faydasının) ukalaca bir yüceltilmesi gibi görünmesini istemem; bizzat kendim târihe kolay yoldan başvurdum ve 785 yılının (Gérone vatandaşlarını Charlemagne'a tabi kılan) küçük ve değersiz bir epizotunu Avrupalı eğilimin tantanalı 1200 yıllarına dönüştürdüğüm zaman galeriyi düşündüm. Gerçek bir olgu, siyâsî açıdan faydalı güzel bir hayâle temel teşkil ediyordu.

Burada târihin kullanımı, kötü kullanımı ve kötüye kullanımı arasındaki belirsiz ve mukadder sınıra ulaşmış bulunuyoruz.

Mitleri besliyen anma törenlerinin büyük bölümü, tahlîli sulandırmakta ve târihin kötü kullanımı diye adlandırabileceğimiz şeye tekâbül eden yorumları resmileştirmektedir. Bu, konjonktürel ve ânî etkili, faydacı, geçici olarak amelî bir kötü kullanımdır. Fakat bu öylesine saydam bir kötü kullanımdır ki, hemen hemen zararsızdır. Târihin araçsallaştırılması, o kadar apaçık, o kadar kalıcı, o kadar ilkeldir ki, bu tür kullanım tarihi forklorlaştırmakta ve pek kötülük yapmamaktadır. Târihe kötülük yapan herşey, politikaya da kötülük yapar. Politika ve politikacılar, kinleri tahrik eder ve haklı çıkmak isterler, geçmişe yönelik özlemleri dile getirirler, sınırları zarar görme-

den geçerler ve zıt kaynaklardan içerler. Daha genel bir söylemin uyumunu bozsa bile her şey geçerlidir. Meselâ, Katalonya'da millî bir bakış açısının onaylanması, Akdeniz'de (diyelim ki kendi devletine sâhip bir ülke) zaferlerin ve gelişmenin göz kamaştırıcı parlaklığının efsânevi hak iddiâsından beri, ya da XVI. ve XVII. yüzyıllar boyunca bu göz kamaştırıcı parlaklığın ikinci batından siyâsî torunlarının onaylanmasından beri gerçekleşir. Bu bakış açısının, can çekişen, oligarşik ve, belki de, katılaştan niteliğini hemen belirtmek gerekir. Bu, Bourbonların merkezîleştirilmesinin en ileri noktasında III. Charles'ın iktisadî sonuçlarını da aynı şekilde ve utanmaksızın üstlenmeye yardım etmektedir. -III. Charles'ın iki yüzüncü anma töreni- (İspanya'nın ya da Katalonya'nın) farklı bakış açılarından hareketle aynı anda anma törenleri buradan kaynaklanır. 1992 anma törenleri burada, ya da 1989 anma töreni Fransa'da, belli bir budalalılığın ya da millî bilgiçlik taslamanın kendi kendine hayran oluşundan beri muhtelif doğrulamalara götürebilen benzer okumalar üretirler.

Daha ince alanlara girdiğimizde kötüye kullanma bütün azgınlığı ile ortaya çıkıyor. Daha az beyan edilmiş demek istiyorum. Kişilerin ve bölgelerin bağımlılığı ve yer değiştirmesi, bahâne olarak târihle doğrulanmak istendiği zaman, haklar ancak ötekilerin haklarının inkârı ile tasdik edildiği zaman ve târihe tek ve biricik kolay başvuruyla, yeni ya da önemli bir siyâsî yapı inşâ etme saçmalığına ulaşıldığı zaman. Bu dâimâ, ölçüye göre yapılmış olan, ne târihi yapanların ne de onu yazanların ölçüsüne göre değil, fakat ondan yararlananların ve kültürün, medeniyetin ve ortak hürriyetlerin kutsal imparatorluğun değerleriyle alay edenlerin ölçüsüne göre yapılmış tarihî bir bakış açısidir.

TÂRİHİN ÇIRAKLIĞI ÜZERİNE

Târihin algılanmasına katkıda bulunan âmillerin tahlîli, okuldaki târih öğreniminin ön sırada yer aldığını gösterir. Sonra, ihmâl edilemez tamamlayıcılar olarak, (basılı ve sesli-görüntülü) medya, edebiyat, sinema, müzeler tarafından aktarılan târihî mefhûmlar gelir. Daha sonra, dinlerin, siyâset adamlarının, mahâllî cemâatların, şahsî temasların tesirleri önem taşır. Bütün bunlar, sınıfta kazanılmış bilgileri kuvvetlendirebilir, tekzip edebilir ya da tamamlayabilir.

Târihin çıraklığı çok biçimli bir süreçtir, geçmişin ferdî olarak yeniden inşâsıdır: Müzelerin ya da şatoların ziyâret edilmesi, medyalar, şahsî tecrübelerin başkası tarafından yapılmış gözlemler ile karşılaştırılması.

İngiltere'de 7-9 yaşındaki öğrencilerin târihî kazanımları ve târih anlayışı üzerine yapılmış bir araştırma, onların geçmişe âit bilgilerinin yaklaşık % 85'inin okul dışı kaynaklardan geldiğini hesaplama imkânı sağlamıştır. Öyleyse öğrencilerin okula gelmeden önce kazandıkları fikirleri, bilgiyi ve tecrübeyi küçümseyemeyiz.

Târih mefhûmlarımızın kökenleri üzerinde düşünmek ve demokratik, çok etnili ve çok kültürlü bir toplumda târihin çıraklığı üzerinde olumlu ve etkili ölçütler tesbit etmek için her alanda teklîf edilebilen hususları araştırmak faydalı gözüktüyor.

Târihin Öğrenimi ve Pedagojisi

Târih öğretimi sâdece hususî muhtevâları aktarmayı değil, öğrencilere kendi öz yorumlarını geliştirme imkânı sağlamayı da hedef almalıdır. Sırf olgularla ilgilenmeyecek, öğrencilerde bazı yetenekleri geliştirecektir. Bu öğretim canlı olmalıdır ve bilgilerin % 85'i okul dışı kaynaklardan geldiğine göre, bu bilgilere çok daha fazla dikkat edilmelidir. Aynı şekilde, bu kaynaklar arasındaki etkileşim teşvik edilmelidir.

Târih öğrenimine ayrılan ders saati, bir ülkeden diğerine büyük ölçüde değişiyor, ama bu öğretimin hedefleri geniş ölçüde aynıdır: Gençlere târih zevki aşlamak, onlardan faal, sorumlu ve eleştiri zih-

niyetine sâhip vatandaşlar yetiştirmek, ve onlara târihî hakikatin özel bir bakış açısına indirgenmediğini anlatmak. Bir çok bilgi ve fikir kaynağını karşılaştırarak, öğrencileri de kendi *apriori*'lerinden şüphelenmeye ve her olayı tenkidî ve târihî tahlîle tabî tutmaya teşvik ederek, onlara farklı olaylardan bahsetme çareleri yaratmak kaçınılmazdır. Siyâset adamlarının rolü, târih öğreticileri için bu görevin gerçekleştirilmesine uygun şartların yaratılmasında yatar. Öğreticilerin sürekli bir formasyon ihtiyacı, ağırlığını hissettirmektedir.

Eğitim alanında Avrupa Konseyi'nin ilk faaliyetinin ana konusu, okul el kitaplarının iyileştirilmesi idi. 1954'den itibaren, Avrupa Kültür Sözleşmesi'nce târihin öneminin altı çizilmişti. Bu sözleşmeye göre, sözleşmeyi imzalayan her Taraf, "yurttaşları nezdinde sözleşmenin diğer Taraflarının dillerinin, târihinin ve medeniyetinin incelenmesini [teşvik etmek] ve sözleşmenin diğer Taraflarına bölgelerinde benzer incelemeleri geliştirmek gayesiyle kolaylıklar [sunmak]; ve sözleşmeyi imzalayan diğer Tarafların ülkesi üzerindeki kendi târihinin ve kendi medeniyetinin incelenmesini geliştirmeye ve sözleşmeyi imzalayan diğer Tarafların yurttaşlarına kendi ülkeleri üzerinde benzer incelemeleri tâkip etme imkânı sunmaya [gayret göstermek zorundadır]"

Belli bir zamandan beri öğretimin ve özellikle de târih öğretiminin, pedagojik yöntemlerini sürekli olarak yenilemek ve öğretim sanatını (didaktik) iyileştirmek zorunda olduğunu anlamış bulunuyoruz. Târih, eğitim sisteminin merkezinde yer alır, çünkü târih, bütün insan bilimleriyle sıkı sıkıya ilişkilidir. İnsan bilimleri, geçmişte "insânî-yât" (humanités) diye adlandırılmıştı, bugün ise "sosyal bilimler" diye adlandırılıyor. Târih kültürün genellikle, dünyanın bilinmesinin, vatandaşlık oluşumunun, toplumların kavrama yetisinin, beşerî varlık, onun faziletleri ve hatâları hakkındaki bilgilerin merkezinde yer alır. Nihâyet, târih çocukların ve gençlerin eğitiminin, onların bilgisinin ve hattâ onların anlama ve tenkit etme kabiliyetlerinin ana parçasını teşkil eder. Çok değerli bir târih profesörü olan Joan Regla, *Dünyayı Anlamak (Comprendre le monde)* diye adlandırmış olduğu târihe bir giriş yazmıştır.

Öyleyse târihli eğitim çok önemli gözüküyor ve sürekli bir pedagojik ve siyâsî tefekkür gerektiriyor. Eğer öğrencilere tamamen sağlam, anlaşılır ve zamanımızın sorunlarıyla uyum hâlinde bir târih sunmak isteniyorsa -ki arzu edilen budur-, öğretim programlarının, çıraklık metodlarının yenilenmiş olması ve öğreticilerin sistemli bir şekilde hizmet içi eğitimden geçirilmesi gerekir. İşte târih programlarının Muhtevâsının doğruluğundan emin olmak ve târihçiye bir küllî hürriyet temin etmek zorunda olan kamu güçlerine karşı önemli bir meydan okuma. Zamanımıza uygun, sesli-görüntülü yeni tekniklerle donatılmış bir öğretim lehinde de gayret gösterilmelidir.

Yeni enformasyon ve iletişim araçları (video, bilgisayar, CD-I, CD-Rom, vs...), entelektüel kalitenin elde edilmesi gayesiyle, okulda ve diğer yerlerde târihin çıraklığını kolaylaştırmak için geniş bir imkânlar alanı sunmaktadır. İlk öğretimden muhtevâların daha karmaşıklarıyla karşılaşabileceği liseye kadar değişecek olan eğitim yöntemlerini ayırt etmek gerekir. Üniversiteye gelince, o çok daha ileri bir teknolojik potansiyelden yararlanabilecektir. Bu çıraklık, her hâlükârda, müzeler, televizyon, sinema, târihî yerlerin gezilmesi ya da sanatların incelenmesi gibi diğer vektörler tarafından tamamlanmış olmalıdır.

Profösör Prats'ın Paris Kollokyumu sırasında hatırlatmış olduğu gibi, söz konusu olan, öğrencinin târihî olguları ezberlemesi değil fakat keşifle öğrenmesidir. Geçmiş zaman içinde insan davranışı üzerinde ısrarla durarak, öğrenciye idrakini ve tenkit zihniyetini geliştirme imkânı vermelidir. Formasyonun niteliği enformasyonun niteliğine üstün gelmelidir. Bu sâyede, târih öyle bir araç olacaktır ki, onunla çağımızın karmaşıklığına karşı çıkılabilecek ve geleceğe yön verilebilecektir. Fernand Braudel'in dediği gibi "târih zamanımız sorunlarının kökeninin incelenmesidir".

Araştırma

Öğretim ve araştırma öylesine iç içedir ki, biri diğeri olmaksızın yenilenemez. Bununla birlikte târihî hatâlar, târihçilerin, araştırmacıların, profesörlerin -ki bunlar genellikle zâten aynı şahıslardır- yapmış oldukları yorumlardan kaynaklanır. Her sene, bütün ülkelerimizde, çok sayıda târih kitabı yayınlanmıştır. Bu iyi bir basım işidir, Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ama bu anekdotik küçük târihlerin ya da evrensel çapta büyük tezlerin faydası ve güvenilirliği son derece bağdaşmaz gözükmetedir. Araştırma, yayın ve üniversite arasında, ne bir araştırma planlaması ne de koordinasyonu vardır.

Kamu güçleri, târihte araştırmaya uygun şartları, ancak elbette iktidarın söylemine bağlı olmayan bağımsız bir araştırmaya uygun şartları yaratmaya çabalamak zorundadırlar.

İspanya savaşına yabancıların katılması, Stalincilik, faşist görüngü, ırkçılık, azınlıklar, millî kimlekler gibi, güncel tartışmaya konu olan büyük temaların incelenmesini teşvik etmek düşünülebilir. Açık ve somut konular üzerindeki araştırmalar, günümüzü de aydınlatır.

Araştırma -ve sonuçlarının yayılması-, tahrîfe ve cehâlete karşı en iyi panzehirdir, çünkü sâdece araştırma, târihî ciddiyeti ve doğruluğu yeniden tesis etme imkânına sâhiptir.

BİR TÂRİH EĞİTİMİNE DOĞRU

David Lowenthal⁶

Târihin yanlış yorumlarını silip atmak kolay değildir. Çünkü bu yorumlar zihinlere yayılmaktadır. Geçmiş olayların tarafsız, nesnel ve herkese açık tarzda tutanağa geçirilmesi diye kabûl edilen târihin geleneksel vizyonu, -ki Herodot, Thucydide ve Lucien'den beri târihçilerin paylaştığı bir idealdir, bizim beynimize öylesine kazınmıştır ki, târihin bu şekilde nâdiren yazılmış olduğunu unutuyoruz- ya da bunu öğrenmekten korkuyoruz; bu en ateşli arıticılarca da (puriste) böyledir.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında, târih bir *speculum vitae humana*, yâni insanların eylemlerinin ve görevlerinin "tarafsız bir aynası" olarak telâkki edilmişti. *İyiliğin ve Kötülüğün Büyük Kitabı*'nı tutan meleğin nesnel tarafsızlığı, Aydınlanma devrini yöneten ideale uygun düşer. -Her tutkudan ve her önyargıdan kurtulmuş olmayı arzulayan- papaz Raynal, *İki Hindistan'da Avrupalıların Kuruluşlarının ve Ticâretinin Felsefi ve Siyâsî Târîhi* (Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes 1781) adlı eserinin gelecekteki okuyucularının bu eserde kendi ülkesine, mesleğine ya da dinine hiç bir görderme bulamayacaklarını bildiriyordu. Diderot'ya gelince, o da, ilgisizliğin kavramada temel olduğunu düşünüyordu. Ona göre, ancak insanın bütün kaygılarının üstüne çıkabilen bir târihçi, geçmişin sayısız cephelerini kavrayabilir.

1900'de, Lord Acton, Britanyalıları Avrupa'nın târihini asil bir tarafsızlık ile yorumlamaya teşvik ediyordu: "Bizim Waterloo hakkındaki değerlendirmemiz Fransızları olduğu kadar İngilizleri, Almanları ve Hollandalıları da tatmin etmelidir" Oysa, *Cambridge*

⁶ Bu metin *Colloque sur l'apprentissage de l'histoire en Europe* (Avrupa'da Tarihin Çıraklığı Kollokyumu, Paris 1994) münâsebetiyle yazılmıştır. David Lowenthal, tarihçi ve coğrafyacıdır.

Modern History adlı eserinde, Acton, nitelikleri ne olursa olsun, bu konuda açıkça başarısızlığa uğradı. Etnosentrizm⁷ ve târihî şovenizm (milliyetperestlik) bugün de eskisi kadar yaygındır. Böylece hepimiz durmadan şöhretleri yüceltmeyi, geçmişte işlenmiş vahşetleri inkâr etmeyi, körü körüne verilen ve dönülmek istenmeyen kararları güçlendirmeye ve doğrulamayı deniyoruz.

Bir grubun böbürlenebilmesi gayesiyle geçmişini yeniden yazması, o derece beşerîdir ki, içindeki tezgâhı anlamak güçleşmektedir. Aynı biçimde, zâten hepimizin şahsî târihimizde yaptığımız gibi, millî târihi manipüle etmenin uğursuzluğu hiç de zorunlu değildir. Aslında, bu tür oynamalardan kaçınılamaz, ve tâarihçiler için doğru olan, aşırı derecede öznel şahısların nesnel bir hakîkate nasıl ulaşabildiklerini kendilerine sormalarından ibârettir.

Alışıldığı üzere, tâarih, yazılmış olduğu biçimiyle, aynı anda hem bir ahlâk kodunu hem de geçmiş olaylar hikâyesini temsil eder. Fustel de Coulanges'ın da işâret ettiği gibi, sitenin tâarihçisi vatandaşa inanmak zorunda olduğu şeyi ve tapmak -ya da hor görmek zorunda olduğu şeyi- söylüyordu. XV11.yüzyılın İsveçli tâarihçisi Johannes Magnus tarafından yazılmış krallara âit ve efsânevî kopukların portreleri galerisi, okuyucuya Gustavus Vasa'nın kötülüklerini hatırlatıyordu. Vak'a-nüvisler, koruyucuların hoşuna gitmek için, yurttaşlarının methiyesini yapmak için ve kendi şöhretlerini yaymak için tâarihler düzüyorlardı. İlk yıllık yazarları (annalistes) hâmilelerini utanmadan göklere çıkarıyorlardı. Ya sonra ne oldu? Tâarihçiler, bugün de hâlâ tâarih öğretimi üzerinde etkili olan yurtseverliği övüyorlar.

Ataların yaratılıştan üstünlüğünü vurgulayan tâarih anlatımları, XIX. yüzyılın milliyetçiliğine hizmet etti. "Tâarih özellikle millî bilincin ilmidir" diye açıklama yapan Rus tarihçi, niyetini kesinlikle gizlemiyordu. Herkesin öğretimden geçirilmesi bu kutsal misyonu yerine getirmeye yardımcı olmuştur. Bir yüzyıl önce, lise mezunu

⁷ Ethnocentrisme: İçinde yaşanan sosyal ve kültürel ortamın referans kabul edilerek diğer toplumlar ve onlara âit ürünlerin bu referans sistemine olan yakınlık veya uzaklık, uyuşma veya çelişme durumuna göre sınıflandırılması, değerlendirilmesi veya anlamlandırılması. B.Y.

Fransızların % 80'i târihin amacının birinci derecede yurtseverliği yüceltmek olduğunu düşünüyorlardı. 1919'da, târih öğretmenleri başlıca görevlerinin öğrencilerini Fransız vatandaşı olarak yetiştirmek olduğuna inanıyorlardı. Bugün de, Fransız târihi, medeniyetin denek taşını teşkil eder. İngiliz okullarında öğretilen târihin dörtte üçü Britanya'ya âit olgulardan ve şahsiyetlerden bahseder.

Menfaat ve yurtseverlik, okulda öğretilen târihi etkiliyor, öyle ki bu târih utanç verici, nâzik, hattâ tertışmalı unsurlara yer vermiyor. Zâten, Amerikalı bir yayıncı hem Roosevelt ve Nixon gibi tartışma konusu olmuş eski asilleri hem de acıklı bir şekilde meşhur olmaya müsâit, yaşayan şahsiyetleri zikretmemeyi âdet hâline getirmişti. Polemiklere sebep olabilen geleceğin, az şerefli geçmiş gibi yeraltı zindanlarına atıldığı görülüyor. Hiç bir olay ya da târihi şahsiyet, hangi azınlık olursa olsun bizzat kendi aşkına ulaşmak zorunda değildir.

Yurtsever ya da "boş yere güvendirici" târihi mahkûm edenler, genellikle bu tür târihin isteksiz uygulayıcılarıdır. Entelektüel tarafsız araştırmanın, tek geçerli yol olduğunun altını çizen tâarihçi Arthur Schlesinger Jr., tarihi sosyal birliğin vâsıtası hâline dönüştürmek için kullananları kınamaktadır. Ama şu cümleyi de kısa bir süre önce o, telâffuz etmiştir: "Târih bize bilhassa millî kimliğin anlamını verebilir".

Millî hedefler ve derin bilgi, her zaman birbirine uygun olmayabilir. "Doğru bir târih bize kendimizi dinlemeyi ya da dinlememeyi öğretebilir" diye yazmıştır bir münekkit. Tam bir Avrupalı vizyon arzusu, kaçınılmaz olarak geçmişimizin değişkenliklerinin nesnel, tarafsız incelenmesiyle tahrik edilmiş olur mu? Bu vizyon, açık-seçikliğin ezici ağırlığı ile empoze edilmiş midir? Biz bu vizyonu doğru kılmaktan daha çok şimdiki arzumuzu geçmişe gönderiyoruz.

Bazı tâarihçiler taraflılık damgası taşıyan târihi reddederler. Efsâne ve yalana başvurma, bazen, biz ötekenden farklıyız ve daha iyiyiz diyebilmek için zorunlu sayılır. Geçmiş zulümlerin hâtıraları, millete sadâkat alâmetleri olarak devam ederler. Eğer üçüncülere karşı şüpheyi besleyen mitleri paylaşmıyorsanız, bizzat kendi grubunuz nazarında bir hâin sayılırsınız. Bununla birlikte Eric Hobsbawn'a

göre, bu görüş açısını savunanlar değersiz târihçilerdir. Târih geçmi-
şin hâfızası olmadığı gibi kolektif gelenek de değildir. Târihçiler
kimlik politikalarının kışkırttığı tutkuların dışında kalmak zorundadır
bunu onlar da hissetseler bile.

Bununla birlikte, bir çok şöhretli târihçi belli bir üstün hakîkat
adına açıkça miti mübâlagalı bir şekilde övmektedirler. Renan açık
ve doğru târih bilgisi için aşırı bir zevkin tehlikelerine karşı Fransız-
ları böyle ikâz ediyordu. Diğer taraftan, İngiliz târihçiler öncülerinin
belirsiz düşüncelerini övüyorlar ve burada millî bir erdem görüyorlar.
Biz başımızı Orta-Çağ'da, ve özellikle de Orta-Çağ kötü yorumlaya-
rak kurduk; yanlış târih bizim kozlarımızdan biri oldu. Butterfield,
bundan mutluluk duyuyordu. XVII. yüzyılın târihçileri açıkça Orta-
Çağ tanımadıkları için, çağdaşlarına tam anlamıyla ihtiyaç duyduk-
ları anakronizmler (târih yanlışları) tedârik etmişlerdir; haksız yere,
yeni İngiliz Anayasası'nı eski hürriyetlerin restorasyonu olarak değer-
lendirmişlerdir. Hatâlı fakat faydalı olan bu anlatım millî mîrâsın
köşe taşı olmuştur. Yanılmalar kumaşı olarak tasvir edilmiş ve nite-
lendirilmiş olmasına rağmen, bu anlatım izzetinefsi kuvvetlen-
dirmeye devam ediyor. Eleştiriler karşısında da sarsılmayan İngiliz,
akılsızlık içinde tatmin oluyor. 1993'te Lordlar Meclisi'ne sunulan ve
kızlara asâlet unvanına tevârûs etme hakkı sağlayan bir kanun tasarı-
sına karşı gelen târihçi Trevor-Roper, doğuştan gelen erkek hakkının
geleneksel "akıldışıcılığı"nı" övüyor.

Aynı şekilde, İsviçre mîrâsı, miti kesin doğruya tercih ediyor. Bu
sebeple, 1872'de, bir eğitimci, metinlerin çok hassas ciddî tedbirler
almak sûretiyle gözden geçirilmesinin doğru olacağını ileri sürü-
yordu, zirâ İsviçreliler, târihi bir yurtseverlik okulu olarak görüyor-
lardı. Onların gözünde hürriyeti, bağımsızlığı ve Cumhuriyetçi er-
demleri simgeleştiren geleneklere imanı yıkmak, yurtseverliğe zarar
verirdi. Zâten, târihî kurnazlıklar halk kitlelerinin işi değildi. Habs-
bourg'ların zulmüne karşı Guillaume Tell'in meydan okumaları meş-
hur bir kurgudur, fakat efsâne İsviçreli kimliğinde vazgeçilemez bir
unsur olarak devam etmektedir.

İrlanda kutlama günlüğü, doğru olmamasına rağmen, aynı şekilde uğurlu bir mîrâs olarak telakkî edilmiştir. Târihçi Brendan Bradshaw geçmiş mitlerin olumlu dinamik atılımları pahasına yıkılmış olduklarını savunuyor. İrlanda târihini millî kurtuluş kahramanlarından mahrum etmek, atalara âit bir hazîneden vazgeçmek anlamına gelir ve çağdaş İrlandalıları kendi ülkelerine yabancı kılar. Revizyonist Roy Foster'e göre, İrlanda olgunlaştığı zaman târihin konusunun artık kutsal mitleri korumak olmasına gerek kalmayacaktır; fakat o zamana kadar, büyük kutlama hikâyesi, kaçınılmazdır. Bir Belfast Katoliği olan Biriege Duffaud, kabûl edilmiş mitlerden hareket ederek, "bunun doğru olmadığını herkes bilir" "fakat bu, sözkonusu insanları inandırmaktan alıkoymaz" diye beyânatta bulunuyor.

Kurgu, mîrâs olarak devam etme konusunda târihî doğruya direnmiyor. Daniel Boone tekrarlanagelen reddiyeleri, kendisi hakkında yayılan antisosyal efsâneleri asla sarsamamıştır. Parson Weems'in George Washington hakkındaki uydurmaları, bir çok defa reddedilmiştir, diye yazmaktadır târihçiler; fakat halkın kafası bu yalanlarla doldurulmuştur, ve hiç kimse onları yok edemez. Yeni-Zelanda'da Polinezya halklarından Maorilerin kökeni hakkında, herkesin bildiği gibi, Avrupalı misyonerler ve tüccarlar tarafından uydurulmuş mitler, her şeye rağmen ata mîrâsı, mitler olarak kabûl edilmiştir, zirâ bu mitler bugün de Polinezya geleneğinin ayrılmaz parçasıdır. Eski Bröton folkloru olan klasik *Barzaz Breiz*, XIX. yüzyılın -uzun târihli bir olgu sanılan- bir taklidi (pastiche) olarak bildirilmiş olmasına rağmen dâimâ Bröton halkının otantik sesi olarak değerlendirilmiştir; zirâ altı nesil, bu folklor unsurundan bir ifâde aracı olarak yararlanmıştır. Jean-Yves Guiomar'a göre Brötonların kimliği, târihin onlara mîrâs olarak bıraktığı kimlik değildir, fakat romantik yeniden inşânın ya da evrimciliğin bu insanları inşâ etmeye yönelttiği kimliktir.

Çok kutlu bir Yunan âmentüsüne göre, Türk zulmü altında Hellen kültürünü gizli okullar korumuştur; hâlbuki aslında Yunan öğretiminin Osmanlı rejiminde büyük bir özerklikten yararlandığını hiç kimse inkâr edemez. 60 yıllarının bir öğretmeni bu efsâne hakkında şüphe uyandırmış olmaktan dolayı horlandığı zaman, seçkin bir Yunan vatandaşı, "*krypha skholeja* sırf bir masal olsa bile, bu masalın,

her şeye rağmen aktarılmaya devam edilmesi gerektiğini, zirâ millî kimliğin bu tür mitlerle beslendiğini" açıklamıştır.

Târihten yararlanmak için yanlışların tasviye edilmesi, Joseph Roth'un⁸ *La Marche de Radetzky* (*Radetzky'nin yürüyüşü*, 1932) adlı romanının konusunu teşkil eder. Yürüyüşün Slovenyalı öncüsü, Solferino⁹ Savaşı sırasında İmparator François-Joseph'i kurtarmış olmandan dolayı kendisini soyluluk beratı almış gibi görür. Seneler sonra, oğlunun ilk okul kitabında, olayın biçimsiz bir biçimde abartılmış bir anlatımını okur. Kitabı yere atarak "bu bir yalanlar örgüsüdür" diye bağırır. Karısı ona "bu çocuklar içindir" diye cevap verir. Bir arkadaşı da, "Komutan, siz bunu çok ciddiye alıyorsunuz; bütün târihî olaylar okullarda kullanılabilir hâle getirilmek üzere değişikliğe uğratılmıştır. Bu da zâten yerinde bir davranıştır. Gerçekten çocuklara anlayabildikleri ve kendilerine tesir eden örnek tipler verilmesi zorunludur. Onlar gerçekten vukû bulmuş olanları daha sonra her zaman öğrenebileceklerdir." Kültür ve Eğitim bakanı soruyu yeniden gündeme getiriyor: Okul kitapları, doğruluğu kurban etmeyecek derecede, yurtseverlik konusunda hayâl etme yetisini uyarıcı bir rol oynamalıdır. Bizzat imparator basit doğruyu reddediyor. "Bunun biraz can sıkıcı olduğunu" kabûl ediyor ve "fakat [...] hiç birimiz târihte başarısızlığa uğramadık. Bundan bahsetmeyelim" diyor.

Tâarihçiler, târihin doğru bilgiyi hafiflettiğinin farkındadırlar. Başkaları bunu kesinlikle bilmezler ve kabûl etmezler. Geçmişin kaybolmasından bunalmış olan bizler, geçmişin yanlışsız ve önyargısız bir biçimde yeniden kurulmuş olabildiği düşüncesiyle rahatlıyoruz. Fakat bu sâdece, profesyonel bilirkşi sâyesinde, nesnel, tarafsız ve yanılmaz tâarihçilerin tekeline bir iş olduğu sanıldığından sâdik bir yeniden kuruluş.

⁸ Avusturyalı yazar (öl.1939). Gazeteci ve roman yazarı. Yahudi geleneği ile Rus gazeteciliğinden etkilenmiş olan Roth'un eserleri, Avusturya'nın geleneksel töre romanları çizgisinde yer alır (B.Y.).

⁹ İtalya Seferi sırasında Fransız ve Piemonte birliklerinin Avusturya birliklerine karşı 24 Haziran 1856'da kazandıkları zafer. Bu savaş III.Napolyon'un komuta ettiği 133 bin Fransız ve Sardinyalı ile Franz-Joseph'in emrindeki 150 bin Avusturyalıyı karşı karşıya getirmiştir (B.Y.).

Târihçilerin bir çoğu, bu türlü kusursuz örnekler olmadıklarını çok iyi bilirler. Aslında onlar, mükemmelliğin imkânsızlığı üzerinde ısrar ederler. Yeni unsurların keşfi, revizyonist eleştiriler, sürüp-giden önyargılar, en basitinden yeni araştırmaların sonuçlarıyla eski bilgilerin kadük kalması, târihçilere kaçınılmaz bir biçimde yanılabilir olduklarını hatırlatır. Fakat târihçilerin tasdik etmemesi, târihin, ve sâdece târihin, Doğru'yu (Hakikat'i) keşfedebildiği ve söyleyebildiği biçimindeki halk inancını sarsmaya yetmiyor. Bununla birlikte, şahsî çıkar, diğer her teşebbüs gibi târihi de etkiliyor. Kuramda târihçiler geçmişî kendi çıkarlarına kullanmaya yetkili kılınmamışlardır, diye dikkat çekiyor bir yazar ve ekliyor, kurgu târihçisi (gerçek târihçilerden bir çoğu gibi) doğrusu tam bunun tersini yapmaktadır. Târihçiler, çoğu zaman böyle hareket eden siyâset adamlarından, emlâkçilerden, antikacıardan, otobiyografi yazarlarından ya da tamamen başka kategorideki şahıslardan nerede farklılaşmaktadırlar?

Târihçiler, geçmişî belki çok nâdiren, az gözüktür tarzda özel gayelere göre biçimlendirirler, ve hiç şüphesiz yaptıklarının bilincindedirler. Şüphesiz ilkeleri uygulamadan ayıran uçurumu çok iyi bilirler. Emlâkçilerin ve antikacıların yaptıklarına nisbetle, târihçiler, geçmişin doğru bilgisini, bunun kendilerine getirebileceği maddî avantajlardan çok daha değerli bulurlar. Fakat bu "doğru"yu seçerken ve naklederken, onu ancak kendi bakış açılarına göre değişikliğe uğratabilir ve yenileyebilirler. Târihçiler -hiç şüphesiz- ulaşma gücüne sâhip olmadıkları hedeflere kitlitlenirler. Geçmişî tam bir yansızlıkla ya da onu bütün anakronizmden (târih yanılığısından) kurtararak yeniden kurabilemediklerini ve anlatamadıklarını çok iyi bilirler, bununla birlikte, mümkünün sınırları içinde çalışıp çabalarlar. Böyle bir gayretin tabiatı icâbı mükemmel olmadığının şuuru içindedirler, bununla birlikte onlar, kendilerine nesnel ve yansız gibi gözüken şeylere tamamen bağlı kalırlar.

Târihî hakikat (doğru), övgülere lâyıktır. Fakat târihçilerin bu amaca ulaşmaya muktedir olduklarına inanmak aldatıcıdır. Geniş halk kitlesinin, târihin geçmiş olayların mükemmel bir özeti olmadığı gibi, onları meşrû mîrâslarından mahrum etmeyi hedefleyen bir uzlaşma da olmadığına inanmaları nasıl temin edilebilir?

Her nesil çocukların yeteri derecede târihi bilmediklerinden ve onu yanlış anladıklarından yakınır. Fakat asıl sorun, olayların en doğru kabûl edilen (orthodoxe) versiyonunun bilinmemesine değil, daha ziyâde aslında târihin ne olduğunu bilmemeleri olgusuna bağlıdır. İyi notlar târihî olguları yutma ve onları doğru yorumlama yeteneğine bağlıdır. İyi ya da kötü, doğru ya da yanlış, sâdece alternatif terimlerdir: Namusluca algılanmış farklılıklar bir seçenek değildir. Bir olayın iki versiyonu arasında seçim yapmaya dâvet edilmiş olan talebe şunları söyler: "Çanın iki sesini dinlemek ve doğruyu kimin dediğini belirlemek hoştu" "Çanın iki sesi!" "doğru!" Târih bir mahkemece özetleniyor; bir olgu ancak iki yoruma imkân veriyor: Biri iyi, diğeri kötü; yanlış olan ancak yalan söylemiş olabilir.

Târihi anlamak için başlıca üç fikir ortaya çıkıyor: Târih aslâ ne tamâmen ne de kesin olarak bilinmiştir; târihin tanıkları aslâ tarafsız değildir: Her türlü anakronizmi (târih yanlışısını) mümkün olduğu ölçüde bertaraf etmek zorunludur.

Her şeyden önce, târihin olumsu (contingent) niteliğinin altını çizmek gerekir. Günümüzde okul, kafalara târihî doğruya îmanı yerleştiriyor. Târih matematiklerle aynı biçimde, doğru ya da yanlış cevaplar gerektiren bitmiş bir konu olarak okutulmuştur. Târih metinlerinden çoğu, sanki onların yazarları yokmuş gibi, sâdece resmî doğruların sûretini çıkartmaya tahsis edilmiş bir ilâhî zekânın basit araçlarıymışlar gibi, diğeri bir ifâdeyle bunları dâima, XVIII. yüzyılın *Büyük Kitab*'ın sorumluları olan meleklerine borçluymuşuz gibi yazılmışlardır. Talebeler, bu metinleri, kaynakları hiç bir şekilde şüphe uyandırmaması gereken yetkili araçlar olarak kabûl etmeyi öğrenmektedirler. Aramızdan çokları târihi Simon de Beauvoir gibi, aslâ orada geçmiş olayların bir yorumundan daha fazlasına sâhip olunabileceğini hayâl etmeksizin öğrenmiştir. Biz daha ziyâde "ilişkisiz" ayrıntılar olmadığını -fakat sâdece tanıklara bağlı ayrıntılar olduğunu göz önünde bulundurma hususunda bilgilendirilmeye muhtâcız.

Târihin ve onu yorumladığımız tarzın granite kazınmamış olduklarını, geçmişin aslâ tam olarak yeniden inşâ edilmiş olamadığını, târih incelemesinin her zaman yarım kaldığını göstermek için, bir târih

müzesi, buluntularının ne derece geçici olduklarını gözler önüne sermektedir.

"İşte geçmiş, ona inanınız!" diyemiyoruz. "Bildiğimiz şeyleri nazarı dikkate alarak, işte geçmişimizin size verebildiğimiz en iyi yorumu" diyoruz. Talebeler, sürekli olarak geçmiş hakkındaki algılarımızı değiştiregelen yeni olgular keşfettiğimizi farketmelidir. Böylece onlar, bugün geçmiş hakkında bildiğimiz şeylerin, bunlar hakkında gelecekte bileceğimiz şeyler olmayacağını, ve bazı şeylerin ebediyen bilinmeyen alanında kalacağını öğreneceklerdir.

Bu övgüye değer ders, çok nâdiren verilmiş ya da kabûl edilmiştir.

İkinci olarak, târihin kaçınılmaz bir şekilde yanlı olduğunu, çünkü yanılabilir ve taraftar beşerî varlıklar tarafından yazılmış olduğunu okutmak, görgü tanıklarının, yorumcuların ve yazarların bakış açılarını karşılaştırmak zorundayız. Tâarihçiler, mevcut olan taraftarlığın şuurunda olunmasını savunurlar, fakat bu taraftarlığın nasıl tanınacağını nâdiren açıklarlar. Okullarda, hattâ Üniversitelerde, metinlerin belirsiz, ketum oldukları sayısız sûretler altında göründükleri, sosyal bir misyon yüklenmiş oldukları, farklı bağlamları ve yazarların kaygılarını yansıttıkları kesinlikle öğretilmez. Bu anlayıştan mahrum olan kişiler için, taraflılık çok basit bir şekilde affedilmez sanılır ve hakikat (doğru bilgi) tâkip edilecek amaç olarak gözüktür. Bunun içindir ki, çokları gerçeklikler yerine tâarihçiler tarafından öğretilmiş ülkülere inanırlar.

Üçüncü işâretimiz, anakronizm (tâarih yanılgısı) bilinciyle ilgili olacaktır. Doğrunun yerine masalları ve yanlışları yerleştirmekten zevk alabiliyoruz; bununla birlikte, tâarihçilerin başlıca hedefi, geçmiş mitlerden ayıklamak değil fakat geçmiş anlamak, kişilerin hareket ediş sebeplerini kavramaktır. Geçmişin gerçekten yabancı bir ülke, kaybetmiş olduğumuz bir zihniyet dünyaları bütünlüğü olduğunu hatırlamak zorundayız. Ancak bu tarz sâyesinde, zenginleştirici ve sürekli gelenek olarak tâarihe güven duygusunu da koruyarak geçmişin fâillerini, övgülere ya da kalleşliklere lâayık, bilinçsiz ya da iki yüzlü diye günümüz kıstaslarına göre yargılamaktan kaçınabiliriz.

Sonuç olarak, târihin öğrenildiği biçimi kısmen etkileyebiliriz. *Herkes Kendi Kendinin Târihçisi* (Everyman his Own Historian, 1935) adlı klasik eserinde, Carl Berker¹⁰, aramızdan bir çoğunun, geçmişin modelini, evde ve okulda öğrenilmiş şeylerden, ticarî ve meslekî alanda kazanılmış bilgilerden, göz gezdirilen gazetelerden, okunmuş ya da bahsedilirken duyulmuş kitaplardan..., güncelliklerin belirsiz anılarından, eğitim amaçlı filmlerden, başkanların ve kralların gösterişli ve dogmatik (ex cathedra) beyanatlarından, medeniyet târihi hakkında bir çeyrek saatte bir tanıtma spotunda Pepsodent tarafından yaygınlaştırılmış açıklamalardan hareketle nasıl ürettiğimizi göstermiştir.

Bu birbirine benzemeyen kaynaklardan hareketle, Bay Herkes, geçmişin az çok uygun izlenimlerinden bir kronik yapar.

Alışılmış târihî kopya 90 yıllarının Büyük Britanya'sında olduğu kadar 30 yıllarında Amerika'da da tutarsız gibidir. Neal Ascherson burada, kötü hatırlanan bir dersler karışımını, babanın harp esnâsında yaptıklarının hikâyesini, bölümlerinin yarısı kaçırılmış Televizyon belgesellerini, karın yarıcılarının kötülüklerini ayrıntılarıyla anlatan târihî romanları, yerel folklor kalıntılarını, bir Fransız tarafından trende söylenmiş sözlerin muhtevâsını, haylazın hastalanmasından önce Edimbourg şatosundan gördüklerimizi, V111. Henri hakkındaki bir çok şakaları ve kralı ve -unun yeşilimsi yüzünü- savaş alanında yatmış ölü gibi gösteren bu yağlı boya resmini bulmaktadır.

Birden bire, akıp gitmiş zamanların yeni tasvirleri şekli târihi kuşatıyor, sarsıyor, zenginleştiriyor. Farklı yorumlar arasında mevcut olan bağların anlaşılması, Fransa'da, Pierre Nora ve ortaklarına verilmiş ve zâten onların daha önce girişmiş oldukları bir görevdir. Bu hedef, bütün Avrupa'da târihin hedefi olabilse...

¹⁰ C.Becker (öl.1945), erken dönem Amerikan düşünce tarihi ve aydınlanma üzerine yazdığı eserleriyle tanınmıştır. 1920'li yıllarda, o dönemde yerleşmiş olan tarih incelemelerinde ilmî metodolojinin üstünlüğü anlayışına meydan okuyan Becker, algılanan "olgu"ların temelde, tarihçinin tecrübelerini ve topladığı verileri seçme sürecini belirleyen, toplum açısından tanımlanmış, daha geniş bir gerçeklik tarafından yaratılan zihni imgeler olduğunu savunmuş ve 1935'te yayımlanan ve burada zikredilen eserinde tarihî görecelik temasını işlemiştir. (B.Y.)

TÂRİHİN ÇIRAKLIĞI SÜRECİNDE TÂRİHÎ MUHTEVÂLARIN SEÇİMİ

Joaquim Prats i Cuevas¹¹

Bir kaç seneden beri, bir çok hükümet muhtevâların seçimi kıstaslarını yeniden tanımlamaya gayret ediyorlar ve bir çok öğretici yeni program tipleri deniyorlar. Bu sorunu incelemek için, geleneğe uygun olarak, üç farklı perspektif içine yerleşiliyor. Bu perspektiflere az çok devrin siyâsî rejimine ya da öğretici kadrosunun fikirlerinin evrimine göre yer verilmiştir. Ben bu bakış açılarını çok şematik bir biçimde, var olmuş ve var olmaya devam eden bir kaç soruna dikkat çekerek tasvir etmeyi düşünüyorum. Her zaman târih yazıcılığına bağlı sorunların değil, fakat ilk öğretim ve orta öğretim târih programlarını geliştirmede kullanılmaları âdet hâline gelmiş kıstasların ya da bakış açılarının söz konusu olduğu gözlenecektir.

Muhtevâların Seçiminin Geleneksel Kıstasları

Millî târihi mihver alan programlar

Bu anlayış belki en gelenekselidir. XIX. yüzyılın ve XX. yüzyılın ilk yıllarının bakış açısını yansıtır, fakat çok sık olarak gözlenene tekâbül eder. XIX. yüzyılın başarılı burjuvazileri târihi vatandaşların bilincini uyarmanın ve devletlerin sosyal istikrarını temin etmenin mükemmel bir vâsıtası olarak telâkkî ediyorlardı. Belki fiilen milletlerden daha çok devletlerden bahsetmek daha uygundur. Bütün inceleme programlarında, elkitablarındaki muhtevâların ötesine giden, ve temel hedefinin bir kolektif târih fikrinin, yâni bir millet fikrinin aktarılması olan târih vizyonlarının ortaya çıktığı görüldü: Bu devletlerin hizmetinde olan târihti. Aslında, bu tarih vizyonunu millîyetçilik-

¹¹ Bu metin *Colloque sur l'apprentissage de l'histoire en Europe* (Avrupa'da Tarihin Çıraklığı Kollokyumu, Paris 1994) münâsebetiyle yazılmıştır. Joaquim Prats i Cuevas, bu makalenin yazılışı sırasında, Lérída Üniversitesi'nde çağdaş tarih profesörü idi.

ler kullanmış, ve bâzen de sûistimâl etmiştir, zîra, Topolsky'nin altını çizdiği gibi, "târih ve târihin bilinmesi, millî vicdanın başlıca unsurlarından ve her milletin varlığının temel şartlarından birisidir". Bu anlayış bugün de mevcuttur.

Örnek olarak, Fransa'da, 80 yıllarının başında, Michel Debré ve "Fransa'nın Bağımsızlığı ve Birliği Komitesi, millî Fransız târihinin incelenmesini pekiştirmeyen ve onun üzerine yoğunlaşmayan târih programlarının tasdik edilmesinin gelecek Fransız vatandaşlarının eğitimi için doğurabileceği tehlikelere dikkat çektikleri vakit çıkmış olan tartışmayı hatırlamamız gerekir. Bu kişiler karşısında "uyanma pedogojisi taraftarları târihin, entelektüel yetenekleri geliştirmeye ve sosyal mesajlar ve görüntüler karşısında tenkit zihniyeti yaratmaya imkân sağlayan eğitim unsurlarının en iyi dayanağı olduğuna dikkat çekmek sûretiyle önceki görüşü dengeliyordu. Bu tartışma bir çok ülkede benzer terimlerle sürdürüldü. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde benzer bir terkîp ihtivâ eden bir tartışma yaşanıyor. Tartışmanın konusu, Kaliforniya'daki bir üniversite tarafından yetkililere sunulmuş, târih programlarını ıslâh etme teklîfidir. Teklîfin gayesi, programlara doğu kültürlerinin târihine âit anlamlı muhtevâlar ekleyerek, ve yurtsever ve batılaştırılmış bakış açısının bugünkü üstünlüğünü azaltarak, bu programları daha evrensel bir vizyona kavuştur-maktır.

Hâlâ aktüel olan bu görüngü, harpleri önceleyen dönemlerde ve, bilhassa, totaliter rejimlerde, tehlikeli sınırlara ulaştı. Özellikle İspanya'da önceki siyâsî rejimde durum böyleydi. Yurtsever perspektif ve muhtevâlar, asrın başındaki okul programlarında mevcuttu, fakat bu eğitim, general Franco'nun diktatörlüğü altında, rejimin başlıca haklılığının dâimâ dışarıdan ve, özellikle, Avrupa'dan gelen liberal ya da "uğursuz" sosyalist fikirler karşısında frankist siyâsî modelin hûsûsîliğine dayandırılması ölçüsünde abartılı bir biçimde vurgulanmıştır. Böylece, imparatorluk İspanyası'nın büyüklüğü, ya da Fransız İhtilâli'ne karşı bağımsızlık savaşı gibi, yabancılara karşı savaşlar yüceltiliyordu. "Evrenselde kader birliği", diktatörlük sistemine slogan hizmeti gören bir formül idi. Bu abartmalardan sonra, bugün belki de tepki yerine, bu tür yönlendirme için bir ilgisizlik gözlüyoruz, ve

şüphesiz, yeni bir şovenizmi teşvik edebilecek olan belgesel ya da yerel târihin yüceltilmesi tehlikesiyle karşı karşıyayız. Söz konusu yeni şovenizm genellikle dayanışık olmayan, hususî mîrâsa aşırı bir değer yüklenmesiyle tahrik edilmiş tutumların ortaya çıkışına yol açar.

"Parçalanmış târih"e karşılık, hâlihazırın dönüştürülmesi vâsıtası olarak Târih

Bu anlayış, insan târihinin özelliğinin sürekli bir ilerleme olduğu fikrine dayanır. Yakın dönemler boyunca genellikle, târihin, yarının ilerici nitelikli vatandaşının formasyonunda merkezî bir rol oynayabileceği düşünülmüştür; en azından İspanya gibi ülkelerde durum böyledi. İspanyol târihçi Josep Fontana'nın -"târih bugünün savaşları için bir savaştır ve geleceğin inşâsı için bir âlettir"- cümlesi, bu görüş açısından, târih öğreniminin üstlenmek zorunda olduğu rolü özetlemektedir. Bu bakış açısına göre, öğrencilere sunulması gereken târih öğretiminin tipi ve mâhiyeti, sosyal çözümlemede ilmî, kesin bir disiplin olarak kavranan, ve toplumun önemli dönüşüm imkânlarını ihtivâ eden târihe bağlı yönler üzerinde ısrar etmelidir.

Netice îtibâriyle, târihî muhtevâların seçiminin başlıca hedefi, belirlenmiş bir millî ya da mahallî târih değil, fakat belirlenmiş bir sosyal modeli biçimlendiren toplumları ve toplumların içinde farklı gruplar ve sosyal katagoriler tarafından oynanmış rolü nitelemeye yaran unsurlardır. Millî târih ilgi çekici bir deneme olabilir ve hedef, bir topluluk için belirlenmiş bir intisap duygusu yaratılmasından çok toplumların ve onları dönüştüren güçlerin işletilmesinin çıraklığı olacaktır.

İlmî disiplin olarak târihin geçirmekte olduğu gözlenen kriz nazarı dikkate alındığında, bu anlayış gerileme eğilimi gösteriyor. Francis Fukuyama kitabında belki târihin sonunda olduğumuzun altını çizdiği zaman, o, sistemin sürekliliğini ve ebedîliğini kutsallaştırıyor ve, bilinçsizce, bu bakış açısı, uygulamada, yeteri derecede yayılmış olarak gözüküyor. Eğer olaylar Fukuyama'nın dediği gibi vukû bulursa, târih, vatandaşların şuurunu uyandırma ve yeni sosyal örgütlenme tiplerine doğru evrimi teşvik etme vâsıtası olarak, bu pe-

dagojik niteliğini kaybeder. Öğretim kadrolarının dile getirdikleri istekler arasında, programlara târih bilgisinin kısmî cephelerinin dâhil edilmesine özel bir ilgi gösterilmiş olduğu sanılmaktadır. Diğer bir ifâdeyle, François Dosse, aktüel dönemi târihî bilginin atomizasyonu ve global bir perspektiften vazgeçme devri olarak tasvir ettiği zaman haklı gözüküyor. Dosse, farklı ve aralarında ilişki bulunmayan bir karışım ya da bir yedek bilgi alanı hâline dönüşmek üzere kimliğini kaybedebilecek olan "târihin üzerinde sosyal bilimlerin OPA¹²'sı müşâhade ediyor. Bu unsurlar, ne kavranan ne de dinamik bir sosyal bütün hâlinde birbirlerine bağlanan olguların, anekdotların ve olayların yeni bir pozitivist târihinin ortaya çıkışını aydınlatıyor. Bu, 1960 ve 1970 arasında büyük bir itibara kavuşan global ve dönüştürücü târihin tersidir. Pierre Vilar'ın "global bir arzunun tamamen yeni özel târihinin birden bire eskimiş olan bir târih olduğu"nun altını çizen bu cümlesi, artık modada değil gibidir.

Şahsî gelişmenin ve fikirlerin ve sosyal tutumların yayılmasının vâsıtası olarak târih

Târih, hiç şüphesiz, ideolojilere destek sunmaya en elverişli disiplindir. Bu, fikirleri, kabiliyetleri ve değerleri incelemek için de iyi bir alandır. Bâzı vesilelerle, târih, ırkçılık - ırkçılık düşmanlığı, savaş taraftarlığı - barışseverlik, otoritarizm - liberalizm gibi zıt siyasî durumları savunmak için kullanılmıştır. Rotheiv'inki gibi yeni kuramlar da vardır. Bu teoriler, insan tarafından yaşanmış zulümlerin, adâletsizliklerin ve ızdırapların hâtırasını devam ettirmek için, ve sorunlara çözüm yolları bulmaya gayret etmek için târihî muhtevâları seçmek zorunda olunduğunu savunmaktan ibârettir. Târih böylece, ne maddeci bir tahlîle ne de saf bir idealizme bağlı bir pozisyonlardan hareket ederek, bazı etik ve sosyal değerleri kafalara yerleştirmenin mükemmel bir vâsıtası olur.

Târihte bazı entelektüel yetenekleri ya da şahsî olgunluğu geliştirmenin basit bir vâsıtasını görme eğilimi de mevcuttur. Bu eğilimin azınlıkta kalmasına ve tâarihçilerden ziyâde psikopedagoglar ya da tâ-

¹² OPA, Ofre Publique d'Achat (kamuya açık arz)'in kısaltmasıdır (B.Y.).

rih öğretimi sektörünü iyi tanımayan kişiler tarafından savunulmuş olmasına rağmen, olgu bu eğilimin bazı ilk okul öğretmenleri nezdinde yayılmaya başlamış olduğudur. Bu hedeflerin her entelektüel faaliyette içinde olduklarını ve eğitim söz konusu olduğu zaman zikredilmiş olmaya lâyık bulunduklarını inkâr etmek sorun değildir, fakat tarihî bilginin epistemolojik referansı göz önünde bulundurulmadıkça muhtevâların başlıca seçim kriterlerini belirleyemeyen seçenekler söz konusudur; bu olmadıkça da tarih öğretimi yapıldığını söylemek mümkün değildir.

Görüldüğü gibi, yukarıda zikredilen üç perspektiften hiçbirini anlatılan tarzda somutlaşmaz. Alışılacağı üzere, tarih dersi çok eklektik gözükmektedir. Tarih dersinde, ortak kimlikle birlikte daha "ilmi" diğer kimlikleri güçlendirmeyi, değerlerin ve tutumların geliştirilmesini ve nihâyet, yeteneklerin ve entelektüel mekanizmaların geliştirilmesini hedef alan kavramlar yansıtılır ve birleştirilir.

Çıraklık Süreçlerine Tarihî Bilginin Hangi Türü Dâhil Edilmelidir?

Söylenegelenlerden bağımsız olarak, birkaç on yıldan beri, tarih öğretiminin belli sayıdaki öğretmenleri ve teorisyenleri, tarihî muhtevâların belirlenmesinin yeni kıstaslarını, yâni gitgide ânın tarih yazıcılığı açısından tartışılmasının dalgalanmalarından arınmış kıstaslarını tanımlamaya gayret ediyorlar. Bu görüngünün sebeplerinden biri, belki tarih öğretiminin ilk ve orta seviyelerinde doğurduğu güçlüklerde yatmaktadır. Bizim savunduğumuz teklîf, üzerinde tarihî Avrupa kültürümüzün hâkim olabildiği bir uzlaşmadan hareket eder. Muhtevâlar öğrencilerin çıraklığının gerçek imkânı göz önünde bulundurularak seçilmişlerdir ve tarih biliminin gereklilikleri tarafından zorlanmamışlardır. Muhtevâların seçimi, ilk ve orta öğretimde tamamlanmış tarihî bilgileri göstermenin imkânsızlığından ve "tarihî" diye nitelendirilebilecek olanın bilgilerine ve idraklerine yaklaşma zorunluluğundan hareket eder. Öyleyse tarihin ve ondan çıkarılabilen yöre, bölge, millet, Avrupa ve dünya tarihine dâir bir çok temanın anlaşılması için ortak ve temel unsurlarda bulunan bilgileri kafalara yerleştirmek gerekir. Ayrıntılara girmeksizin, olaylarla ilgili olduğu

kadar seçilmiş devirlerle de ilgili olarak farklı biçimlerde sunulmuş olabilen bir çok muhtevâ tipleri zikredebilirim. İşte bir kaç örnek.

İlk olarak, *kronoloji ve târihî zamanın incelenmesine* özgü yönleri ihtivâ eden temalar. Târihin temel ve spesifik unsurlarından biri üzerinde; zaman ve değişmenin ritimleri üzerinde çalışmak söz konusudur. Öğrenciler, zaman ölçüsü birimlerinin uzlaşmalı (conventionnel) niteliğinin farkına varmak ve târihte zaman / nedensellik mefhûmuna bağlı olanlar kadar karmaşık sorunları anlamayı, zamanın sürekliliği duygusunu kazanmayı ve târihî gelişmenin farklı ritimlerini anlamayı denemek zorundadırlar.

İkinci olarak, *târihî olayların, şahsiyetlerin ve anlamlı olguların incelenmesi*. "Meydana gelmiş olan" düşüncesi üzerinde çalışmak. Bu öğretim anlayışının son yıllarda bâzen reddedilmiş olduğu doğrudur, zirâ bu anlayış kralların ve savaşların târihi ile, salt olay tarihiyle karıştırılıyordu. Daha genel bir açıklama bağlamında bu somut muhtevâları geri getirmek zorunludur. Bu perspektif içinde, yerel tâarihle ilgili unsurlar üzerinde ya da geçmişin büyük olguları üzerinde çalışılabilir, fakat bu daha geniş modellerin somut tercümesi olarak ve bir metod kazanımını kuvvetlendirme ve bir gözlem alanı oluşturmaya öğrenme vâsıtaları olarak yapılabilir.

Üçüncü olarak, *târihî oluşumda değişme ve süreklilik fikirlerini* ortaya çıkaran temalar: Kategorilere ayrılmış bir geçmiş fikrini savunan daha yapısalcı eğilimler karşısında, bize göre, târihte süreklilik ve değişme mefhûmunu incelemek uygun düşer. Bu sebeple, bu kavramların anlaşılması için üç belirleyici tutanağı (constats) belirtmek gerekir: Değişmeler zaman içinde oluşurlar, bâzen bunlar çok hızlıdır (meselâ değişmenin aktüel ritminin durumu böyledir), bâzen yavaşlardır (XIV. ve XV. asırlar köylü hayatının dönüşümleri durumu böyle olmuştur); değişmenin ritmi aynı dönem boyunca toplumlara göre değişir (meselâ, bugün târih öncesi cemâatlar mevcuttur); öyleyse, devam eden târihî zamanı, süreçlerden ve bu zaman boyunca meydana gelen olgulardan ayırmayı öğrenmek gerekir; değişmeler sürekli bir tarzda meydana gelmezler ve her zaman ne olumludurlar, ne de ilerleme taşıyıcılarıdır. Öğrenciler değişme ve

ilerlemeyi çok kolay karıştırıyorlar ve ergenlere bizzat kendilerinin tam dönüşüm hâlinde olduklarını, değerler göstergesinin bir toplumdan diğerine farklılaştığını açıkça göstermek gerekir. Fakat, birleşmeleri yeni bir sosyal, siyasî ya da kültürel safha oluşturan bütün olayların hızlandığı hızlandırılmış dönüşüm anlarını incelemek gerekir.

Nihâyet, *geçmişin olgularının çok sebepli açıklanmasının incelenmesi*. Târihî sebepler karmaşıktır ve tâarihçiler arasında her zaman birlik oluşturmazlar. Öyleyse, olayların sebeplerini belirlemenin ne derece güç olduğunu göstermeye imkân veren tâarihî muhtevâları seçmek uygun olur. Demokratik bir toplumda, eğitim açısından mekanikçilik (mécanisme) ve doğmatizmle mücadele etmek çok faydalıdır. Târihin incelenmesi, beşerî eylemlerin karmaşıklığını göstermeye, diğer her disiplinin incelenmesinden çok daha iyi imkânlar sağlar. Ergenlere târihi, aktüel hayat tarzımızın teşekkül etmiş olduğu, sürekli tekâmül ettirici bir süreç olarak anlatabilmek için, onlara, değişimleri teşvik eden sebepler üzerinde, ve bu değişimlere engel teşkil eden ya da gerilemeleri teşvik eden âmiller üzerinde kendi kendilerine sorular sormayı öğretmek gerekir. Fakat tâarihî bir olgunun sebeplerini tam olarak anlamak için, onların şahısları ya da sosyal grupları, yapmış oldukları işleri yapmaya teşvik edebilmiş olan motifleri sorgulamayı da öğrenmeleri gerekir.

Çıracılık Sürecinin Akışı

Tâarihî muhtevâ üzerinde çalışma, sâdece ya da esas îtibâriyle sırf önceden geliştirilmiş, seçilmiş ve sentezi yapılmış bilgileri almakla yetinen öğrenciler tarafından alıcı bir tutum üzerine temellendirilmiş bir çıracılık süreci içinde mümkün gözüküyor. Bizim teklîf ettiğimiz pedagojik metod, kısmen etkili olabilen diğer metodları da dışlamaksızın, öğrencileri doğrudan bilgi kaynakları üzerinde çalışmaya sevk eden, ve onları öğretmen tarafından yol gösterilerek ve yönetilerek, olgular ve tâarihî kavramlar hakkında bizzat kendi bilgilerini "inşâ etmeye" yönlendirmekten ibâret olan, "keşifle çıracılık" diye adlandırılabilen bir uygulamaya dayanmaktadır. Demek ki biz, öğrenciyi çıracılık sürecinin başlıca öznesi olarak değerlendiriyoruz, yoksa münhasıran bu çıracılığın alıcı bir nesnesi olarak değil, öğretmenin

eylemi, büyük ölçüde yönlendirmek, örgütlemeyi ve dersi yönetmeyi hedef almak zorundadır.

Diğer bir temel ilke, somuttan soyuta, çıraklığa yavaş yavaş ve tedricen gerçekleşme imkânı sağlayacak tarzda metodolojik kategorilerin sınıflanmasında yatar. Gözlem, tasvir, tahlîl, karşılaştırma, varsayımlar, biçimlendirme, kıyaslama, değer yargısı ve genelleme gibi, târihin incelenmesinde devreye giren tekniklerin ya da entelektüel yeteneklerin bir kısmının kullanılması ve benimsenmesi. Bunlar târihî verilere, olgulara ya da olaylara iyi bir yaklaşma imkânı sağlar. Çıraklık iki evreye göre örgütlenebilir:

-Birinci evrede, öğrenciler, kendilerine târihî bilginin temel araçlarını kullanmayı öğrenme imkânı sağlayacak olan çalışma bilgilerini ve tekniklerini kazanacaklardır. Onlara târihî kaynakların neler olduğunu kendi kendilerine sormayı, kaynakları ayırdetmeyi ve sınıflamayı, kronolojik uzlaşmalara hâkim olmayı, kaynaklardan haber çıkarmayı ve, geçmişî anlamak için zorunlu olan, genel tahlîl, yargılama ve nüfûz etme yeteneklerini geliştirmeyi öğretmek gerekecektir.

-İkinci evrede, birinciye yeteri derecede hâkim oldukları vakit, öğrenciler kendilerine bir olayı derinliğine araştırma, bir toplumu belli bir dönemde inceleme, târihî süreçleri inceleme ve târihî kökenlere sâhip olan çağdaş sorunları tahlîl etme imkânı veren târih çalışmalarına girişme kudretine sâhip olacaklardır. Okul kitaplarının incelenmesini dışlamaksızın ve hocanın açıklamalarını tâkip ederek, bilginin bir türünün mâhiyetini anlamaları amacıyla öğrencileri tarihçinin çalışmasına benzer bir çalışmaya alıştırmak söz konusudur. Bu evre aynı zamanda, öğrencileri yoruma alıştırabilmek için öğretime biraz da kuram dâhil etme zamanıdır. Bu taklit târih araştırması çok erken başlayabilir. Etkili olabilmesi için, öğrencileri teşvik etmeye elverişli muhtevâlardan hareket etmek, haber kaynaklarını sınırlamak ve okutulmak istenen konuları ve kullanılan metodu açıkça seçmek gerekir. Hoca, çalışmanın yürütülmesi sorumluluğunu üzerine alacak ve öğrencilerin kafasına hikâye etmenin anlamını ve öğrenilmiş mef-hûmların terkîbini yapmanın anlamını yerleştirecektir.

Târih öğretimini orta öğretimde ve hattâ ilk öğretimde bu tarzda ele almak, güç gözükmekte ve biraz da hocanın çalışmasını zorlaştırmaktadır. Fakat eğer öğrencilerin entellektüel gelişmesine katkıda bulunmak, onların hâfızasına olgular doldurmak ya da kafalarına akıldışı ideolojiler yerleştirmek yerine, onlara târihte bugünü tahlil etmek için araçlar bulma imkânı vermek hedeflenirse, hiç şüphesiz bu şekilde algılanmış çiraklık, târih kavramların daha dinamik ve mantıkî bir incelenmesini kolaylaştırır. Öğretim ve eğitim, ergenlerin âhenkli gelişmesinde temel bir rol oynar ve, târih tanındığı nispette, medenî yâni demokratik, müsâmahâlî, sorumlu ve eleştirel bir tutuma sâhip olunur, ve bunun için geçmişin olgularını tekrar edebilmek yetmez, târih bilincinin nasıl inşâ edildiğini bilmek gerekir ki, bu da hürriyet esprisi içinde bir eğitimin kaçınılmaz unsuru olan tenkit duyusunun gelişmesine uzun süre katkıda bulunur.

KATOLİK KİLİSESİ VE TÂRİH ÖĞRETİMİ

Roland Minnerath¹³

Hiristiyanlık, Tanrı'nın târihe müdâhâle ettiği, târihte görünmüş ve insan olarak ortaya çıkmış olduğu ve târihi sonuna doğru taşıdığı anlayışını benimser. Bu bağlamda iki tip târihin ayırılmalıdır.

-Kurtuluş Târihi: Tanrı'nın târihe müdâhâleleri (yaratma, antlaşma, peygamberler, enkarnasyon, İsa'nın canını fedâ ederek insanlığı kurtarması, Kilise'nin kuruluşu, eskatoloji). Bu târih teolojik yaklaşımın konusudur. O, olayların ayrıntısından daha çok anlamına bağlıdır;

-Tecrübî Târih: Târih bilimlerinin uygun metodlarla inceledikleri târihtir; tecrübî târih, mümkün olan en büyük nesnellikle olguları ve öncülerin olgulara yükledikleri anlamı açıklamaya gayret eder. Her târih öğretimi, olguların hatırlatılmasıyla bu olgulara bağlı anlamı terk eder. Târihî yorumsamada (hermèneutique), târihçinin özelliği, onun kültür çevresi, tâkip ettiği amaç, kendisini yerleştirdiği özel bakış açısı devrededir. Târihin anlamı aslâ bizzat târihte içkin değildir, fakat ona yöneltilmiş çok geniş bir bakışın ürünüdür. Ön yargılar, yapay ve uygun olmayan inşâların geçmişi üzerine yansıyan ideolojiler karşısında uyanık olma zarûreti buradan gelmektedir.

Özel olarak Kilise, târih mefhûmlarını bir çok seviyede din dersi (catéchèse) çerçevesinde aktarıyor: Kurtuluşun târihinin büyük mihrakları (târihin ilâhiyatı); aynı zamanda Kilise, arkeolojinin, dilbiliminin, târih metodlarının katkısıyla, kaynakların incelenmesinde tenkid metodları uyguluyor. Özellikle, o, İncil târihini, incelemeye

¹³ Bu metin *Colloque sur l'apprentissage de l'histoire en Europe* (Avrupa'da Tarihin Çıraklığı Kollokyumu, Paris 1994) münâsebetiyle yazılmıştır. Roland Minnerath, bu makalenin yazılışı sırasında, Papalık Hükûmeti'nin Devlet Sekreterliği'nde danışman ve Strasbourg Üniversitesi'nde Kilise tarihi profesörü idi.

alınmış metinlerin edebî türlerine (târihî, peygamberlerle ilgili kitaplar, bilgelik kitapları, inciller, resmî belgeler, havarîlerin ve papaların mektupları, vs...) göre değerlendirmekte ve onları başkaları tarafından bilinen târihî ortam içine yerleştirmektedir.

Kilise'nin târihi de onun aktardığı öğretimin parçasıdır. Belli devirlerde bu târih, kısaca târih ile şöyle ya da böyle geniş bir biçimde aynıdır. 1945'lere kadar ya millî ya da dar anlamda inanca bağlı perspektifler içinde, bu tür yaklaşımlara bağlı önyargılar ile yazılmış "Kilise târihleri" okunabiliyordu. Gerçekten, katoliklik mef-hûmu bile sınırlı değil bütünleştirici bir bakış açısı sunar. Millîyi ve kültürelî aşan Kilise târihi, taraflı yorumları aşan bir bakış açısıyla Avrupa'nın ve dünyanın târihini yazmada teşvik edeci bir unsur olabilir.

Katolik târih üretimi dar anlamda sâdece dinî değildir. Kilise'nin sosyal öğretimi, hristiyanlık ahlâkını sunmak için iktisadî, sosyal, siyasî, kültürel târihin, kıtalar ya da dünya târihinin okunmasından da hareket eder.

Hristiyanlıkta, Tanrı'nın sözü, gelenekle aktarılmıştır ve normatiftir; târihî açıdan gözlenebilir, ampirik davranışlar değildir.

Tarihin araştırılması, yaşanmış tarihe eleştirel bir bakış teşkiline ve eğer gerekliyse ondan kurtulmaya yardımcı olur.

Kilise tarafından aktarılmış târih vizyonunda, tanrı, beşerî târihin menşe'inde ve sonundadır. Tanrı, insanların mutlâkiyetçileştirmeye giriştikleri şeyi göreleştirmeye imkân sağlayan, iktidar, millet, parti, ya da para gibi ayırmacılıkları ve çatışmaları yaratan ölçü olarak kalmaktadır.

Eğer Tanrı, târihi yargılsa, onu insana lâayık bir biçimde düzenleme imkânı sağlayan değerler de ilham eder. Geçmişin başarısızlıkları son kelime olmak zorunda değildir. Ümit, târihin hristiyan vizyonunun bir boyutu olmaya devam etmektedir.

TÂRİHTE "LETRİZM"¹⁴: YENİ BİR KAVRAMA DOĞRU

Maitland Stobart¹⁵

Giriş

Tarih ve târihin öğretimi, Avrupa Konseyi'nin eğitimle ilgili programında, Avrupa halkları arasında anlaşılmanın ve karşılıklı güvenin gelişmesi husundaki önemlerinden dolayı daimâ imtiyazlı bir yer işgâletmiştir. Okul kitaplarının iyileştirilmesi, Konsey'in eğitim üzerindeki ilk faaliyetinin temasını oluşturunuyordu, ve 1954 Avrupa Kültür Sözleşmesi'nde târihin ehemmiyetinin altı çizilmişti.

Bu sözleşme, Avrupa Konseyi'nin eğitim, kültür, ortak mîrâs, spor ve gençlik alanında çalışma kadrolarını belirler. Sözleşmeye imza atan her Taraf, yurttaşları nezdinde diğer Tarafların târihini incelemeyi teşvik etmekle, sözleşmeli diğer Tarafların ülkesinde kendi öz târihinin incelenmesini geliştirmekle ve bu sonuncuların yurttaşlarına kendi ülkesinde benzer incelemeleri tâkip etme imkânı sunmakla yükümlüdür¹⁶.

Avrupa Konseyi'nin tarih üzerindeki çalışmaları iki safhada sürdürülmüştür. İlki, bilhassa 50'li yıllarda, tarih ders kitaplarında, klişeleri ve ön yargıları temizlemek için, en yüksek seviyede namusluluğu ve hakkaniyeti teşvik etmek ve klişeleri ve ön yargıları temizlemek

¹⁴ 1945 yılına doğru İsidore İsou tarafından tasarlanan sanat ve edebiyat akımı. Edebiyatta letrizm, şiiri yalnız sese ya da yalnız belli bir düzen içinde yerleştirilen harflerin görünümüne dayandırır. Resimde ise harf ve simgelerin görsel biçimlerine yol açar. B.Y.

¹⁵ Bu metin *Colloque sur l'apprentissage de l'histoire en Europe* (Avrupa'da Tarihin Çıraklığı Kollokyumu, Paris 1994) münâsebetiyle yazılmıştır. Maitland Stobart, Avrupa Konseyi Eğitim, Spor ve Kültür Şubesi Müdür Yardımcısıdır.

¹⁶ 1997'nin Ocak ayında kırk dört ülke Avrupa Kültür Sözleşmesi'ne katılmıştır: Avrupa Konseyi'nin üye kırk devletine Beyaz Rusya'yı, Papalık Hükümetini, Monako'yu ve Bosna-Hersek'i ilâve etmek gerekir. Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan bu sözleşmeye katılmaları için dâvet edilmişlerdir.

amacıyla gayret göstermekten ibâretti. İkinci safha sırasında Konsey, orta öğretim programlarında târihin yerini inceledi ve târihten gençlerin eğitimine ilgi çekici, uyarıcı ve uygun bir katkı sağlama biçimi hakkında tavsiyelerde bulundu.

Son yedi senedir, Avrupa'da bu öğretim için önemli bir ilgi uyanışının belirttiği görüldü, ve Konsey bu alanda yeni bir faaliyetler dizisine girişti.

Târihte "letrizm" fikri daha açık bir biçimde tanımlanabilir mi? Titizce konuşmak gerekirse, elbette, "letrizm" "okuma ve yazmayı bilmek"ten ibâettir, ve bazı aşırı özleştirmeciler terimin başka bağlamlarda kullanılmasına şiddetle karşı çıkarlar. Bununla birlikte, bu terim konunun yazılı metninden, yeteneklerden ve tutumlardan oluşmuş bir bütünlüğe hâkim olmayı belirlemek için bir nevî etiket ya da uygun kısaltma olabilir. Genellikle bu şekilde "siyâsî letrizm"den, "enformatik letrizm"den, "kültürel letrizm"den ve hattâ "moral letrizm"den bahsediliyor. Böylece ben Avrupa Konseyi'nin târih üzerindeki tefekkürünü üç bileşkeye (compasantes) bağlayacağım: muhtevâ, yetenekler ve tutumlar. Her üçü de önemlidir ve "tarihî letrizm", bir olgular dizisinin saf çıraklığının anlamdaşı değildir.

Avrupa Konseyi elbette, öğretim kuruluşlarının tek haber, eğitim ve fikir kaynağı olmadıklarının, âilenin, arkadaş grubunun, yerel ve millî toplulukların, kitle iletişim araçlarının ve turizmin etkileyici bir rol oynadıklarının bilincindedir. Öyleyse öğrencilerin sınıfa taşıdıkları fikirleri, bilgiyi ve tecrübeyi küçümseyemeyiz.

Okul önemlidir, çünkü o, sosyalleşmenin resmî yeridir. Okul gençlere haberi titiz ve sorumlu bir biçimde kullanma imkânı sağlayan yetenekler ve tutumlar kazandırır, onların siyâsî, iktisadî ve sosyal sorunların karmaşıklığını kavramalarına ve kültürel çeşitliliğin değerini bilmelerine yardımcı olur, klişeleri bertaraf eder ve "kocaman unvanlılar"ın basitleştirici zihniyetinden uzaklaştırır.

Târihin Değeri ve Önemi

Avrupa Konseyi'nin uzmanları, bütün öğrencilerin târihi incelemelerini ve bunu öğrenimlerinin her seviyesinde yapmalarını tavsiye

ediyor, çünkü târih başka hiç bir konunun sağlayamadığı bir değere sâhiptir. Bu uzmanlar şu değerlendirmeyi de tasdik ediyorlar: "Târih, zihni ve muhayyileyi kendi tarzında biçimlendiren yegâne bir disiplindir ve öğrencilere çeşitli bakış açılarını anlama imkânı sağlayan bilgilerin açık bir sentezini sunar".

Târih, öğrencilere olayları zaman içinde birbirine bağlayan ilişkileri, bunların sebeplerini ve sonuçlarını, değişmelerini ve gelişmelerini ayırdedecek biçimde kavramalarına yardım eder.

Muhtevâ konusunda Konsey uzmanları, târihin çıraklığı ve öğretiminin terkîbî bir niteliğe sâhip olmasını, sâdece siyâsî ve askerî cepheler üzerinde değil, fakat toplumun geçmişini ilgilendiren her şey üzerinde, manevî, kültürel, sosyal, iktisadî ve ilmî boyutları içinde durulmasını teklîf etmektedir.

Târihin okulda çıraklığı ve öğretimi, aktif bir süreç olmak, ve ferdî araştırmayı, tefekkürü ve ifâdeyi teşvik etmek zorundadır. Öğrenciler farklı belge tiplerini tenkitli bir değerlendirme tecrübesi kazanabilirler; bu uygulama onlara kitle iletişim araçlarının nakletmiş oldukları da dâhil, haberi değerlendirme alışkanlığı vermelidir. Meselâ dersler sırasında, öğrenciler bir sinema ya da bir televizyon filmini bir gazete için kullandıkları eleştirel gözle "okuma"yı öğrenmelidir

Muhtevâ

Avrupa Konseyi'nin uzmanlarına göre, her öğrencinin elde etmek zorunda olduğu hiç bir târihî bilgiler mecmu'ası yoktur. Teşkilâtımızın toplantısı ayrıca göstermiştir ki, okul programlarında mahallî, millî, Avrupa ölçekli ve evrensel târih arasında mutlu bir denge bulmak güçtür.

Mahallî târih, aktif metodlara uygundur ve çok geniş küçük bir evren içinde öğrencilerin, târih metodolojisi ve vizyon kazanarak yetiştirilmelerine yardım edebilir. Millî târihe gelince o, Avrupa ve Dünya ile ilgili bağlamından soyutlanmamış olmalıdır ve Avrupa'nın önemini ve millî târih olayları üzerindeki etkilerini öğrencilere göstermek uygun olur.

Bugün Avrupa'nın yaşadığı kaygan zeminde, millî ve etnik kimlik konusunda yeni bir duyarlılık gözleniyor. Kimlik, dili, dini, paylaşılmış bir hâfızâyı ve târih duygusunu, hattâ bazen târihî şikâyetlerin ve adâletsizliklerin algılanmasını kucaklayan karmaşık bir mefhum olarak sürüp gidiyor. Kimlik, simgeler açısından zengindir: Kahramanlar, kazanılmış ve kaybedilmiş savaşlar, şarkılar, şiirler, resimler ve âbideler. Bazen kimlik, üçüncü kimliklerin aleyhine şiddetli ve yıkıcı bir biçimde açığa çıkar. Üçüncü kimliklerden maksat, göçmenler, azınlıklar, diğer millîyetler, dinler ve ırklardır.

Târih dar, şoven ve müsamahasız tutumları cesâretlendirmemeli, ya da etnik, millî veya ırkî üstünlük duygularına sevketmemelidir.

Millî târih, millîyetçi târihin sinonimi değildir, ve onun çıraklığı ve öğretimi için dengeli yeni yaklaşımlar geliştirmenin zarûreti ivedilikle hissedilmektedir. Bazen, bütün okullarımız için tek bir Avrupa târih programından ya da tek biçimli ders kitaplarından yana çağrılarda bulunulmuştur. Kuzey burnundan Kıbrıs ve Malta'ya, Reykjavik'ten Berlin, Varşova ve Vladivostok'a giden bir bölgede bu anlaşılabilir bir şey midir? Hattâ arzu edilir mi? Uzmanlarımız, kıtamızın bütün okullarına tek tip bir Avrupa târihi versiyonunu zorla kabul ettirmeyi denemenin bahis konusu olmadığına kanaat getirmişlerdir.

Bazı unsurlar, Avrupa'nın bir kısmının ya da bütününün târihinde ortaktır. Büyük göçler, feodalite, Rönesans, dinî reformlar, deniz aşırı yayılma, Aydınlanma yüzyılı, sanâyî devrimi, komünizm, faşizm gibi konular böylece bir Avrupa takdîmine imkân verir.

1993 Ekiminde, Viyana'da Avrupa Konseyi'nin Devlet ve Hükümet başkanları zirvesinde, en kısa sürede "târih öğretimiyle önyargıları bertaraf etmeyi hedef alan, Avrupa'nın târihî gelişmesinde farklı ülkeler, dinler ve fikirler arasında karşılıklı olumlu tesirleri açığa çıkaran programları" sağlamlaştırma zaruretinin altı çizilmişti. Bu tavsiyeyi sonuca bağlamak için, biz de, Viyana Beyannemesi'nin ruhu içinde, Avrupa târihi öğretiminin yenileştirici yaklaşımlarını tanımlamaya yönelik bir proje teklîf etmiştik. Bu proje, okulda târihin Avrupa Muhtevâsı üzerinde bir incelemeyi ve "târih öğretimi ve

demokratik değerlerin ve müsâmahanın yüceltilmesi" konusunda öğreticilere tahsis edilmiş pratik bir el kitabını içermektedir.

Onaltı Orta ve Doğu Avrupa ülkesi bugün öğretim konusunda Avrupa Konseyi'nin programına katılmaktadır ve bizim yeni ortaklarımız olan bu ülkelerin siyâset adamları, eğitimcileri ve gençleri, en eski üye devletlerde gözledikleri kendi tarihlerinin ve kendi kültürlerinin câhili olmalarına genellikle şaşırmışlardır. Avrupa Konseyi'nin, meselâ kıtanın diğer bölgelerinin târih öğretmenlerine hitâbeden, yeni üye ülkelerin târihi hakkında bir dizi öğretim broşürleri ya da malzemeleri yayınlayarak, bu durumu düzeltmeye zorlanmasının uygun olacağını düşünmektedirler.

Her defasında mümkün olduğu ölçüde millî ve Avrupaî ufukları dünya perspektifinde genişletmek yerinde olur, ve diğer medeniyetler özgün nitelikleri noktai nazarından incelenmiş olmalıdır, sırf Avrupa'nın yayılması ve işgâli bağlamında değil. Parlamento Asamblesi, kendi hesabına, Yahudi kültürünün ve İslâm medeniyetinin Avrupa'nın târihî gelişmesine kazandırmış oldukları belirgin katkıları konusunda hepimizin son derece duyarlı olması gerektiğini tavsiye etmiştir.

Avrupa Konseyi'nin uzmanları, ayrıca bütün öğrencilerin yeni ve yakın çağdaş târihin ana unsurlarını öğrenmeleri gerektiğine de inanmaktadırlar. Parlamento Asamblesi, bu bakış açısını paylaşmaktadır ve "gençleri demokrasinin yüceltilmesine daha iyi hazırlayacak biçimde modern târihin öğretimine uygun bir yer ayırmasını" talep etmiştir. 1997-1999 dönemi için, Avrupa Konseyi, orta öğretimde XX. yüzyıl târihinin öğretimi ve çıraklığı üzerinde iddialı yeni bir projeye başlamıştır. Bu projenin amacı, gençlerin kıtalarının yakın târihine ilgilerini uyandırmak ve bu asrın Avrupa'sını biçimlendirmiş olan güçleri, kişileri, hareketleri ve olayları daha iyi kavramaktır.

Yetenekler ve Tutumlar

Târihin çıraklığı ile bütünleşen yetenekler arasında, Avrupa Konseyi'nin üyeleri farklı haber ve belge biçimlerini sınıflandırma, inceleme ve tahlil etme; uygun sorular bulma ve dengeli ve sorumlu so-

nuçlara ulaşma; kendisini açıkça sözle ve yazıyla ifâde etme; diğer bakış açılarını anlama, farklılıkları tanıma ve kabûl etme; yanlışları, körü körüne verilen ve dönülmek istenmeyen kararları ve önyargıları meydana çıkarma yeteneğine özel bir ehemmiyet atfetmektedir.

Târihin çıraklığı ve öğretimi bir çok önemli tutumu da, özellikle merâkî, zihin açıklığını, müsâmahayı, empatiyi ve medenî cesâreti geliştirmelidir.

Özellikle okul ilişkileri ve değişimleri, farklı dil, kültür, etni ve din geleneklerinden gelen gençler arasında olduğu gibi ülke içinde de kendileri arasında, anlaşmayı ve dostluğu geliştirmektedir. Târih üzerindeki yeni faâliyetleri, Avrupa Konseyi'ne, bu konunun çıraklığının sınıf dışında okul ilişkileri ve değişimleriyle, müze ve alan ziyâretleriyle karşılıklı anlayışı ve Avrupa'ya güveni kolaylaştırabilme tarzını araştırma imkânı sağlamalıdır.

Derinliğine İncelenmesi Gereken Sorunlar

Avrupa Konseyi'nin tavsiyeleri kendiliğinden târihte "letrizm" in tamamen ortak yapılmış bir tanımı değildir. Buna karşılık, bu tavsiyeler, bu uyarıcı kavramın tanımının temsil ettiği büyük görev kadrosu içinde incelenmesi gerekli bir çok sorunu ve unsuru işâret etmektedirler.

Özet olarak, programlar, el kitapları ve uygulamalar aşağıdaki ölçülere olabildiğince uygun olmalıdır:

-târihî hakîkate saygı;

-demokratik müesseselerin korunması;

-hoşgörüyü, anlayışı teşvik eden insan haklarına saygı ve bakış açılarının çeşitliliğinin kabûlü;

-eleştirel tefekkürün ve körü körüne verilen ve dönülmek istenmeyen kararları, önyargıları ve klişeleri tanıma yeteneğinin geliştirilmesi;

-zihin açıklığı, empati ve medenî cesâret gibi tutumları teşvik etme.

EĞİTİM SİSTEMİ DIŞINDA
TÂRİHİN ÇIRAKLIĞI

Medya

Medya yüzbinlerce okuyucuyu, dinleyiciyi ya da televizyon seyircisini bilgilendirmeye -ya da bilgilendirmemeye- muktedir bir kitle görüngüsü teşkil eder. Târih, bu görüngünün hem yararlanıcısı hem de kurbanıdır. Medya iki işlev yerine getirir: târihî geçmiş hakkındaki haberleri ve tahlilleri yayarlar ve aynı zamanda yarının târihçisi olacıklara aktüalite hakkında belgeler üretirler.

Târihî bilginin geleneksel yayılma sistemi -kitaplar, konferanslar, incelemeler, -toplumun ancak sınırlı bir tabakasına ulaşıyordu. Bugün yazılı neşriyât ve sesli ve görüntülü yayınlar sâyesinde, vatandaşlar çok kolayca târihe yol buluyorlar. Siyâset adamlarının söylemlerinde geçmişe göndermeler ve târihî tahliller de bulurlar.

İmajın muazzam gücü dolayısıyla, televizyon, su götürmez bir şekilde büyük kitleye ulaşmak için en etkili iletişim aracını, her türlü bilgi için, ve haydi haydi, târih için, konuya saygılı kaldığı zaman, açığa vurmanın ve çıraklığın ideal vâsıtasını teşkil eder.

Târih, televizyon için, iyi bir iş olmuştur, zîrâ o halkın büyük kesimini ilgilendirir. Bazı kanallar, târihî dizilerin başarısı önünde, onları seyirci için en uygun saate programlamışlardır. Hattâ tamâmen târihe tahsis edilmiş bir kanal açmak da söz konusudur.

Bununla birlikte, medya her zaman titiz değildir ve târihî olguları bayağılaştırabilir ve fikri manipule edebilir. Teknik, bütçeyle ve seyirciyle ilgili sebepler yüzünden, medya her târihî tahlilde kaçınılmaz olan lehte ve ya aleyhte değerlendirme yapamayabilir. Bu durumda mesajın nasıl bozulduğu görülmeye değer. Editörler ve prodüktörler belli bir deontolojiye saygı göstermelidir ve aynı zamanda bir târihçi ile birlikte çalışmalıdırlar.

Bir etik kural, medyanın târih yaklaşımını ilgilendiren husûsa referans noktası teşkil edebilir.

Sanat ve Müzeler

Sanat, târihten gelir, ve müzeler târihin emânetçileridir. Sanatın çağdaşı bile, bir dönemin düşüncelerini, bedî ve sosyal endişelerini yansıtır. Sanat, zamanını temsil eder ve, onu anlamak ve yorumlamak için, târihî bilgiye ihtiyacımız vardır; bu bilgi, karşılık olarak, sanat tecrübesi etrafında zenginleşir.

Müzeler, tıpkı şehirlerimizin şehirciliği ya da bir şatonun ziyâreti gibi okulun tamamlayıcılarıdır. Yeni bir soluk, daha öğretici ve târihî olan sanat açılımlarını canlandırır. Eserlerin yorumu ondan daha ince ve hassas olur.

Öğretimde kaçınılmaz ve paralel âletler oldukları için, müzeler koleksiyonlarını, onları yorumlayarak değerlendirmelidirler. Müzeleri, her seviyede, millî, bölgesel ve yerel seviyelerde, Bonn'da Târih Evi adını taşıyan Alman müzesini örnek alarak, çoğaltmak gerekir. Meslekten târih araştırmacıları târihin sayfaları olan ve onları geçmişin belgesel delilleri hâline dönüştüren bu müzeleri değerlendirmeye yardımcı olabilirler.

Tiyatro ve Sinema

Bu iki sanat disiplini târihe sıkı sıkıya bağlıdır, zirâ onlar târihin duyurulmasının en iyi vâsıtalarıdır. Dâima kurguya dayanmalarına râğmen, onlar bazen târihin çok doğru cephelerini (Fransız İhtilâli, Roma İmparatorluğunun düşüşü, İkinci Dünya Savaşı, vs...) yansıtır- lar ve dâimâ açık ya da gizli bir mesaj ihtivâ ederler.

Târihî tahlîl doğru olduğu zaman, maddesiz bir kurgu bile bize başka bir devrin ya da geçmişin hayat tarzının bilgisini taşıyabilir, ve belki de bize târihi saygın bir târihçi tarafından yazılmış ciddî bir tâ-rih kitabından daha kolay kavrama imkânı verebilir.

Fakat târihî sinema (*Ebediyet için bir adam* veya *Schinder'in Lis-tesi*) ile temsilî sinemayı (Kleopatra veya Cesur Yürek) karıştırmak- tan sakınmak gerekir. Onların mesajları çok farklıdır. İlk ikisi bize tâ-rihin iyi bir manzarasını yansıtır, diğer ikisi ise târihî kesinlikten çok uzaktırlar.

Edebiyat

Edebiyat, her edebiyat, târihle doludur, zirâ şiirde bile târihî unsur çoğu kez vardır: Bertold Brecht, Victor Hugo, Federico Garcia Lorca ve daha nicelerinde durum böyledir, elbette öğretici şiirlerin yazarlarını da unutmamak gerekir.

Aynı şekilde, târih de edebiyatın malıdır. Çok defa romana, denemeye ya da başka tahkiyeye, târihî söylem dâhil edilir. Târih bir edebî türdür de: târih kitabı, hâtıra, biyografi, seyâhatnâme, kronik, günlük, uzmanlaşmış dergi makâlesi, ansiklopedi. Sonuç olarak, yazılı târih de edebiyata dayalıdır.

Bazı edebî eserler, büyük bir târihî zenginlikten gelirler: *Gülün Adı*, *Gazap Üzümleri*, *Don Quichotte*, bize bir çok târih kitabından daha çok haber ve târih bilgisi sunmuşlardır. Tam bir yaratıcı hürriyet içinde târihî bir devrin yeniden inşâsı bazen bir doktora tezinden daha açık bir terkip sunar.

Buna paralel olarak, Léon Tolstoy, Marguerite Yourcenar veya Robert Graves gibi yazarların zorunlu okunuşu, bu yazarların romanlarındaki târihî yaklaşımla, eğitim sürecine tamamlayıcı bir unsur taşımaktadır. Kurgudan hareket ederek, kesinlik ve doğruluk istenemez. Fakat, mümkün her sapmadan kaçınmak gayesiyle târihî mesajın doğruluğunu tesbit etmek öğretmene düşer.

Çevre: âile, arkadaşlık, topluluk

Ebeveynlerin düşüncesi ve âile çevresinde anlatılanlar, çocuğun mâruz kaldığı ilk tesirlerdir. Doğrusu, her âile ataların hâtırasından mîrâs devr alır ve geçmiş hakkında ve siyaset-târih hakkında düşüncelerini ifâde eder. Aile, yerler, şahıslar, târihî olaylar hakkında bir yığın haber nakleder ve bizi şu ya da bu kitabı okumaya yönlerdirir. Çevre çocuğa onun târih fikrini oluşturacak olan bazı zevkler, tarzlar ve ideoloji taşır.

Yapacağı seyâhatler ve farklı şahıslarla karşılaşmaları çocuğa geniş bir tarih vizyonu kazandırır. Her hâlükârda, bugün târihin sıcaklığı, haberler toplamanın ve yorumların, söylemlerin ve yeniden inşâların benimsenmesinin, sürekli yenilenen, her gün yeni târihî referanslar taşıyan, çok karmaşık bir sürecidir.

TÂRİHİN TELE-VİZYONU

Klaus Wenger¹⁷

Televizyon, Târihin Kaynağı ve Ürünü

Târihten ve târihin aktarımından bahsetmek, hâfızâdan, ve özellikle de imajlardan bahsetmektir. Ortak hâfıza, tamamlayan ya da çelişmeli, doğru ya da yanlış, otantik ya da düzeltilmiş, hattâ tahrîf edilmiş imajlardan müteşekkildir. Yüzyılımızın en çok imaj üreticileri arasında, sesli görüntülü iletişim araçları ve özellikle de televizyon vardır.

Kitle iletişim araçları ile ses ve görüntü teknolojisinin bütün kamu ve özel hayat alanlarına girmesiyle, hâfızayı teşkil eden imajları git gide televizyon belirlemektedir. Televizyon daha şimdiden büyük ölçüde, arşivler sâyesinde, okulda kitaplarla öğretilen târihin yerine geçmiştir. Her yerde, söz ve yazı, târihin başlıca kurucu unsuru olarak yerini imaja terk ediyor.

Bu ağır basan yere, imaj ajanlarının, özellikle gazetecilerin ve televizyon yazarlarının artan sorumluluğu cevap vermelidir. Bir bilinçlenme kendini zorla kabûl ettiriyor

Televizyon artık basit bir gözlemci, aktüalitenin az çok sâdık ya da inandırıcı tanığı değildir. O, bir çağdaş târih "yazısı"nın başlıca vektörlerinden biri olmaktadır (meselâ, Filistin-İsrâil anlaşmasının imzalanmasına âit imajlar gibi).

Buna muvazî olarak, bizzat televizyon târihin bir ürünüdür: Onun görüntülü dili, tematik ve yaratıcı kaynakları bir kültürü, bir ideolojiyi ve demek ki bir târihî durumu yansıtır.

¹⁷ Bu metin *Colloque sur l'apprentissage de l'histoire en Europe* (Avrupa'da Tarihin Çıraklığı Kollokyumu, Paris 1994) münâsebetiyle yazılmıştır. Klaus Wenger, bu makalenin yazılışı sırasında, Strasbourg'da, Fransız-Alman kültürel televizyon kanalı Arte'nin Belgesel Birimi'nin sorumlusuydu.

Televizyonun işleyişi, statüsü, misyonu, hedefleri ve etkisi, onun siyâsî-târihî çevresine bağlıdır. Meselâ Fransız ve Alman sesli-görüntülü sistemleri arasındaki farklılıkları zikrederim, bu farklılıklar İkinci Dünya Harbi esnâsındaki iletişim araçlarının rolünden kaynaklanmaktadır.

Sesli-görüntülü Bilgilendirme (Odiovizuel), Târihin Eyleyeni (Ajan)

Açık bir hakikat: Kitle iletişim araçları imajlarıyla olduğu kadar göstermedikleriyle ve sustuklarıyla da ortak hâfızaya katkıda bulunmaktadır.

XX. yüzyıl tadrîcen yazının yerine sözü, sonra da imajı koydu. Hâfızalarımızı tazelemek üzere, 20-50 yılları arasında radyonun gücünü zikrederim: onun nazizm yönetiminde ("Der Führer spricht") propaganda da harekete geçirici rolü; Wehrmacht tarafından işgâl edilmiş ülkelerde direnme faaliyetlerinin örgütlenmesinde radyonun belirleyici rolü, hattâ Amerika Birleşik Devletleri'nde Orson Röportajının tahrik etmiş olduğu panik.

Radyo ile birlikte târihin millî sınırlar ötesi ajan olarak sesli-görüntülü bilgilendirmenin bir boyutu açılıyordu (meselâ, 1956'da Macar radyosunun çağrıları).

Teknik evrim, özellikle uydu ile imajların aktarılması, imajların algılanmasının ve dolayısıyla onların bireyler ve sosyal gruplar üzerindeki tesirlerinin millî ya da jeopolitik kadrosunu kırmaktadır. Aynı zamanda haber ve imaj kaynaklarının çoğaltılmasına ve yerlerinin değişmesine yol açmaktadır. Millî bir kimliğin birleştiricisi olan *kitle iletişim araçları (mass media)*'nin zamanı geçmiştir; artık "Fransa'nın Sesi" yoktur, fakat birçok sesle kaynayan bir Fransa vardır.

Netice îtibâriyle, televizyon artık 60-80 yıllarında olduğu gibi târihin tek sesli bir birleştiricisi olamaz.

Televizyonun, her iletişim aracından daha çok milletlerin belli bir târih görüşünü, özellikle tabulaştırılmış bölgeleri sınırlayarak ya da onları kırarak katkıda bulunmuş olduğunu hatırlayalım: Vichy

hakkında Fransız televizyonunun susması, Almanya Federal Cumhuriyeti'nde nasyonal-sosyalist geçmiş hakkında bilinçlenme çalışması.

İmajların ve dolayısıyla târihî hayâlin kontrolü, böylece tek siyâsî iktidârın doğrudan kontrolünden kaçmaktadır. Devlet, kendi târih görüşünü zorla kabûl ettirmek ve nesilden nesle aktarmak için önemli bir âletin tekeliini kaybediyor. Öyleyse bu resmî târihlerin sonu mudur?

Târihin Gücüne Sâhip İmajlar mı?

İmajların siyâsî ya da ideolojik manipülasyonu millet ya da devlet seviyesinde gittikçe azalarak kullanılmaktadır. O hâlde, târihin -siyâsî, dinî, ideolojik- uyumlu ve arzulanan bir görüşünü kontrol ya da kabûl ettirmek gitgide zorlaşmaktadır. Târihin hikâyesi ve yorumu böylece tâarihçiler, yazarlar ya da siyâsî şahsiyetler gibi târihin geleneksel ajanlarının elinden tedricen kurtulmaktadır.

Yayının teknik açıdan gelişmesi, özellikle uydu sâyesinde, televizyon, Avrupa'nın bölünmelerden kurtulmasında önemli bir rol oynamıştır. Komünist İmparatorluğun düşüşünün sahnelenmesi, belki de târihin ajanı olarak televizyonun rolünü gösteren en güzel örnektir. Bu olaylar, Avrupa'da kültürler arası diyalog vâsıtası ve âmili olarak televizyonun ehemmiyetini göstermektedir.

Buna paralel olarak, bu medyanın en kötü sapmalarına da tanık oluyoruz. Romanya'da sözde ölüm kampları, Çavuşesku dâvâsının sahnelenmesi, Orta Avrupa odiovizüel arşivlerinin keşfi bize manipülatör bir Televizyonun tehlikesini göstermektedir. Bir diğer mizanzen: Körfez Savaşı mizansenini ya da Amerika Ordusunun Somali'ye veya Hâiti'ye müdâhelesinin doğrudan aktarılması mizansenini, bize kendi kanununu siyâsî ve sosyo kültürel ajanlara empoze eden bir medyanın tehlikelerini göstermektedir: Târih, evrensel köyün bir *reality-show*'u hâline dönüşüyor.

İmajlar üretimindeki teknolojik ilerlemeden sakınlım: Sayısal imaj -ve elektronik beyin, yayınlanmış manzaranın sürekli manipülasyonuna imkân vermektedir. Elektronik beyin ve sayısal montaj ile, özgün ve kopya, otantik ve rökonstitüsyon kavramları kayboluyor.

İmaj artık mevcut nesnenin aynası değildir, bu ayna bilkuvve mevcut olan imajlar tarafından yaratılmış olabilir.

Sesli-görüntülü bilgilendirme - videokonferans, uzaktan gözetleme, vs.-'in, günlük hayatımızın bütün cephelerine nüfûzu, zâten gelecek nesillerin târihî çalışmasının kaynaklarını teşkil edecek olan imajların ve seslerin çoğalmasına yol açıyor. Bu sınırsız malzemeyi nasıl depolamalı? Bu malzemeyi nasıl işlemeli ve yorumlamalı? Târihçileri bu yeni kaynaklara hâkim olmaya nasıl hazırlamalı?

İmaj dâimâ bizim hayâlimizi ve dolayısıyla târih görüşümüzü beslemeye devam edecektir. Fakat o, mâhiyet değiştiriyor: o artık doğrulanabilir bir kaynak değildir, diğer tanıklıklar olmazsa, imaj artık târihi okumanın ve yazmanın nesnesi değildir. İmajın yeni teknoloji, hayâlimizin ustalığını (mâitrise) değiştiriyor ve böylece târihle ilişkimizi dönüştürüyor. Böylece târih, her zaman ne ise o oluyor: geçmişin bilkuvve bir yaklaşımı.

BİR MÜZE MÜDÜRÜNÜN GÖRÜŞÜ

Hermann Schäfer¹⁸

İşin başında, târihin rolüne benzeyen bu girişle -bir târih profesörü ve müze müdüründen fazladan gelen bir giriştir bu- sizi ürkütmediğimi umarım. Bununla birlikte eğer durum böyleyse, bunun hatası târih derslerimize ve eski öğretmenlerimize düşer. Bunlar, 1985 târihli bir kitaba inanmak gerekirse, "tıkıyor ve tahrip ediyorlar". Bu elbette sosyolojik bir tahlîl değildir, fakat Avusturyalı şâir Thomas Bernard'ın istihzâsıdır. Onun *Alte Meistir* adlı kitabını zikrediyorum, ve Bernard'ın -her zaman olduğu gibi istihzâlî- söyleşisi şüphesiz ciddîye alınamaz, çünkü kitabını komedi olarak nitelendiriyor: "[...] Öğreticiler her zaman ve her yerde yaşamanın ve varolmanın engelleyicisidirler. Genç insanlara hayatı öğretmek, onlara hayatı açıklamak, hayattan onların öz tabiatlarının bitmez tükenmez zenginliğini yaratmak yerine, hayatı onların içine hapsederler, onu boğmak için her şeyi yaparlar. Çoğunluk îtibâriyle, bunlar görevi gençlerin hayatını tıkamaktan ve onu son derece güçten düşürücü bir kaç şeye dönüştürmekten ibâret olduğu gözüken sefil yaratıklardır. Elbette, sâdece aşağı orta sınıftan gelen hissî ve bozuk küçük zihinler, öğreticilik mesleğine gönül verirler"

Bu tasvirde, kendi öğreticilerinizi tanıyor musunuz? Bu acı hiciv, aslında yeni değildir. İtalyan târihçi Benedetto Croce, daha yüz sene önce târihçilere muhayyile eksikliklerini ve aşırı sertlik ve uyuşukluklarını açık açık söylüyordu. Onlara daha dokunulabilir ve daha canlı sunuşlar tavsiye ediyordu.

Ya da müzeleri ziyâreti tercih ettiniz mi? Alman müzelerinin canlı diye adlandırılmaya lâyık olduklarına inanıyor musunuz? Yüz-

¹⁸ Bu metin *Colloque sur l'apprentissage de l'histoire en Europe* (Avrupa'da Tarih Çıraklığı Kollokyumu, Paris 1994) münâsebetiyle yazılmıştır. Hermann Schäfer, bu makalenin yazılışı sırasında, Bonn'da, Almanya'nın Haus der Geschichte (Tarih Evi) müzesinin müdürü idi.

yıl önceki Alman müzelerinin müdürleri, ziyâretçilerinin her yerde metinler aradıklarından ve fiilen "kulaklarıyla" okumayı arzu ettiklerinden şikâyet ediyordu. Bu yakınma bugün de geçerlidir. Müzede farklı Avrupa milletlerinin davranışının çok güzel bir edebî karşılaştırmasını -bu da Thomas Bernhard'ındır- alıntılama müsaade ediniz: "Yaratılıştan sanat duygusuna sâhip olan İtalyanlar, müzede gezerken doğuşlarından îtibâren sır içinde oldukları intibasını verirler. Fransızlar, müzeyi yanılığdan kurtulmuş bir havayla ziyâret ederler; İngilizler her şeyi biliyormuş ve her şeyi tanıyormuş gibi görünürler. Ruslar hayranlık duygusu içindedirler. Polonyalılar yukarıdan bakarlardı."

Almanlar çok sert bir biçimde yargılanmışlardır: "Almanlar bir sanat müzesini gezerken gözlerini katalogdan kaldırmazlar, duvara asılmış eserlere göz ucuyla bakarken, katalogu incelemeye devam ederler ve, salonları geçtikleri sırada, son sayfasına ulaşınca kadar gittikçe katalogun içine dalarlar, ve zâten artık çıkıştadırlar."

Geçen sene, Almanya'da yüz milyon ziyâretçi saymıştık, bunların hepsi, yukarıda tasvir edildiği gibi davranmamışlardı. İlk bakışta sevindirici olan bu rakam bununla birlikte bütün bu kişilerin nüfusun % 30'unu teşkil ettiği anlamına gelmektedir. Bu sebeptendir ki, benim müzem, Thomas Bernhard'ın gördüğü türdeki "müze adamı"ndan daha çok "sokak adamı"na hitap etmektedir.

Okullar ve müzeler: sosyal gerçekliği yansıttığı kadar da etkileyen ve bunu çok farklı tarzlarda yapan çok farklı iki müessese. Müze, bilhassa târihî olduğu zaman, aksine bir haber ve tefekkür yeri olarak varlığını sürdürmektedir.

Daha bir kaç sene önce Hermann Lübbe, medenîleştirici ilerlemenin hızlanması, büyüyen ve kuşatıcı güvensizlik duygusu ve "müzeleştirilmeye" karşı artan eğilimler arasındaki ilişkilere dikkat çekmişti. Bu şu anlama gelir: Bu günümüzün dönüşmesi hız kazandığı ölçüde geçmişimizin kalıntılarını müzede muhafaza altına alma arzusu da o derece artmaktadır. Müzeler böylece bu kalıntıların, düşüncelerimize referans noktası olarak hizmet etmelerine imkân sağlarlar. Beşerî kültür târihinin bir sergisini sunarlar. Böylece gelenekler yara-

tırlar, hâtırâyı cesâretlendirirler ve bir târihî kimliğin yaratılmasına katılırlar. Bu bakış açısından, müze ve onun muhtevâsı, ölmüş ve gömülmüş olmaktan uzak, bizim düşüncemizin ve hareket tarzımızın kurucu unsurlarıdır. Zirâ geçmişimiz üzerindeki tefekkür bize bugünü anlama ve geleceği biçimlendirme imkânı sağlar. "Târih" deyişi burada, kısmen, biyografinin, şahsiyetin kendisi ya da köken fikrinin yerine geçebilen bir değişken teşkil eder. Bütün bu deyimler belli ölçüde aralarında gruplandırılır.

Almanya'daki olaylar, müzeleştirmeye eğilim sözünü beklenmeyen bir biçimde doğrulamıştır. Demir perde düştüğü -târihçi Theodor Mommsen'in bir kelimesinden ilham alarak söylemek gerekirse- ve "dünya târihi bir viraj döndüğü" zaman, Batı Almanyalıları, en müsâid durumda idiler. Bir devlet her gün yıkılmıyor ve hâtırâ koleksiyoncuları ve avcıları yabancı kokusunu almakta yalnız değildiler. Bizzat târihî müzeler de gerçekten bir Devletin, bu devletin medeniyetinin ve kültürünün izlerini toplama fırsatından yararlanmışlardır. Berlin'de Alexanderplatz üzerinde 4 Aralık 1989 büyük gösterisinin pankartları ve bandrolleri, beş ay sonra Bonn ve Berlin'de yine sergilenmişti. Bu sergiye âit benim gözde bandrollerimden birisi "'geçmişsiz gelecek olmaz" yazısını taşımaktaydı.

Bu slogan tabiatıyla müzelere de uygulanır. Geçmişte, müzeler eğitim yerleri ya da Sanat Tanrıçalarının tapınakları olmuştur. Gelecekte daha çok eğlence yerleri olacaklardır. Müze bir medyadır. Bu kitle iletişim aracının özel avantajı, peşinen hususî bir kitleye hitap etmemesidir. Gerçekten bu, onun popülaritesinin sebeplerinden birisidir. Sergiler uzmanların dilini konuşmazlar. Tam aksine, ziyâretçiyi görmek istediği şey için kelimeler bulmaya, sergilenen parçalar hakkında kendi fikrini oluşturmaya sevkederler.

"Târih bilinci, geçmişin hâtırâsı, bugünün yorumu ve geleceğin beklentisi arasındaki karmaşık bir ilişki sâyesinde oluşur" (Jeismann). Öyleyse, târihî hâtırânın sosyal anlamı, kategorik bir tanıma uygun düşmez. Ortak, ya da kısmen ayrılmış bir târihin anma töreni, bir kimlik duygusunu, bir toplumun meşrûluğunu güçlendirir mi? Sorun hakkında hiç bir uzlaşma mevcut değildir.. "Târihî Sergi-

leme" medyasının kullanımı, netice îtibârıyla, [çok şükür!] müze kurma bilimine âit bir dogma ile sınırlanmamıştır. Târihî sergilerin konuları, sorunlar ve târihî perspektifler kadar sınırsızdır. Ve yapımcılar uzun zamandan beri yaratıcı zihinlerini inceltmişlerdir. Çok hissî bir gösterinin yerini belgelerin bilgiye dayalı sergileri almıştır. Kavrama ve pedagojik ve didaktik vâsıtalar alanında hürriyet, bereket versin ki artmıştır.

Târih müzelerinin müdürlerine genellikle aşağıdaki soru sorulur: târih -ve netice îtibârıyla bugünün anlaşılması- müzede öğretilbilir mi?

Müze bir okul değildir. Orada bir imtihana özgü bilgiler toplanamaz. Klasik anlamda bir ders ya da bir korferansla öğretim söz konusu değildir. Müze, nesiller arasında bir iletişim tecrübesi teşkil eder.

Ziyâretçilerin bir sergiden ya da bir müzeden bekledikleri öngörülebildiği ölçüde, onların bilgi ve eğlence talepleri az çok dengelenmiştir. Onların davranışları da -en iyi durumda- "kültürel vitrin yalama" olarak nitelendirilmiştir (Heiner Treinen). Sanatımızın, kültürümüzün ve târihimizin sergilendiği camekânlar boyunca yapılan bir tür gezi, söz konusudur. Olumsuz anlam genişletmeleri yoktur, aksine, bu, ziyâretçinin kültür alanında yorucu olmayan, uyarıcı eğlenme ihtiyacını ifâde eder. Zirâ bugün haklı olarak bir müzenin eğlence toplumunun parçasını teşkil ettiği anlayışı vardır.

Derin bilgi, okumanın meyvesidir. Bir müze, farklı bir tecrübeyi temsil eder; burada sergilenen parçalar, târihin "izleri" olarak sergilenmiştir. Onların maddî çevresi bir târihî durumun mecâzî yerini tutar; görsel eğitim sürecini canlandırmaya gayret eder. "Ziyâretçiler, sergiyi koyunların ot otlaması gibi otlarlar. Onların müzede sistemli bir okuma yapmaları beklenemez". Bu, yapımcı Ralph Appelbaum'un bir müşâhedesidir. Bu, serginin esasının, ziyâretçinin gözlerini, ayaklarını ve sabrını deneyen metinlerle ağırlaştırılmış olmamasını gerektirir. Okumayı kolaylaştıran metinler ziyâretçinin görsel intibalarına uygun olmalı, yön bulmasını kolaylaştırmalı, mizansenler eklemeli ve onları tamamlamalıdır.

Kim bir müze ziyâretçisinin davranışlarını gözlerse, her nesnenin önünde işâretlenmiş ortalama durma zamanının çok kısa olduğunu tespit edecektir. Bunun için sergilenen parçaları özenle seçmek zorunludur. Bu seçimin kıstasları nelerdir?

Çekicilik Gücü: Sergilenen para ziyaretçinin dikkatini çekmelidir.

Tutma Gücü: Ziyâretçiler sergilenen parça tarafından yayınlanmış işâretleri çözebilecek durumda olmalıdır. Öyleyse nesnenin ve ziyâretçinin özel ufkunun yakınlaştıracı ve tahliye edici bir bağ içinde bütünleştirilmesi söz konusudur.

İletişim Gücü: Ziyâretçiler, uygun biçimde sergilenmiş parçaları okumak ve anlamak için, özel ufuklarından sızan yapısal ve terminolojik kavramlardan yararlanabilmelidir. Medyatik ve tahkîyeli vâsıtlar, -soyutlanmış ya da sahnelenmiş- nesneyi kendi bağlamı içine yerleştirirler. Böylece müzeye özgü iletişim süreci kendisini kabûl ettirir.

Çekicilik gücü, tutma gücü, iletişim gücü; sergilenmiş bir parçanın sihirli gücünü kısaca tanımlayan bu terimleri Amerikan müzesinin psikoloğu Harris Shette'e borçluyuz.

Bir müze ziyâreti, iki şart mevcut olduğu zaman bilgilerin derinleşmesine katkıda bulunabilir. Bu şartlardan birisi, ziyâretten önce mevcut olan yapısal bilgilerin ferdî temelidir; ve ikincisi ise, târihî müzelerin alâkadâr olduğu sayısız konudan birine yönelmiş aktif ilgidir. İyi bir sergilemenin amacı, ziyâretçileri târih üzerinde -ve bilhassa bugün üzerinde- diyoğa ve tefekküre teşvik etmektir. Sergilemenin konusu üzerindeki iletişim biçimleri, iyi bir sergilemede, sergilenen parçaların seçimi ve bizzat sergilemenin gerçekleşmesi kadar zorunludur.

Diğer taraftan, ziyâretçilerin târihî bir müzede bugünün temelleri hakkında ne öğrendiklerini sormak biraz basit kaçır. Büyük târihî gelişmeler mâhiyeti gereği karmaşık ve çeşitli yorumlara elverişlidirler. Yaşanan târih bunun dışında değildir. Netice îtibâriyle, târihin her

tabîî yorumu, aşırı derecede basitleştirme ya da doğruyu bozma şüphesiyle karşılanabilir.

Müzeler ve sergilemeler, bilgilendirebilir ve eğlendirebilir, tartışmaya teşvik edebilir, sorunların bilincine vardırabilir, fikirleri çoğaltabilir ve onları açıklığa kavuşturabilir, sorunları cesâretlendirebilir ve târih mefhûmunu güçlendirebilir. Böylece müzeler, medenî, tenkidî ve aydınlanmış bir zihnin teşekkülünü kolaylaştırır. Günümüzde, sergilemeler, tasvir ettikleri gerçekliğe sadâkatlerine göre değil daha çok "sürekli konferans yerleri" olup olmadıklarını bilme meselesine göre yargılanmışlardır (biraz tahrik edici bir ifâde Joseph Beuys'e âittir). Artık toplumları doymuş bir kendini beğenmişlikten koruyan, böylece iletişim kuramcısı Neil Postman'ın bugünü tahlil eden çalışmasında geliştirdiği şeye uyan bir tartışma teklifi teşkil ederler. Târihî tefekküre alışmış bir zihin, mevcut görüntülerin karmaşıklığını çok daha iyi tahlil etme durumundadır ve târihsiz bir barbarın bunu başarması mümkün değildir.

Târihî bir nesneyi düşünürken, otantiğin büyülemesi derhâl aklınıza gelir; orada müze medyadan ayrılır. Adenauer'in servis arabası Goggomobile ya da -başka bir örnek vermek gerekirse- 1970'te Willy Brandt'ın Erfurt'a gitmek için ödünç aldığı vagon-salon müzelerin genç ziyâretçisini Napolyon'un devesinden ya da bir imparatorun tâcı ya da Mona Lisa gibi hazînelerden daha az mı büyüler?

Çağdaş târih müzeleri, özellikle bir modern müze anlayışının gerçekleşmesine adanmıştır. Târihî konunun kronolojik yakınlığı ve sergilenmiş nesnelerin talep edilmiş "bayağılığı" -ki bunlar bazen sakıncalıdır ya da onların çekiciliğini zayıflattığı iddia edilir-, aslında ilişkili bir avantaj kuracak durumda bulunmaktadırlar. Şahsî tecrübelerle başvurma, târihî hayatın şartlarını bugün üstün gelen şartlarla gerçekçi biçimde mukâyese imkânı, bugün ve geçmiş arasında tamamen açık ilişkiler sâyesinde olumlu ya da olumsuz bir kimliğin oluşturulması imkânı, bütün bunlar çağdaş bir târih müzesinin özellikle meydana getirdiği bir iletişim sürecini oluşturur.

Tabiatçı mizansenler ve yaşanmış tecrübeyi elde etmeye çalışan gerçekleştirmeye biçimleri bir sergiyi canlı kılmaktadır. Ziyâretçinin

emrine sunuılmış hizmetler, çok lüzumlu pedagojik programlar ve ferdî "*guidage*" (rehberlik) sistemleri ziyâretçilerin yığılmamasına ve yorulmamasına katkıda bulunmuşlardır. Ziyâretçinin böyle yönlendirilmesinin -*olmassa olmaz*- şartı, daha sonraki ziyâretçilerin sosyo-demografik bağlamını tespit etmektir. Onların ne ile ilgilendiklerini bilmek, bilgi seviyelerini ve beklentilerini yoklamak gerekir. Mimarlık açısından cezbedici bir müze, şehir ziyâretleri sırasında bir müze ziyâretini öngörmemiş olan kişileri celbedebilir. Bilgilenme ve eğlenme vâsıtası olarak, ve hattâ târihin tecrübî sunuş yeri olarak müze, kültür hayâtında mükemmel bir yer işgâl edebilir. Bu yerin câzibesi, tiyatronun, siyâsî derginin ya da eğlence parkının uyandırdığı câzibeden daha az değildir.

Bonn'da, *Haus der Geschichte* (Târih Evi), demokratik devletin ilkelerini ve işleyişini anlatmaya can atmaktadır. Harpten sonra Alman târihinin büyük çizgileri hakkında bilgi vermekten memnun olmayan bir müze, ülkemizin târihi hakkında şahsî tefekkürü teşvik etmeye çalışmaktadır. Farklı bilgi seviyeleri, iletişimin uygun bir biçim almasına imkân sağlamaktadır. Bu seviyeler sıkışmış ziyâretçi için olduğu kadar zamanı olan ziyâretçi için de, târihte derin bilgi sâhibi olanlar için olduğu kadar bilgileri daha az olanlar için de, gençler için olduğu kadar daha yaşlı ziyâretçiler için de tatmin edici gözükmetedir.

SONUÇ: İLERLEME, DEMOKRASİ, İNSAN HAKLARI VE DAYANIŞMA İÇİN TARİH

Muhtevâsız bir târîh metodu okutmak, tasarlanmış fikirler olmaksızın târîh öğretmek mümkün müdür? Minunum bir temel mevcut mudur? O nedir? Tenkîdî bir yaklaşım için vazgeçilmez kıtas nedir? Târîh öğretimi için bir Avrupaî çerçeve tanımlamak mümkün müdür? Muhtevânın içerik uygunluğu; kaynakların önemi; bakış açılarının çeşitliliği; seçmenin ve şartlandırmanın etkisi. Bu yaklaşım Avrupa'da hangi ölçüde uygulanmıştır? Paris Kollokyumu sırasında sorulmuş olan bu sorular, târîhin öğretimi konusundaki düşünceleri yönlendirmiştir.

Târîhçiler târîhin zorunlu olarak taraflı olduğunu bilirler, fakat halk genellikle bunu bilmez ve çoğu kez safdil gözüdürler. Târîh öğretiminin ve çıraklığının asıl sorunu, mükemmel rapor (compte rendu) olmadığı, târîhin matematikler gibi incelenemeyeceği hususunda gençleri duyarlı kılmaktan ibârettir.

Bütün eğitim sistemlerimizde, geçmiş ve hattâ çok daha yakın eğitim sistemlerinin bozukluklarını düzeltmek gerekir.

Eğitim-Öğretim kurumları târîhî olguların öğretiminden daha çok, târîhin çıraklığına hazırlamaya daha büyük bir dikkat göstermelidir: Bu konuda olguları aktarmaktan daha çok nasıl öğrenileceğinin verilmesi yerinde olacaktır. İşte târîh tenkidini geliştirmek için bir kaç basit deneme: Doğum târihimizi nasıl öğrenebiliriz? Veriler hangi görüş açısından takdim edilmişlerdir? Şâhitlerin önemi ve bağlamın nazar-ı dikkate alınması; târîh yanılıgısı (anakronizm), geçmişî sanki bugün söz konusuymuş gibi sunma mecburiyetinde kalma habası.

Târîh bugünün Avrupası'nda oynayacağı temel bir siyâsî role sâhiptir. O, fertler arasında ve Avrupa halkları arasında anlayışı, mûsâmahayı ve güveni kolaylaştırabilir. Bir bölünme, şiddet ve hoşgörüsüzlük gücü de oluşturabilir. Târîhin bilinmesi, medenî hayat için asıl önemini devam ettirmektedir, zirâ târihsiz, manipölasyona, özellikle siyâsî manipölasyona çok daha fazla, açık kalabiliriz.

Ek

AVRUPA'DA TÂRİHE VE TÂRİHİN ÇIRAKLIĞINA DÂİR TAVSİYE 1283¹⁹

1. Her birey geçmişini tanıma hakkına ve onu reddetme hakkına sahiptir. Tarih bu geçmişi yeniden bulma ve bir kültürel kimlik yoğurma vâsıtalarından biridir. Bu aynı zamanda tecrübeye açılmış bir kapı ve geçmişin ve diğer kültürlerin bir zenginliğidir. Tarih, haberin ve kontrol altına alınmış muhayyilenin tenkitli yaklaşımını geliştiren bir disiplindir.

2. Târihin, bugünün Avrupasında oynayacağı bir temel siyâsî rolü de vardır. Tarih, fertler ve Avrupa halkları arasında anlayışı, hoşgörü ve güveni kolaylaştırabilir. O bir bölünme, şiddet ve hoşgörüsüzlük gücü de olabilir.

3. Târihin bilinmesi medenî hayat için önemlidir. Târihsiz, birey çok daha zayıftır, siyâsî ya da başka hilekârlıklara mâruz kalabilir.

4. Gençlerin çoğu için, tarih okulda başlar. Tarih tesadüfen ele alınmış tarihî olguları ezbere öğretmekten ibâret olmamalıdır. O, tenkit zihniyetini geliştirecek ve demokratik, müsâmahakâr ve hukuk bakımından sorumlu bir davranışı kolaylaştıracak biçimde tarihî bilgileri kazanma biçimlerine alışma olmalıdır.

5. Eğitim-öğretim kurumları tarih hakkındaki haber ve fikirlerin tek kaynağı değildirler. Diğer kaynaklar arasında kitle iletişim araçları, sinema, edebiyat ve turizm sayılabilir. Ailenin, eşlerin, mahallî ve millî toplulukların ve dinî ya da siyasî grupların icrâ ettiği bir etki de mevcuttur.

6. Yeni iletişim teknolojileri (CD-1, CD-ROM, İnternet, bilkuvve gerçeklik, vs...) târihin konularının kapsamını ve etkisini genişletme yolundadır.

¹⁹ Asamble (Konsey) tarafından tartışma 22 Ocak 1996 (I. Seans) (bkz. Doc. 7446, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu, Raportör: M. De Puig). *Asamble tarafından benimsenmiş olan metin 22 Ocak 1996* "(I. Seans).

7. Târihin bir çok biçimini ayırdetmek mümkündür: Gelenek, hâtîrâlar ve analitik târih. Olguların seçimi, biçimlerin herbirinde, farklı kıstaslara tabidir. Ve târihin bu farklı biçimleri farklı roller oynarlar.

8. Siyâset adamlarının kendi târih yorumları vardır, ve bazıları târihi tahrîf etmeyi denemişlerdir. Hemen hemen bütün siyasî sistemler kendi menfaatlarına hizmet etmek için târihi kullanmışlardır. Târihî olgulara âit kendi versiyonlarını ve târihte iyilikler ve kötülükler hakkındaki kendi tanımlarını zorla kabûl ettirmişlerdir.

9. Amaçları mümkün olduğu ölçüde en nesnel olmaktan ibâret olsa bile târihçiler de, târihin özelliğinin ve târihin yeniden inşâ edilebildiği ve yorumlanabildiği farklı tarzların tamamen bilincindedirler.

10. Vatandaşlar tahrîf edilmemiş bir târih öğrenme hakkına sâhiptirler. Öyleyse Devlet bu hakkı garanti etmeli ve öğretilen her şeyin dinî ya da siyâsî açıdan bozulmasını engelleyen, uygun bir ilmî yaklaşımı cesâretlendirmelidir.

11. Öğreticiler ve araştırmacılar, târih öğretiminin muhtevâsını sürekli olarak düzenlemeyi ve yenilemeyi temin etmek için anlaşmalıdır. Târihin bugün ile birlikte ilerlediği önemlidir.

12. İster sınıf, ister televizyon stüdyosu, ister üniversite kütüphanesi olsun târih alanlarında çalışan herkes birbirine karşı şeffaflık içinde olmalıdır.

13. Çok yakın zamanlara kadar târihin tahrîfinden çok ızdırap çeken ve çeşitli şekillerde siyasî sansüre tabî olan Orta ve Doğu Avrupa'nın sorunsalına özel bir dikkat gösterilmelidir.

14. Asamble, Bakanlar Komitesi'ne aşağıdaki teklîfler çerçevesinde Avrupa'da târih öğretimini cesâretlendirmeyi tavsiye eder:

I. Tarih bilgisinin gençlerin eğitiminde önemli bir payı olmalıdır. Târih öğretimi öğrencilere haberi tenkîtli ve sorumlu bir biçimde tahlîl edecek ve yorumlayacak, konuların karmaşıklığını kavrayacak ve kültürel çeşitliliği takdir edecek entellektüel yetenek kazanma imkânı sağlamalıdır. Millî, ırkî, dinî ve diğer önyargılar üzerine temel-

lendirilmiş klişelerin ve diğer bozulmaların kimliğini tanımak gerekir.

II. Tarih programlarının muhtevâsı, çok açık olmalıdır. Toplumların bütün cephelerini anlamak gerekir (sosyal ve kültürel tarih kadar siyâsî tarih de incelenmelidir). Kadınların rolü gerektiği gibi tanınmalıdır. Yerel tarih ve millî tarih (fakat milliyetçi tarih değil) öğretilmelidir. Azınlıkların târihi de anlatılmalıdır. Tartışılmış, duyarlı ve trajik olaylar karşılıklı olumlu tesirlere göre dengelenmelidir.

III. Bütün Avrupa Târîhi, belli başlı siyâsî ve iktisadî olayların târihi, aynı şekilde, Avrupa kimliğini oluşturmuş olan felsefî ve kültürel hareketler, öğretim programlarında yer almalıdır.

IV. Eğitim-Öğretim kuruluşları farklı ülkelerde aynı konuların farklı işlenme tarzlarını tanımalıdır, ve bu, okullar arası değişimler için bir temel olarak geliştirilmelidir.

V. Okul el kitapları hakkında bir milletlerarası araştırma kurumu olan George Eckert Enstitüsü desteklenmelidir, ve üye devletlerin Eğitim bakanları ve okul el kitaplarının editörleri, enstitünün el kitapları koleksiyonunun güncelleştirilmesine göz kulak olmalıdır.

VI. Târîhin farklı çiraklık biçimlerini (ders kitabının incelenmesi; televizyon, sergiler, müze ziyâretleri, vs...), -bunlardan birine özel imtiyaz tanımaksızın- birleştirmek gerekir. Yeni haber teknolojileri, tam olarak bu süreçle bütünleşmelidir. Kullanılacak malzemenin seçimine uygun, eğitimle ilgili (ve akademik) kıstaslar, sağlamlaştırılmalıdır.

VII. Gençler tarafından târihin değerinin bilinmesi üzerinde okulun ve okul dışının tesirleri arasındaki karşılıklı etkileşme, müzeler (ve özellikle tarih müzeleri), kültür yolları ve genellikle Turizm yoluyla teşvik edilmelidir.

VIII. Târîh öğretiminin yenileştirici yaklaşımları cesâretlendirilmelidir; aynı şekilde sürekli meslekî formasyon, özellikle yeni teknolojileri ilgilendiren gelişmeler teşvik edilmelidir. Tarih öğrencilerinin karşılıklı etki şebekesinin te'sîsi, teşvik edilmelidir. Öğreticilerin sü-

rekli eğitimi için Kültürel İşbirliği Konseyi'nin programı çerçevesinde örgütlü öğreticilerin Avrupa seminerleri için, târihe öncelik verilmelidir.

IX. Öğreticiler ve târihçiler arasındaki işbirliğinin, meselâ XX. yüzyılda Avrupa'da târihin ıraklığı ve öğretimi hakkında Kültürel İşbirliği Konseyi'nin Eğitim Komitesi'nin yeni projesi vâsıtasıyla kolaylaştırılması gerekir.

X. Hükümetler, târih öğreticilerinin bağımsız millî cemiyetlerinin kurulmasını desteklemelidir. Bu bağımsız millî cemiyetlerin, Euro-clio târih öğreticilerinin Avrupa Cemiyeti'ne aktif katılımı teşvik edilmelidir.

XI. Târih öğretimi için davranış ilkeleri (code) , târih alanındaki öğreticiler ile işbirliği hâlinde hazırlanmalıdır, aynı şekilde onları siyâsî manipölasyonlardan korumak için bir Avrupa Şartı da hazırlanmalıdır.

15. Asamble akademik araştırma hürriyetini savunur, fakat radyo yayını profesyonellerinden istenmiş olan aynı meslekî sorumluluk onlardan da beklenir. Netice îtibâriyle, Asamble, Bakanlar Komitesine:

I. Hükümetlerden, târih sahasında araştırmanın ve çağdaş târih hakkında çok taraflı ve iki taraflı komisyonların çalışmalarının malî açıdan desteklenmesini garanti altına almayı istemelerini;

II. Avrupa'da daha açık ve daha müsâmahakâr tutumların gelişmesini kolaylaştırmak gâyesiyle, farklı tecrübeleri ve fikirleri nazarı dikkate alarak, târihçiler arasında işbirliğini geliştirmeyi;

III. Târihçilerin ifâde hürriyeti hakkının korunmasını temin etmeyi tavsiye etmektedir.

16. Târih sahasında Avrupa işbirliği cesâretlendirilmelidir. Asamble Bakanlar Komitesi'ne:

I. Herkes tarafından kabûl edilmiş ve Avrupa'nın bütün târih ders kitaplarında bütünleştirilebilmiş olan Avrupa halklarının çeşitli târihlerinin temel unsurlarını incelemeyi;

II. Üye ülkelerde bir elektronik târih kütüphânesi kurma imkânını incelemeyi;

III. Üye devletleri, Bonn'daki Alman "Târih Evi" modeline göre millî târih müzeleri tesis etmeyi cesâretlendirmeyi;

IV. Târih ve târih öğretimi alanında çok taraflı ve iki taraflı projeleri, ve özellikle komşu ülkeler arasında bölgesel projeleri harekete geçirmeyi tavsiye etmektedir.

AVRUPA KONSEYİ'NİN SEÇME BİBLİYOGRAFYASI

-Contre les stéréotypes et les préjugés: recommandations sur l'enseignement de l'histoire et les manuels d'histoire adoptées lors des conférences et symposiums du Conseil de l'Europe de 1953 à 1995, doc. CC-ED/HIST (95) 3 rév.

-Teaching history in the New Europe, par John Slater, Cassell, Londres, 1995

-Enseignement de l'histoire et conscience européenne, rapport du symposium de Delphes, Grèce (11 au 14 mai 1994), doc. CC-ED/HIST (94) 29

-Histoire, valeurs démocratiques et tolérance en Europe: l'expérience des pays en transition démocratique, rapport du symposium de Sofia, Bulgarie (19 au 22 octobre 1994), doc. CC-ED/HIST(95) 9

-La réforme de l'enseignement de l'histoire dans les écoles des pays européens en transition démocratique, rapport du séminaire de Graz, Autriche (27 novembre au 1er décembre 1994). Doc. CC-ED/HIST (95) 2

-Le contenu européen des programmes d'histoire à l'école, par Robert Stradling, doc. CC-ED/HIST (95) 1

-La compréhension mutuelle et l'enseignement de l'histoire européenne: défis, problèmes et stratégies, rapport du symposium de Prague, République Tchèque (24 au 28 octobre 1995), doc. CC-ED/HIST (95) 16

-Préparation et publication de nouveaux manuels d'histoire pour les écoles dans les pays européens en transition démocratique, rapport du symposium de Varsovie, Pologne (14 au 16 novembre 1996). doc. CC-ED/HIST (97) 2

-L'enseignement de l'histoire et la promotion des valeurs démocratiques et de la tolérance: manuel destiné aux enseignants, par Carmel Gallagher, doc. CC-ED/HIST (96) 1

-Histoire sans frontières: guide pour les projets pilotes internationaux sur l'histoire dans les écoles en Europe, par Sean Lang, doc. CC-ED/HIST (96) 2

AYNI KOLEKSİYONDA DAHA ÖNCE YAYIMLANMIŞ
KİTAPLAR

Stratégies en Méditerranée (1995)

ISBN 92-871-1666-6

Du rideau de fer au rideau d'argent (1995)

ISBN 92-871-2738-7

Plaidoyer pour l'égalité (1995)

ISBN 92-871-2821-9

Asile (1995)

ISBN 92-871-2901-0

Reconnaître l'enfant citoyen (1996)

ISBN 92-871-2993-2

ARKA KAPAK

Târih Avrupa'da, anlayışı, farklılığa saygıyı ve bireyler arasında ve halklar arasında güveni kolaylaştıran, önemli bir siyasî rol oynuyor.

Târih öğretimi, öğrenciye haberi tenkitli ve sorumlu bir biçimde entellektüel çözümleme ve yorumlama yeteneği kazanma, konuların karmaşıklığını kavrama ve kültürel çeşitliği taktir etme imkânı sağlamak zorundadır. Bu bilgiden yoksun olan birey, siyasî ya da dinî aldatmalara daha fazla maruz kalır.

Târihçinin geçmiş olaylar hakkında öznel fakat haksız olmayan yorumu, târihin bugünün büyük sorunlarıyla bağlantısını kurar ve böylece tarihin saf bir edebî deneme olarak kalmasını engeller.

Bu eser, üniversite dünyasına ve medyaya mensup şahsiyetlerin katkılarını ve târihçi Marc Ferro'nun Giriş'ini ihtivâ etmektedir.

DİZİN

A

Acton, Lord, 39
Adenauer, 81
Afanasyev, Yuri, IX, 20
Afrika, 6
Agroprom, 25
Ağır Sanâyi, 22
Aile, 71, 84
Akdeniz, 31
Aleksandr, II., 21, 26
Alexanderplatz, 78
Alman(lar), 19, 73, 77, 82, 88
Almanya, 1, 74, 76-78
Amerika, 48
Amerika Birleşik Devletleri, 51, 73
Amerika Ordusu, 74
Amerikalılar, 3
Anakronizm, 47, 83
Analitik Târih, 85
Anayasa, 1
Andorra, 1
Anlamak, 47
Annales Ekolü, 5
Ansiklopedi, 71
Appelbaum, Ralph, 79
Araştırma, 37, 57
Araştırmacılar, 37
Arkadaş Grubu, 62
Arkadaşlık, 71
Arkeoloji, 59
Arnavutluk, 1
Ascherson, Neal, 48
Askerî Sanayî Kompleksi, 25
Avrupa, 1-3, 5, 6, 9, 16-20, 26, 27, 36,
39, 49-51, 54, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
65, 66, 72, 74, 76, 77, 83-87, 92
Avrupa Konseyi, 1, 7, 9, 19, 36, 61-66
Avrupa Kültür Sözleşmesi, 36, 61

Avrupa Parlamentosu Asamblesi, 1
Avrupa Sarayı, 1
Avrupa Şartı, 87
Avrupa Târihi, 16, 17, 86
Avrupalılar, 39
Avusturya, 1, 44
Aydınlanma, 39, 48, 64
Azerbaycan, 61
Azınlık, 1
Azınlık Dilleri, 19
Azınlıklar, 6, 16, 38, 64, 86

B

Bağımlılık, 15
Bakanlar Komitesi, 2
Bakış Açıları, 83
Baltık Halkı, 19
Baltık Ülkeleri, 18
Barışseverlik, 53
Batı Avrupa, 17
Beklenti, 78
Belçika, 1
Belge, 4
Belfast, 43
Berker, Carl, 48
Berlin, 64, 78
Bernard, Thomas, 76,77
Beuys, Joseph, 81
Beyaz Rusya, 61
Bibliyografya, 13
Biçimlendirme, 57
Bilgisayar, 37
Bilim, 20
Bilinçlenme, 72
Birey, 21
Bireycilik, 25
Bireysellik, 25
Bismarck, 19

Biyografi, 71, 78
 Bizans, 18
 Bloch, Marc, 5
 Bolşevikler, 26
 Bonn, 70, 76, 78, 82, 88
 Boone, Daniel, 43
 Bosna-Hersek, 61
 Boukharine, 4
 Bourbon'lar, 31
 Bölgeler, 16
 Bradshaw, Brendan, 42
 Brandt, Willy, 81
 Bratislava, 19
 Braudel, Fernand, 37
 Brecht, Bertold, 71
 Breiz, Barzaz, 43
 Britanya, 41, 48
 Britanyahılar, 39
 Bröton Folkloru, 43
 Bröton Halkı, 43
 Brötonlar, 43
 Bulgaristan, 1
 Burjuvazi, 50
 Butterfield, 42

C

Caesaraugusta, 18
 Caporetto, 19
 Cd-I, 37
 Cd-Rom, 37
 Cebelü't-Târik, 18
 Cemâatçı Hayat, 25
 Cemâatlar, 55
 Charles, III., 31
 Chemnitz, 19
 Churchill, 4
 Cinâyet Olayları, 24
 Coğrafya, 5
 Constantinople, 18
 Croce, Benedetto, 76

Ç

Çatışma, 24
 Çavuşesku, 74

Çeçenistan, 23
 Çeçenler, 24
 Çek Cumhuriyeti, 1
 Çerdaiev, Pierre, 24
 Çernomirdin, 22
 Çevre, 71
 Çıraklık, 9, 37, 56, 58, 86
 Çıraklık Metodları, 37
 Çıraklık Süreci, 56

D

Danışma Meclisi, 1
 Danimarka, 1
 Davranış, 28
 Dayanışma, IX, 15, 83
 De Beauvoir, Simon, 46
 De Coulanges, Fustel, 40
 De Puig, M., 9
 Debré, Michel, 51
 Değer Yargısı, 57
 Değerlendirme, 13
 Değerler, 20, 25, 53, 54, 56, 60
 Değişme, 20, 25, 55, 56
 Demokrasi, IX, 1, 15, 23, 65, 83
 Deneme, 71
 De rs Kitabı, 7, 86
 Devlet, 6, 7, 50, 74, 78
 Devlet Arşivleri, 4
 Devlet Mülkiyeti, 25
 Dışlananlar, 6
 Diderot, 39
 Dil, 66
 Dilbilimi, 59
 Din, 35, 59, 66
 Dinî Gruplar, 84
 Dinî Reformlar, 64
 Dinler, 64
 Doğmatizm, 56
 Doğru, 45, 47
 Doğu, 3
 Doğu Avrupa, 17, 19, 23, 65, 85
 Doğu Kültürleri, 51
 Don Quichotte, 71
 Dosse, François, 53
 Dönemleme, 4

Dönüşüm, 20, 21, 52, 55, 56
 Drama Belgeleri, 6
 Dramlaştırma, 4
 Duffaud, Biriege, 43
 Dünya, 63

E

Edebiyat, 35, 61, 71, 84
 Edimbourg Satosu, 48
 Efsâne, 41-43
 Eğitim Sistemi, 36
 Eğitim-Öğretim Kurumları, 84
 Einstein, Albert, 18
 El Kitapları, 66
 Elektronik Târih Kütüphâ-nesi, 87
 Eleştirel Tefekkür, 66
 Empati, 66
 Enformasyon, 37
 Enformatik Letrizm, 62
 Enkarnasyon, 59
 Erfurt, 81
 Ermeni, 6
 Ermenistan, 61
 Eskatoloji, 59
 Eski-Yugoslavya, 16
 Estonya, 1
 Eşitlik, 15
 Etni, 66
 Etniler, 24
 Etnosentrizm, 40
 Evrensel Köy, 74
 Evrensel Târih, 15, 63
 Evrimcilik, 43

F

Faşizm, 64
 Febvre, Lucien, 5
 Federasyon, 26
 Felâketler, 24
 Feodalite, 64
 Ferro, Marc, IX, 3
 Fikirler, 16, 51, 64, 83
 Filistin, 72
 Finlandiya, 1

Fontana, Josep, 52
 Foster, Roy, 43
 Franco, 51
 François-Joseph, 44
 Fransa, 1, 14, 31, 49, 51, 73
 Fransa'nın Sesi, 73
 Fransız, 44, 48, 51, 73
 Fransız İhtilâli, 5, 14, 51, 70
 Fransız Televizyonu, 74
 Fransızlar, 39, 40, 42, 77
 Franz-Joseph, 44
 Fukuyama, Francis, 52

G

Garcia Lorca, Federico, 71
 Gazap Üzümleri, 71
 Geçmişin Hâfızası, 42
 Gelenek, 85
 Gelenekçilik, 20, 21, 25
 Gelenekler, 77
 Gençlik, 61
 Genelleme, 57
 Gerçeklik, 47
 Gerileme, 56
 Gibraltar, 18
 Goggomobile, 81
 Göçler, 64
 Göçmen, 64
 Görecelik, 48
 Görüntülü Tarih, 5
 Gözlem, 57
 Graves, Robert, 71
 Guillaume Tell, 42
 Guiomar, Jean-Yves, 43
 Gülün Adı, 71
 Günlük, 71
 Gürcistan, 61

H

Haber, 6
 Habsbourg'lar, 42
 Hâiti, 74
 Hakikat, 45, 47, 66
 Haksızlık, 15

Halkçılık, 23
 Harp, 26
 Hâtûrâ, 4, 6, 17, 71, 77, 78, 85
 Havarîler, 60
 Hegel, 14
 Hellen Kültürü, 43
 Henri, VIII., 48
 Hermèneutique, 59
 Herodot, 39
 Hırvat, 16
 Hırvatistan, 1
 Hikâye, 4-6, 43
 Hindistan, 39
 Hıristiyanlık, 59, 60
 Hitler, 18
 Hizmet İçi Eğitim, 37
 Hobsbawn, Eric, 41
 Hollanda, 1
 Hollandalılar, 39
 Holocauste, 14
 Hoşgörü, 66
 Hugo, Victor, 71
 Hukuk, 1
 Hür Rekabet, 25
 Hürriyet, 14, 15, 26, 31, 42

I

İrkçılık, 13, 38, 53
 İrklar, 16, 64
 Islâhatçılar, 22
 Isou, Isidore, 61

İ

İdealizm, 53
 İdeoloji, 3, 7, 13, 58, 59, 71, 72
 İdrak, 37
 İhtilâl, 15
 İhtilâlcî ya da Tepkici Târih, 14
 İkinci Dünya Harbi, 73
 İkinci Dünya Savaşı, 70
 İktidar, 60
 İktisadî Büyüme, 22
 İktisadî Yapı, 26
 İktisat, 5

İlerleme, IX, 52, 55, 83
 İletişim, 81
 İletişim Araçları, 37, 72, 73, 84
 İlk Öğretim, 37, 50
 İmaj, 73, 74, 75
 İnceleme, 57, 69
 İncil, 59
 İngiliz, 41, 42
 İngiliz Anayasası, 42
 İngilizler, 39, 77
 İngiltere, 1
 İnsan, 7
 İnsan Bilimleri, 36
 İnsan Hakları, IX, 1, 66, 83
 İnsâniyât, 36
 İnsanların İyiliği, 26
 İrlanda, 1, 42
 İrlandalılar, 43
 İsa, 59
 İslâm Medeniyeti, 65
 İspanya, 1, 31, 38, 51, 52
 İsrâil, 72
 İstanbul, 18
 İsveç, 1
 İsviçre, 1
 İsviçre Mirâsı, 42
 İsviçreli Kimliği, 42
 İsviçreliler, 42
 İşletmeler, 25
 İtalya, 1, 44
 İtalyanlar, 77
 İtiraf, 4
 İyilikler, 85
 İzlanda, 1

K

Kafkasya, 24
 Kahraman, 4
 Kaliforniya, 51
 Kapitalizm, 26
 Kara Kitap, 18
 Karfeit, 19
 Karl Marx Stadt, 19
 Karşılaştırma, 57
 Katalonya, 31

Katolik Kilisesi, IX, 59

Katoliklik, 60

Kaynak, 13, 56

Kaynaklar, 83

Keşifle Çıracılık, 56

KGB Arşivleri, 18

Kıbrıs, 19, 64

Kıbrıs Rum Kesimi, 1

Kıyaslama, 57

Kilise, 59, 60

Kilise Tarihleri, 60

Kimlik, 14, 15, 25, 42, 43, 54, 64, 78, 84

Kitaplar, 69

Kitle İletişim Araçları, 62, 63, 72, 73, 84

Klişe, 66

Kobarid, 19

Kolektif Gelenek, 42

Kolektivizm, 25

Kolhoz, 25

Komünist İmparatorluğu, 74

Komünizm, 64

Konfederasyon, 26

Konferanslar, 69

Kopukluk, 5

Korkunç İvan, 20

Koro Şarkısı, 25

Kozyrev, M., 23

Kölelik, 15

Körfez Savaşı, 6, 74

Kötülükler, 85

Köy Cemâatleri, 25

Kronik, 71

Kronoloji, 5, 55

Kuram, 45, 57

Kurgu, 6, 43

Kurgu Tarihçisi, 45

Kurtarıcılık, 28

Kurtuluş Tarihi, 59

Kültür, 1, 21, 31, 36, 59, 61, 65, 66, 72,

78, 79, 86

Kültür Tarihi, 77

Kültür ve Eğitim Komisyonu, 2

Kültürel Çeşitlilik, 62

Kültürel Letrizm, 62

Kültürel Tarih, 86

L

Lefkoşe, 19

Leningrad, 19

Letonya, 1

Letrizm, IX, 61, 62, 66

Lévy-Willard, Annette, 18

Liberalizm, 20, 53

Liechtenstein, 1

Lise, 37

Litvanya, 1

Litvanyahlar, 18, 19

Lordlar Meclisi, 42

Lowenthal, David, IX, 39

Lucien, 39

Lübbe, Hermann, 77

Lüksemburg, 1

M

Macaristan, 1, 19

Magazin, 6

Magnus, Johannes, 40

Mahallî Cemâatlar, 35

Mahallî Tarih, 63

Makedonya, 1

Malta, 1, 64

Maoriler, 43

Marx, 14, 19

Masal, 43, 47

Mass Media, 73

Matematik, 46

Medenî Cesâret, 66

Medeniyet, 31, 36, 41, 48, 65, 78

Medya, 35, 69, 74

Mekanikçilik, 56

Metod, 13

Millet, 16, 51, 54, 60, 74

Millî Bilinc, 40

Millî Kimlik, 38, 41, 43

Millî Mîrâs, 42

Millî Siyâset Bilinci, 16

Millî Tarih, 15, 16, 40, 50, 52, 63, 64,

86, 88

Millî Topluluklar, 62, 84

Millî Vicdan, 51
 Millîyetçi Târih, 16, 64, 86
 Millîyetçi, Şovenist Târih, 15
 Millîyetçilik, 4, 13, 40, 50
 Millîyetler, 64
 Millîyetperestlik, 40
 Minnerath, Roland, IX, 59
 Mîrâs, 42, 43
 Misyonerler, 43
 Mit, 41, 42, 43, 47
 Moldavya, 1
 Mommsen, Theodor, 78
 Mona Lisa, 81
 Monako, 61
 Moral Letrizm, 62
 Muhtevâ, 54, 62, 63, 83, 86
 Muhtevâların Seçimi, 50
 Müze, IX, 6, 7, 37, 47, 66, 70, 76-82, 86

N

Nadal i Farreras, Joaquim, IX, 27
 Napolyon, 81
 Napolyon, III., 44
 Nazizm, 73
 Nicosie, 19
 Nixon, 41
 Nora, Pierre, 49
 Norveç, 1

O

Odiovizuel, 73
 Okul Kitapları, 6, 44, 61
 Olaylar, 57
 Olgu, 4, 35, 46, 55
 Olgular, 5, 25, 47, 56-58, 62
 Orson Röportajı, 73
 Orta Asya, 24
 Orta Avrupa, 17, 19, 23, 65
 Orta Öğretim Programları, 62
 Orta Öğretim Târih Programları, 50
 Ortak Mîrâs, 61
 Osmanlı Rejimi, 43
 Otomoni, 26
 Otoritarizm, 53

Ö

Öğretim, 37
 Öğretim Programları, 37
 Önyargı, 66
 Özel Mülkiyet, 25
 Özel Arşivler, 4
 Özne, 5

P

Papalar, 60
 Papalık Hükümeti, 59, 61
 Para, 60
 Paris, 3, 37
 Paris Kollokyumu, 83
 Palamento, 1
 Parlamento Asamblesi, 9, 65
 Parti, 60
 Pedagoji, 5
 Petersburg, 19
 Petrograd, 19
 Piemonte, 44
 Pierre Le Grand, 20, 26
 Polinezya, 43
 Polonya, 1, 18
 Polonyalılar, 19, 77
 Popülizm, 23
 Portekiz, 1
 Postman, Neil, 81
 Postsosyalizm, 20
 Poszonyi, 19
 Prats i Cuevas, Joaquim, IX, 50
 Prats, 37, 50
 Programlar, 66
 Prusyalılar, 19
 Psikopedagog, 53

R

Radyo, 73
 Raynal, 39
 Reality-Show, 74
 Reform, 21, 23
 Reformcular, 26
 Regla, Joan, 36
 Renan, 42

Resmi Tarih, 4
 Reykjavik, 64
 Roma İmparatorluğunun Düşüşü, 70
 Roman, 4, 71
 Romanya, 1, 6, 74
 Roosevelt, 41
 Roth, Joseph, 44
 Rotheiv, 53
 Rönesans, 64
 Rus Aydınları, 21
 Rus Gelenekçiliği, 21
 Rus Gelenekleri, 22
 Rus İmparatorluğu, 26
 Rus Kültürü, 21
 Rus Târihi, 21
 Rus Toplumu, 20-25
 Ruslar, 18, 77
 Rusya, IX, 20, 21, 23-26
 Rusya Federasyonu, 1

S

Saint-Martin, 1
 Saint-Pétersbourg, 19
 Sanat, 70
 Sanat Tanrıçaları, 78
 Sanâyî Devrimi, 64
 Sardinyalı, 44
 Savaş, 24, 53
 Schäfer, Hermann, IX, 76
 Schlesinger Jr., Arthur, 41
 Sergiler, 78, 79, 86
 Sermâye, 22
 Sesli ve Görüntülü Metinler, 1
 Sesli Görüntülü İletişim Araçları, 72
 Sesli-Görüntülü Bilgilendirme, 73, 75
 Seyâhatnâme, 71
 Shette, Harris, 80
 Sırp, 16
 Sinema, 4, 6, 35, 37, 63, 70, 84
 Siyâset, IX, 1, 13, 18, 29, 35, 71, 85
 Siyâset Adamları, 21
 Siyasî Gruplar, 84
 Siyasî Letrizm, 62
 Siyasî Târih, 86
 Skholeja, Krypha, 43

Slovakya, 1, 19
 Slovenya, 1, 19
 Sobornost, 25
 Solferino Savaşı, 44
 Somali, 74
 Sosyal Adâlet, 15
 Sosyal Bilimler, 27, 36, 53
 Sosyal Hafıza, 5
 Sosyal Katagoriler, 52
 Sosyal Sınıflar, 15
 Sosyal Târih, 14
 Sosyal ve Ekonomik Sistem, 21
 Sosyalist Toplum, 26
 Sosyalizm, 20
 Sosyoloji, 5
 Sovhoz, 25
 Sovyet Devri, 22
 Sovyet Dönemi, 20, 24
 Sovyet Rejimi, 14, 18
 Sovyetler Birliği, 19, 23
 Sömürge, 4
 Sömürge Halklar, 3
 Sömürü, 15
 Söz, 73
 Speculum Vitae Humana, 39
 Spor, 61
 SSCB, 18
 Stalin, 18
 Stalincilik, 38
 Strazburg, 5
 Stobart, Maitland, IX, 61
 Stolypine, 21, 25, 26
 Stolypine Reformu, 25
 Strasbourg, 59, 72
 Süreç, 15, 55, 56, 63
 Süreklilik, 5, 55

Ş

Şehir, 29
 Şovenist- Târih, 14
 Şovenizm, 40, 52

T

Tabular, 6
 Tahkiye, 71
 Tahlîl, 57

Tanrı, 59, 60
 Tarafılık, 41, 47
 Tarım Cemâatı, 25
 Tarım Çiftliği, 25
 Târih, IX, 18
 Tarih Bilgisi, 3
 Târih Bilinci, 16, 58, 78
 Târih Ders Kitapları, 61
 Târih Eğitimi, 39
 Târih Evi, 70, 76, 82, 88
 Târih Müzeleri, 86
 Târih Öğretimi, 35, 59, 83, 85, 87, 92
 Târih Teorileri, 15
 Tarih Versiyonları, 5
 Târih Yanılgısı, 47, 83
 Târih Yazıcılığı, 54
 Târihçiler, 7, 37
 Târihî Durum, 72
 Târihî Kimlik, 77
 Târihî Materyalizm, 14
 Târihî Yorumlama, 59
 Târihin Çıracılığı, IX, 2, 3, 9, 20, 27, 28,
 35, 37, 39, 50, 59, 61, 63, 65, 66, 72,
 76, 83, 84, 87
 Târihin İlâhiyatı, 59
 Târihin Kullanılması, 13
 Târihin Kullanımı, 30
 Târihin Meşrû Kullanımı, 14
 Tasnif, 4
 Tasvir, 57
 Tecrübî Târih, 59
 Tecrübî Tıp, 5
 Tekel, 22, 25
 Televizyon, 4-6, 7, 37, 48, 63, 69, 72-
 74, 85, 86
 Tenkit Zihniyeti, 37, 51
 Thucydide, 39
 Tiyatro, 70, 82
 Tolstoy, Léon, 71
 Topluluk, 21, 71
 Toplumsallık, 25
 Topolsky, 51
 Totaliter Rejim, 26, 51
 Totaliter Sistem, 18
 Töton Şövalyeleri, 19

Treinen, Heiner, 79
 Trevor-Roper, 42
 Turizm, 62, 84
 Tutum, 65
 Tutumlar, 54, 62
 Türk, 43
 Türkiye, 1

U

Ukrayna, 1
 Ukraynalılar, 18
 Uygulamalar, 66

Ü

Ülkeler, 64
 Ülku, 47
 Ümit, 60
 Üniversite, 6, 37

V

Vagon-Salon Müzeleri, 81
 Vak'a-Nüvisler, 40
 Varsayımlar, 57
 Varşova, 64
 Vasa, Gustavus, 40
 Vatandaş, 36, 50
 Vatandaşlık Hakları, 7
 Veriler, 57
 Vichy, 73
 Video, 37
 Videokonferans, 75
 Vilar, Pierre, 53
 Viyana, 64
 Viyana Beyannamesi, 64
 Vladivostok, 64

W

Washington, George, 43
 Waterloo, 39
 Weems, Parson, 43
 Wehrmacht, 73
 Wenger, Klaus, IX, 72
 Witte, 22, 26

Y

Yabancılar, 16
Yahudi Komitesi, 18
Yahudi Kültürü, 65
Yahudiler, 18
Yalan, 41
Yansızlık, 45
Yaratma, 59
Yargılama, 13
Yasaklar, 6
Yazı, 73
Yeni-Zelanda, 43
Yeradları Bilimi, 18
Yerel Târih, 86
Yetenek, 35, 62, 65

Yorum, 6, 35, 37, 71, 78
Yourcenar, Marguerite, 71
Yönlendirme, 28
Yunan, 43
Yunanistan, 1
Yurtseverlik, 40-42, 44

Z

Zaman, 55
Zaragoza, 18
Zararlar, 24
Zihin Açıklığı, 66
Zihniyet, 47

ISBN 975-16-1633-6

9 789751 616333